

—
Верховний
Суд

ОГЛЯД практики Верховного Суду

у спорах, що виникають у сфері захисту
довкілля та екологічних прав

2019

Зміст

I. Практика Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду щодо розгляду справ зі спорів, які виникають у сфері захисту довкілля та екологічних прав	4
1. Спори, що виникають у правовідносинах в галузі охорони атмосферного повітря	4
2. Судова практика у справах зі спорів, що виникають у відносинах із збереження, використання вод для потреб населення і галузей економіки, відтворення водних ресурсів, охорони вод від забруднення, засмічення та вичерпання, запобігання шкідливим діям вод та ліквідації їх наслідків, поліпшення стану водних об'єктів, а також охорони прав підприємств, установ, організацій і громадян на водокористування	17
3. Судова практика у справах зі спорів, що виникають у відносинах з володіння, користування та розпоряджання лісами, забезпечення охорони, відтворення та раціонального використання лісових ресурсів; у сфері охорони, використання та відтворення рослинного світу	29
4. Судова практика у справах зі спорів, що виникають у відносинах, пов'язаних з утворенням, збиранням і заготівлею, сортуванням, перевезенням, зберіганням, обробленням (переробленням), утилізацією, видаленням, знешкодженням та захороненням відходів	34
5. Судова практика у справах зі спорів, що виникають у відносинах в галузі мисливського господарства та полювання; у сфері охорони, використання та відтворення тваринного світу	41
6. Судова практика у справах зі спорів, що виникають у відносинах в галузі охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, відтворення його природних комплексів	44
7. Судова практика у справах зі спорів, що виникають у відносинах, пов'язаних з оцінкою впливу на довкілля	49
8. Судова практика у справах зі спорів, що виникають у відносинах із забезпечення доступу до екологічної інформації	53
9. Спори, що виникають у сфері охорони навколишнього природного середовища	54
10. Інше (зокрема, щодо проведення перевірок контролюючими органами)	62
II. Практика Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду щодо розгляду справ зі спорів, які виникають у сфері захисту довкілля та екологічних прав	74
1. Судова практика у справах зі спорів, що виникають у відносинах в галузі охорони атмосферного повітря	74
2. Судова практика у справах зі спорів, що виникають у відносинах із збереження, використання вод для потреб населення і галузей економіки, відтворення водних ресурсів, охорони вод від забруднення, засмічення та вичерпання, запобігання шкідливим діям вод та ліквідації їх наслідків, поліпшення стану водних об'єктів, а також охорони прав підприємств, установ, організацій і громадян на водокористування	79
3. Судова практика у справах зі спорів, що виникають у відносинах з володіння,	

користування та розпорядження лісами, забезпечення охорони, відтворення та раціонального використання лісових ресурсів; у сфері охорони, використання та відтворення рослинного світу	84
4. Судова практика у справах зі спорів, що виникають у відносинах, пов'язаних з утворенням, збиранням і заготівлею, сортуванням, перевезенням, зберіганням, обробленням (переробленням), утилізацією, видаленням, знешкодженням та захороненням відходів	87
5. Судова практика у справах зі спорів, що виникають у відносинах в галузі охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, відтворення його природних комплексів	89
6. Судова практика у справах зі спорів, що виникають у гірничих відносинах (користування надрами)	92
III. Практика Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду у справах, що виникають у правовідносинах щодо вчинення злочинів проти довкілля	94
1. Спори, що виникають у правовідносинах у зв'язку з вчиненням злочину, передбаченого ст. 246 КК України (щодо незаконної порубки або перевезення, зберігання, збуту лісу)	94
2. Спори, що виникають у правовідносинах у зв'язку з вчиненням злочину, передбаченого ст. 240 КК України (щодо порушення правил охорони або використання надр)	97
IV. Практика Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у справах, що виникають у правовідносинах щодо порушення природоохоронного законодавства	101
1. Спори, що виникають у правовідносинах із порушенням законодавства про охорону тваринного світу	101
2. Спори, що виникають у правовідносинах із порушенням законодавства про охорону рослинного світу	104
3. Спори, що виникають у правовідносинах у зв'язку із забрудненням навколишнього середовища	108

I. Практика Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду щодо розгляду справ зі спорів, які виникають у сфері захисту довкілля та екологічних прав

1. Спори, що виникають у правовідносинах в галузі охорони атмосферного повітря

1.1. Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами за відсутності відповідного дозволу є підставою для застосування заходів реагування у сфері державного нагляду (контролю)

09 квітня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом Державної екологічної інспекції у Харківській області (далі – Держекоінспекція, позивач) до Товариства з обмеженою відповідальністю «БК «ФОРТ-ПОСТ» (далі – ТОВ «БК «ФОРТ-ПОСТ», відповідач) про застосування заходів реагування у сфері державного нагляду (контролю) до ТОВ «БК «ФОРТ-ПОСТ» у вигляді повного зупинення роботи, шляхом опломбування (опечатування), джерел викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, а саме: інвертору зварювального, трансформаторів зварювальних, різачу для різки металів, бетононаосу (дизельний) та будівельного майданчика, до отримання відповідачем дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря вказаними джерелами викидів, прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Факт неотримання відповідачем дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря вказаними стаціонарними джерелами в порядку статті 10 Закону України «Про охорону атмосферного повітря» встановлено актом №190/01-04/02-09. Такий акт складено за результатами проведення позивачем планової перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства в галузі охорони атмосферного повітря, водних і земельних ресурсів щодо поводження з відходами та небезпечними хімічними речовинами відповідачем.

З метою усунення виявлених порушень позивачем винесено припис від 31 травня 2017 року №02-25/70, пунктом 1 якого зобов'язано відповідача отримати дозвіл на викиди забруднюючих речовин на перелічені джерела викидів.

Згідно листа ТОВ «БК «ФОРТ-ПОСТ» на адресу першого заступника начальника від 17 травня 2017 року №59, встановлено, що дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами підприємством не отримано.

Колегія суддів Верховного Суду погоджується із судами попередніх інстанцій, які частково задовольняючи позов дійшли висновку, що оскільки ТОВ «БК «ФОРТ-ПОСТ» не усунуто порушень, виявлених Держекоінспекцією, що створює загрозу життю та здоров'ю людей, суд приходить до висновку про задоволення позовних вимог в частині застосування заходів реагування у сфері державного нагляду (контролю) до ТОВ «БК «ФОРТ-ПОСТ» у вигляді повного зупинення роботи перелічених джерел викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря

до отримання ТОВ «БК «ФОРТ-ПОСТ» відповідного дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами на зазначені джерела викидів, шляхом опломбування (опечатування) вказаного Державною екологічною інспекцією у Харківській області.

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 09 квітня 2019 року у справі №820/2357/17 (провадження №К/9901/30569/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81019767>.

Аналогічні правові висновки щодо відсутності дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря як підстави для застосування заходів реагування щодо державного нагляду (контролю) у вигляді призупинення виробництва (виготовлення), реалізації продукції, виконання робіт, надання послуг, зокрема до отримання такого дозволу, зроблено в постановках КАС у складі Верховного Суду від 07 серпня 2018 року у справі №140/2043/18 (провадження №К/9901/18193/19) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83494932>, від 09 квітня 2019 року у справі №815/6372/16 (провадження №К/9901/39220/18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81020010>, від 28 травня 2019 року у справі №804/6471/17 (провадження №К/9901/57563/18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82080004>.

1.2. Положення припису щодо зобов'язання отримати дозвіл на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, за наявності на час перевірки такого дозволу, є протиправним

09 квітня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом Державного підприємства «Національна енергетична компанія «Укренерго» в особі відокремленого підрозділу «Південно-Західна електроенергетична система» Державного підприємства «Національна енергетична компанія «Укренерго» (далі – підприємство, позивач) до Державної екологічної інспекції у Вінницькій області (далі – Держекоінспекція, відповідач) про визнання протиправним та скасування пункту 2 припису Державної екологічної інспекції у Вінницькій області від 14 березня 2017 року.

Пунктом 2 припису позивача зобов'язано отримати дозвіл на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря на виробничих ділянках відокремленого підрозділу «Південно-Західна електроенергетична система» ДП «Національна енергетична компанія «Укренерго»: Вінницька ремонтно-виробнича база, ПС 750 кВ «Вінницька», ПС 330 кВ «Бар», ПС 330 кВ «Козятин», ПС 330 кВ «Вінницька».

Державним управлінням охорони навколишнього природного середовища у Вінницькій області 07 вересня 2012 року видано необхідні дозволи №510136600-180, №520681403-3, №520280105-1, №521484803-2, №520682803-24 на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря на виробничі підрозділи, які зазначені в приписі. Термін дії вказаних дозволів становить 5 років з 07 вересня 2012 року по 07 вересня 2017 року.

Тож на час проведення перевірки та видання припису зокрема щодо необхідності отримання позивачем дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря на перелічених виробничих ділянках, позивач мав такі дозволи.

Суди першої та апеляційної інстанції адміністративний позов задовольнили.

Згідно листа Департаменту екології та природних ресурсів Вінницької ОДА від 12 червня 2017 року №5367/07, дослідженого судом апеляційної інстанції, дозволи №510136600-180, №520681403-3, №520280105-1, №521484803-2, №520682803-24 від 07 вересня 2012 року були видані Державним управлінням охорони навколишнього природного середовища у Вінницькій області, повноваження якого, згідно постанови Кабінету Міністрів України від 13 березня 2013 року №59 «Про ліквідацію територіальних органів Міністерства охорони навколишнього природного середовища України», були припинені 17 травня 2013 року. Крім того, зазначено, що оскільки Департамент екології та природних ресурсів Вінницької ОДА не є правонаступником Державного управління охорони навколишнього природного середовища у Вінницькій області, вчиняти будь-які дії щодо виданих Управлінням дозволів не має юридичних прав та встановлених законом підстав.

З урахуванням вищевикладеного, колегія суддів погоджується з судами попередніх інстанцій, які дійшли висновку, що вказані обставини не свідчать про нечинність вказаних дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами.

Враховуючи викладене, колегія суддів Верховного Суду погоджується із судами попередніх інстанцій, які дійшли висновку, що оскільки дозволи на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря на виробничі підрозділи, які зазначені в приписі дозвільним органом не анульовано, а тому наявні підстави для задоволення адміністративного позову.

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 09 квітня 2019 року у справі №802/819/17-а (провадження №К/9901/42543/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81019996>.

1.3. Встановлено відсутність порушення п. 2.3 умови 3 дозволу на викиди забруднюючих речовин, оскільки цим пунктом не передбачено обов'язковості використання установки безпилової видачі коксу на кожній із коксових батарей джерела №202

17 квітня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом Державної екологічної інспекції у Харківській області (далі – Держекоінспекція, позивач) до Приватного акціонерного товариства (далі – ПрАТ «Харківський коксовий завод», відповідач) про застосування заходів реагування у сфері державного нагляду (контролю) у вигляді повного зупинення діяльності з видачі коксу з коксових батарей до вжиття заходів щодо встановлення установки безпилової видачі коксу у відповідності п. 2 умови 1 розділу «технологічного процесу» та п. 2.3 умови 3 дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від 07 листопада 2012 року шляхом опломбування «дверізмальної машини» Держекоінспекцією.

ПрАТ «Харківський коксовий завод» здійснює господарську діяльність відповідно до вимог «Постійного технологічного регламенту виробництва коксу

в коксовому цеху ПрАТ «Харківській коксовий завод», затвердженого головним інженером АТ «Харківській коксовий завод» 16 серпня 2016 року, із терміном дії до 16 серпня 2026 року та Дозволом на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від 07 листопада 2012 року з терміном дії до 07 листопада 2017 року.

Позивачем в термін з 12 вересня 2016 року по 30 вересня 2016 року проведено планову перевірку дотримання вимог природоохоронного законодавства в діяльності ПрАТ «Харківський коксовий завод», за результатами якої складено акт перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства в галузі охорони атмосферного повітря, водних і земельних ресурсів щодо поводження з відходами та небезпечними хімічними речовинами №112/01-04/03-09.

Відповідно п. 2.3 вимог дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами ПрАТ «Харківський коксовий завод» від 07 листопада 2012 року №6310137900-236 щодо неорганізованих джерел викидів до технологічного процесу коксового цеху викладений в наступній формі: «видача коксу повинна здійснюватися тільки при включеній локальній установці безпиллової видачі коксу (УБВК)».

Згідно п. 2 Умови 1 до технологічного процесу дозволу на викиди від 07 листопада 2012 року №6310137900-236 викладений у наступній формі: «суб'єкт господарювання повинен забезпечити контроль за точним дотриманням технологічних регламентів».

Було зроблено висновок про невиконання умов дозволу, а саме п. 2 Умови 1 до технологічного процесу та п. 2.3 вимог дозволу на викиди від 07 листопада 2012 року №6310137900-236 щодо неорганізованих джерел викидів до технологічного процесу коксового цеху у зв'язку з відсутністю УБВК на коксових батареях 1, 2, 3.

З метою усунення порушень виявлених під час здійснення планової перевірки, позивачем було винесено припис від 06 жовтня 2016 року №60/03-09, яким зобов'язано директора ПрАТ «Харківський коксовий завод» забезпечити виконання вказаних умов дозволу.

Отже, «ключовим правовим питанням у спорі є тлумачення п. 2.3 вимог дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами від 07 листопада 2012 року №6310137900-236. Зокрема чи поширюється вимога щодо необхідності роботи установки безпиллової видачі коксу на батареї 1, 2, 3 джерела №202.

ПрАТ «Харківський коксовий завод» звернувся з позовом до Держекоінспекції зокрема і щодо скасування припису від 06 жовтня 2016 року №60/03-09.

Постановою Харківського апеляційного адміністративного суду від 25 жовтня 2017 року згаданий припис було скасовано. Суди дійшли висновку щодо відсутності порушення п. 2.3 умови 3 дозволу на викиди забруднюючих речовин, оскільки цим пунктом не передбачено обов'язковість використання установки безпиллової видачі коксу на кожній з коксових батарей джерела №202».

Зазначені обставини встановлені у справі, в якій брали участь ті самі особи, а тому мають преюдиційне значення і не потребують доказування.

Враховуючи, що судами попередніх інстанцій було вірно застосовано норми матеріального та процесуального права при ухваленні судових рішень, Суд доходить до висновку в необхідності залишення касаційної скарги без задоволення, а рішення судів попередніх інстанцій – без змін.

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 17 квітня 2019 року у справі №820/5642/16 (провадження №К/9901/51372/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81334538>.

1.4. Дозвіл на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами анулюється у разі неусунення порушень, щодо яких були винесені приписи

25 квітня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом Міністерства екології та природних ресурсів України про анулювання дозволу від 15 серпня 2013 року №8036600000-004 на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, виданого терміном дії з 15 серпня 2013 року по 15 серпня 2018 року приватному акціонерному товариству «Фанери та плити» (далі – «ПрАТ «Фанери та плити»).

Державна екологічна інспекція у м. Києві у періоди з 17 по 25 жовтня 2016 року, з 11 по 21 квітня 2017 року, з 01 по 10 листопада 2017 року провела перевірки ПрАТ «Фанери та плити» щодо дотримання вимог природоохоронного законодавства України в частині охорони атмосферного повітря.

«...Перевірка, серед іншого, встановила відсутність проекту з розділом оцінки впливів на навколишнє середовище та висновку державної екологічної експертизи на монтаж лінії подачі деревинної тріски до термомасляної установки «Конус-Кесселя» для нагрівання термомасла для каландрованого пресу та парафіну, що є частиною виробничого процесу та відноситься до пункту 14 переліку видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну безпеку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2013 року №808 «Про затвердження переліку видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну експертизу».

Тоді ж було встановлено, що під час здійснення порівняння викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, зазначених в Режимній карті роботи «Конус-Кесселя» на деревинній трісці, яка складена ТОВ «Діксі Інжиніринг» та затверджена технічним директором ПрАТ 02 листопада 2015 року, та в Дозволі виявлено перевищення затверджених граничнодопустимих викидів установлених Дозволом (оксид вуглецю, азоту діоксиду), що є наднормативними викидами, а також є невиконання умов Дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами.

Отже, в контексті фактичних обставин цієї справи суди попередніх інстанцій встановили, що відповідач порушив вимоги екологічного законодавства, виявом яких є перевищення затверджених граничнодопустимих викидів, установлених Дозволом, що є наднормативними викидами. Таке порушення було виявлено під час здійснення

порівняльних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, зазначених в Режимній карті роботи «Конус-Кесселя» на деревинній трісці, складеній ТОВ «Діксі Інжиніринг» і затвердженій технічним директором ПрАТ «Фанери та плити» 02 листопада 2015 року та в Дозволі.

Протягом 11-21 квітня 2017 року було встановлено, що, зокрема газові очисні установки, встановлені на джерелах викидів підприємства, не забезпечують ступінь очищення викидів забруднюючих речовин на рівні (не менше) передбаченому паспортами; підприємство здійснило монтаж лінії подачі деревинної тріски до термомасляної установки «Конус-Кесселя» для нагрівання термомасла, що є частиною виробничого процесу, без відповідного проекту з розділом «оцінка впливів на навколишнє середовище» та висновку державної екологічної експертизи.

Ці порушення, які були виявлені державною екологічною інспекцією у м. Києві та щодо яких були винесені приписи, усунуті не були.

Враховуючи ці обставини, суди першої й апеляційної інстанцій дійшли обґрунтованого висновку про наявність підстав для анулювання Дозволу».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 25 квітня 2019 року у справі №826/1572/18 (провадження № К/9901/54169/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81479055>.

1.5. Суб'єктом звернення до суду з позовом про застосування заходу реагування у виді анулювання документа дозвільного характеру може виступати відповідний дозвільний орган

30 жовтня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом Міжнародної благодійної організації «Екологія-Право-Людина» до Управління екології і природних ресурсів Івано-Франківської обласної державної адміністрації про визнання протиправною бездіяльності відповідача щодо порушення порядку розгляду скарги та не вчиненні дій для анулювання дозволу на викиди №2622883601-9 від 30 січня 2014 року; визнати протиправним та скасувати вказаний дозвіл на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами.

06 грудня 2016 року Міжнародна благодійна організація «Екологія-Право-Людина» звернулась до Управління екології і природних ресурсів Івано-Франківської ОДА із скаргою за №1036 на підставі і в порядку встановленому Законом України «Про звернення громадян». У скарзі позивач просив, зокрема:

– проаналізувати документи, у яких обґрунтовуються обсяги викидів, для отримання дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами для свинокомплексу ТзОВ «Даноша» в селі Лука, звіт по інвентаризації викидів, а також дозвіл на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря №2622883601-9.

– анулювати виданий дозвіл на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами для свинокомплексу ТзОВ «Даноша» №2622883601-9 в селі Лука або звернутися до суду для анулювання такого дозволу.

Позивачем отримано відповідь від Управління екології і природних ресурсів Івано-Франківської ОДА за №03-06/108К від 06 січня 2017 року.

Вважаючи вказану відповідь неналежною, позивач звернувся до суду з позовом про визнання бездіяльності відповідача щодо розгляду скарги протиправною та анулювання дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами для свинокомплексу ТзОВ «Даноша» № 622883601-9.

Законом України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» визначено підстави, за наявності яких дозвільний орган анулює документ дозвільного характеру самостійно, та підстави, за наявності яких такий орган може звернутись до адміністративного суду з позовом про застосування заходу реагування у виді анулювання документа дозвільного характеру.

«...суб'єктом звернення до суду з позовом про застосування заходу реагування у виді анулювання документа дозвільного характеру може виступати відповідний дозвільний орган, при цьому даному зверненню має передувати встановлення фактів, які законом визначені як підстава для анулювання такого документа, зокрема подання недостовірної інформації, що є можливим лише за наслідками проведення відповідної перевірки.

Як видно зі змісту листа Державної екологічної інспекції в Івано-Франківській області за №06-09/76 від 10 січня 2017 року, Держекоінспекцією області за період 2015-2016 рр. не проводилось перевірок дотримання вимог природоохоронного законодавства у сфері охорони атмосферного повітря свинокомплексу ТзОВ «Даноша», розташованого у селі Лука Калуського району, інструментальні заміри викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел не проводилися.

З огляду на вказане, посилення скажника на те, що жодним нормативно-правовим актом не забороняється іншій особі, окрім дозвільного органу, права або інтереси якої порушено, самостійно звертатися до суду з позовом про анулювання такого дозволу, визнаються колегією суддів безпідставними та необґрунтованими, оскільки приписами чинного законодавства визначено чітку процедуру та порядок дій дозвільного органу у разі надходження до нього відомостей про подання в заяві про видачу документа дозвільного характеру та документах, що додаються до неї, недостовірної інформації».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 30 жовтня 2018 року у справі №809/437/17 (провадження №К/9901/5516/17) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77506899>.

1.6. Господарська діяльність підлягає повному зупиненню до усунення порушень вимог санітарного законодавства

17 травня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом Головного управління Держспоживслужби в м. Києві (далі – «ГУ Держспоживслужби в м. Києві») про повне зупинення господарської діяльності з виробництва (виготовлення)

деревоволокнистої плити, виконання робіт Приватного акціонерного товариства «Фанери і плити» (далі – «ПрАТ «Фанери і плити», відповідач) до усунення порушень вимог санітарного законодавства.

Верховний Суд погодився з висновками судів попередніх інстанцій, які, задовольняючи позов, виходили з того, що «...відповідачем порушено вимоги чинного законодавства щодо санітарного та епідемічного благополуччя населення та охорони атмосферного повітря, не виконано вимог розпорядження позивача про усунення виявлених порушень законодавства від 07 грудня 2016 року №2, недотримання санітарних норм порушує законні права громадян на безпеку для здоров'я і життя населення та може в подальшому завдати шкоди їх здоров'ю, господарська діяльність підприємства є небезпечною і такою, що може призвести до негативних наслідків, у зв'язку з чим виробництво (виготовлення) деревоволокнистої плити підлягає зупиненню до усунення порушень вимог санітарного законодавства.

...відповідачем на виконання розпорядження ГУ Держспоживслужби в м. Києві від 07 грудня 2016 року №2 проведені заходи зменшення шумового навантаження – встановлено технологічне обладнання в укриття з облицюванням внутрішніх поверхонь огороження звукопоглинальними матеріалами (мінераловатні плити), проте проведення заходів щодо захисту від шуму, зниження шуму до рівнів, установлених санітарними нормами, проведення лабораторних досліджень рівнів шуму на території ЖК «Комфорт Таун» відповідачем в подальшому не проводилось, у зв'язку з чим обґрунтованим є висновок про те, що відповідачем не у повному обсязі виконані вимоги розпорядження про усунення виявлених порушень законодавства.

...вказаним вище розпорядженням зобов'язано відповідача розробити та вжити комплекс заходів щодо усунення причин перевищення потенційного обсягу викидів сполук сірки в атмосферне повітря; недопущення викидів в атмосферне повітря речовин, які не зазначені в переліку викидів та обсягів забруднюючих речовин, які викидаються в атмосферне повітря стаціонарними джерелами підприємства, проте проведеними дослідженнями встановлено перевищення шкідливих речовин у пробах атмосферного повітря, відібраних в зоні впливу викидів ПрАТ «Фанери та плити», що свідчить про невиконання вимог розпорядження про усунення виявлених порушень законодавства».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 17 травня 2019 року у справі №826/3031/18 (провадження №К/9901/2683/19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81857551>.

1.7. Незалежно від групи суб'єкта господарювання викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами можуть здійснюватися на підставі відповідного дозволу

06 березня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом ОСОБА_2 до Державної

екологічної інспекції у Тернопільській області про визнання незаконними дій інспектора з охорони навколишнього природного середовища про накладення адміністративного стягнення у вигляді штрафу на підставі частини першої статті 78 Кодексу України про адміністративні правопорушення (одна з позовних вимог).

На підставі наказу Державної екологічної інспекції у Тернопільській області від 19 грудня 2016 року №184, а також направлення на проведення планової перевірки від 14 лютого 2017 року №28 Державною екологічною інспекцією у Тернопільській області із 14 по 20 лютого 2017 року проведено планову перевірку дотримання вимог законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища Товариства з обмеженою відповідальністю «Інфотехцентр» західний регіональний центр інформаційних технологій, директором якого є ОСОБА_2.

За результатами проведеної перевірки складено акт перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства в галузі охорони атмосферного повітря, водних і земельних ресурсів щодо поводження з відходами та небезпечними хімічними речовинами, у якому зафіксовано, зокрема, відсутність дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, що є порушенням вимог абзацу другої частини першої статті 10, частини п'ятої статті 11 Закону України «Про охорону атмосферного повітря».

20 лютого 2017 року державним інспектором з охорони навколишнього природного середовища Тернопільської області складено протокол про адміністративне правопорушення, у якому зазначено, що ОСОБА_2, як директор товариства з обмеженою відповідальністю «Інфотехцентр» західний регіональний центр інформаційних технологій, допустив порушення порядку здійснення викиду забруднюючих речовин в атмосферу, а саме – викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від газового котла здійснювались за відсутності дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел, що є порушенням вимог статей 10, 11 Закону України «Про охорону атмосферного повітря».

27 березня 2017 року Державною екологічною інспекцією у Тернопільській області складено постанову №12 про накладення адміністративного стягнення, якою ОСОБА_2 визнано винним у вчиненні правопорушення передбаченого частиною першою статті 78 Кодексу України про адміністративні правопорушення, та накладено адміністративне стягнення у вигляді штрафу у сумі 136 грн.

«Аналіз наведених норм законодавства дає підстави для висновку про те, що незалежно від групи суб'єкта господарювання викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами можуть здійснюватися на підставі відповідного дозволу.

Оскільки ТОВ «Інфотехцентр» західний регіональний центр інформаційних технологій як суб'єктом господарювання здійснювався викид забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарного газового котла за відсутності відповідного дозволу, ОСОБА_2, як директора вказаного товариства, правомірно притягнуто до

відповідальності за вчинення правопорушення, передбаченого частиною першою статті 78 Кодекса України про адміністративні правопорушення.

Згідно з актом перевірки, вона проводилась в присутності директора товариства ОСОБА_2, який відмовився від підпису протоколу про адміністративне правопорушення та будь-яких документів, про що інспектором Державної екологічної інспекції у Тернопільській області зазначено у протоколі №000198 від 20 лютого 2017 року та відповідному рапорті. Таким чином доводи позивача про те, що протокол про адміністративне правопорушення за місцем перевірки не складався, спростовуються вище наведеним».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 06 березня 2018 року у справі №607/4516/17 (провадження №К/9901/1077/17) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72693712>.

1.8. Діяльність підприємства може бути тимчасово зупинена у разі її ведення з порушенням вимог природоохоронного законодавства, невиконання вимог приписів, анулювання дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря

24 квітня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом Державної екологічної інспекції у м. Києві про тимчасове зупинення діяльності Приватного акціонерного товариства «ФАНЕРИ ТА ПЛИТИ» (далі – «ПрАТ «ФАНЕРИ ТА ПЛИТИ», відповідач), що здійснюється з порушенням умов та вимог дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами та без висновку щодо оцінки впливу на навколишнє середовище, до їх усунення (одна з позовних вимог).

«...ведення позивачем своєї діяльності з порушенням вимог природоохоронного законодавства, невиконання вимог приписів, а також анулювання Дозволу №8036600000-004 на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелам, виданого ПрАТ «ФАНЕРИ ТА ПЛИТИ», свідчать про те, що суд першої інстанції мав достатні правові підстави для тимчасового зупинення діяльності ПрАТ «ФАНЕРИ ТА ПЛИТИ», до усунення виявлених порушень».

Детальніше з текстом постанови Верховного Суду від 24 квітня 2019 року у справі №826/17523/17 (провадження №К/9901/1418/19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81479401>.

1.9. Державна екологічна інспекція для винесення припису повинна належно документально підтвердити, що позивач у своїй діяльності здійснює викиди забруднюючих речовин

14 березня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом Сільськогосподарського

товариства з обмеженою відповідальністю «ВПЕРЕД» (далі – СТОВ «Вперед») до Державної екологічної інспекції у Харківській області (далі – Держекоінспекція) про визнання протиправним та скасування пунктів 1, 3, 5, 6, 7, 8, 15, 16, 17, 18 припису Державної екологічної інспекції у Харківській області від 30 листопада 2015 року №02-25/75.

Припис було видано на підставі акту №230/01-04/02-09, складеного за результатами проведення Держекоінспекцією планової перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства в галузі охорони атмосферного повітря, водних і земельних ресурсів щодо поводження з відходами та небезпечними хімічними речовинами СТОВ «Вперед».

Перевіркою встановлено порушення позивачем, зокрема, статті 17 Закону України «Про відходи», статей 10, 11, 20-2, 52 Закону України «Про охорону навколишнього середовища», статей 44, 49, 110 Водного кодексу України, статей 125, 126 Земельного кодексу України, статей 16, 19, 21, 23 Кодексу України про надра.

«...отримувати дозвіл на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами необхідно суб'єктам господарювання, що здійснюють викиди забруднюючих речовин, які справляють негативний вплив на здоров'я людини та стан навколишнього природного середовища.

...законодавець встановив обов'язок отримувати даний дозвіл тим підприємствам, які експлуатують об'єкти, з яких надходять в атмосферне повітря забруднюючі речовини або їх суміші.

...Державною екологічною інспекцією Харківській області під час судового розгляду не надано належного документального підтвердження того, що позивачем у його діяльності здійснюються саме викиди забруднюючих речовин, що справляють негативний вплив на здоров'я людини та стан навколишнього природного середовища. З матеріалів справи вбачається, що відповідачем під час проведення перевірки СТОВ «Вперед» на предмет дотримання вимог природоохоронного законодавства, за наслідками якого складено акт, не було вчинено відповідних дій щодо відбору проб та інструментально-лабораторних вимірювань для з'ясування чи дійсно позивачем здійснюються викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря.

Таким чином, суд апеляційної інстанції дійшов висновку про те, що пункт 3 припису від 30 листопада 2015 року №02-25/75 є неправомірним, оскільки відповідачем не доведено, що СТОВ «Вперед» здійснюються викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 14 березня 2018 року у справі №820/12120/15 (провадження №К/9901/14341/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72745216>.

1.10. Факт надання недостовірної інформації щодо кількості джерел утворення та викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря на підприємстві для отримання дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря є підставою для анулювання такого дозволу

13 лютого 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом Департаменту екології та природних ресурсів Харківської обласної державної адміністрації до Державного підприємства «Завод «Електроважмаш» (далі – ДП «Завод «Електроважмаш», відповідач) про анулювання дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами ДП «Заводу «Електроважмаш» від 20 жовтня 2014 року за №6310138200-1466 терміном дії до 20 жовтня 2024 року.

Держекоінспекцією в період з 28 липня 2015 року по 14 серпня 2015 року проведено планову перевірку дотримання вимог природоохоронного законодавства ДП «Завод «Електроважмаш», за результатами якої складено акт перевірки №92/04-02-09 від 14 серпня 2015 року.

В ході проведення перевірки встановлено факти подання відповідачем недостовірної інформації при отриманні дозволу та порушення вимог законодавства в сфері галузі охорони атмосферного повітря, а саме: у звіті з інвентаризації джерел викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря не враховані стаціонарні джерела, що є підтвердженням недостовірності інформації. Так, у ході перевірки при обстеженні кожної установки очистки газу встановлено, що ДП «Завод «Електроважмаш» встановлено додаткові газоочисні установки (циклони).

При обстеженні Державною екологічною інспекцією виробничих приміщень підприємства встановлено, що на ДП «Завод «Електроважмаш» мають джерела утворення та джерела викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, які не увійшли до дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами від 20 жовтня 2014 року №6310138200-1466. Ці джерела не було враховано у звіті інвентаризації.

«...Судами вірно зазначено, що в даному випадку недостовірність інформації полягає в тому, що на момент отримання дозволу вищенаведені джерела утворення забруднюючих речовин працювали, що підтверджується протоколом вимірювання №9 від 29 вересня 2014 року. Дані стосовно джерел утворення забруднюючої речовини, а саме: найменування та їх кількість, а також забруднюючі речовини, які утворюються при роботі зазначених джерел, та обсяги викидів від них повинні встановлюватися при проведенні інвентаризації та вноситись до таблиці 2.1 звіту з інвентаризації. Однак, в звіті з інвентаризації, наданому з метою отримання документа дозвільного характеру, вказані джерела утворення забруднюючих речовин не враховано, що є підтвердженням недостовірності інформації.

...Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду погоджується з висновками судів попередніх інстанцій про обґрунтованість доводів Департаменту екології та природних ресурсів Харківської обласної державної адміністрації та Державної екологічної інспекції у Харківській області про

встановлення факту надання ДП «Завод «Електроважмаш» недостовірної інформації до Департаменту екології та природних ресурсів Харківської обласної державної адміністрації щодо кількості джерел утворення та викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря на підприємстві для отримання дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами від 20 жовтня 2014 року за №6310138200-1466, а тому існують всі об'єктивні підстави для анулювання дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря згідно статті 4-1 пункту 7 Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 13 лютого 2018 року у справі №820/10817/15 (провадження №К/9901/7975/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72288017>.

1.11. Верховний Суд тлумачить підстави для звернення з позовом до суду для захисту охоронюваного законом інтересу у сфері належного функціонування природних екосистем у світлі гарантій, закріплених в Орхуській конвенції – міжнародному договорі, який встановив зобов'язання держав у сфері доступу до правосуддя в екологічних справах

Наслідком визнання протиправним та нечинним наказу Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 10 грудня 2008 року №639 може стати погіршення природного стану атмосферного повітря, відсутність сприятливих умов для життєдіяльності та екологічної безпеки, а також шкідливий вплив атмосферного повітря на здоров'я людей та навколишнє природне середовище

15 жовтня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом ОСОБА_1 (далі – позивач) до Міністерства екології та природних ресурсів України (далі – відповідач) про скасування наказу Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 10 грудня 2008 року №639 «Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, які заподіяні державі в результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря» (далі – наказ №639 від 10 грудня 2008 року).

Суди попередніх інстанцій позов задовольнили, визнавши наказ №639 від 10 грудня 2008 року протиправним та нечинним повністю.

Суди дійшли висновку, що правовідносини із відшкодування збитків, заподіяних державі за перевищення нормативів допустимих викидів забруднюючих речовин у атмосферне повітря мають регулюватись виключно нормами Закону України «Про охорону атмосферного повітря», а саме статтею 34 цього Закону, як спеціальною нормою, а не підзаконним актом – наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 10 грудня 2008 року №639 «Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, які заподіяні державі в результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря».

Верховний Суд погоджується із висновком судів попередніх інстанцій про те, що у цій справі позивач має обґрунтоване і законне право на оскарження наказу №639 від 10 грудня 2008 року.

Визнання протиправним та нечинним наказу Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 10 грудня 2008 року №639 «Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, які заподіяні державі в результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря» призводить до звільнення суб'єктів господарювання від відповідальності у зв'язку із заподіянням державі збитків в сфері охорони навколишнього природного середовища та відсутності відповідних заходів впливу у зв'язку із виявленням таких порушень законодавства. А відтак, наслідком таких дій може слугувати погіршення природного стану атмосферного повітря, відсутності сприятливих умов для життєдіяльності та екологічної безпеки, а також шкідливий вплив атмосферного повітря на здоров'я людей та навколишнє природне середовище.

Розглядаючи справу по суті, суди обох інстанцій залишили поза увагою питання безпеки навколишнього природного середовища.

Суди попередніх інстанцій неправильно застосували норми матеріального права, що призвело до ухвалення незаконних судових рішень. Рішення судів попередніх інстанцій скасовано, в позові відмовлено.

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду (вступна та резолютивна частини) від 15 жовтня 2019 року у справі №826/3820/18 (провадження №К/9901/998/19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84988703>.

2. Судова практика у справах зі спорів, що виникають у відносинах із збереження, використання вод для потреб населення і галузей економіки, відтворення водних ресурсів, охорони вод від забруднення, засмічення та вичерпання, запобігання шкідливим діям вод та ліквідації їх наслідків, поліпшення стану водних об'єктів, а також охорони прав підприємств, установ, організацій і громадян на водокористування

2.1. Підставами для скасування Режиму рибогосподарської експлуатації водосховища є неодноразове невиконання приписів або неодноразове порушення вимог Інструкції №4 або Режиму

29 січня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом фізичної особи – підприємця (далі – ФОП) до Державного агентства рибного господарства України про визнання протиправним та скасування наказу голови Державного агентства рибного господарства України від 30 травня 2017 року №312 про скасування Режиму рибогосподарської експлуатації Макортівського водосховища, розташованого на р. Саксагань у басейні р. Інгулець Дніпропетровської області.

ФОП ОСОБА_1 зареєстрований як суб'єкт підприємницької діяльності 21 січня 2005 року. Для здійснення діяльності, пов'язаної з промисловим виловом риби, крім

внутрішніх водоймів (ставків) господарств, отримав ліцензію Держрибагенства України від 18 липня 2014 року №181 з невизначеним строком дії з 01 серпня 2014 року.

ФОП ОСОБА_1 на підставі Режиму рибогосподарської експлуатації Макортівського водосховища, розташованого на р. Саксагань у басейні р. Інгулець Дніпропетровської області, здійснює підприємницьку рибогосподарську діяльність з штучного розведення, вирощування риби.

13 травня 2017 року Управління Державного агентства рибного господарства у Дніпропетровській області направило голові Державного агентства рибного господарства України подання про скасування Режиму рибогосподарської експлуатації Макортівського водосховища, розташованого на р. Саксагань у басейні р. Інгулець Дніпропетровської області №362.

На підставі внесеного подання, Державним агентством рибного господарства України прийнято наказ від 30 травня 2017 року №312 «Про скасування Режиму рибогосподарської експлуатації водного об'єкта», яким скасовано Режим рибогосподарської експлуатації Макортівського водосховища, розташованого на р.Саксагань у басейні р. Інгулець Дніпропетровської області.

15 червня 2017 року Управлінням Державного агентства рибного господарства у Дніпропетровській області направлено на адресу позивача оскаржуваний наказ та лист №661, яким повідомлено про скасування режиму рибогосподарської експлуатації Макортівського водосховища.

«...законом (Законом №3677-VI) визначено два види негативних наслідків для користувача у разі порушення ним вимог Інструкції №4 або Режиму (Режим рибогосподарської експлуатації водосховища), а саме тимчасове призупинення Режиму за вчинене порушення і скасування Режиму за неодноразові порушення або невиконання припису.

Аналіз вищенаведених правових норм свідчить про те, що неодноразовість в межах даної правової норми полягає у систематичності невиконання користувачем приписів або порушенні вимог Інструкції або Режиму, при цьому відповідні факти мають бути зафіксовані документально шляхом попереднього здійснення відповідного державного нагляду (контролю) та застосування заходів впливу на порушника, зокрема у формі винесення відповідного припису, що передбачено Інструкцією №4.

...подання (на скасування Режиму рибогосподарської експлуатації водосховища) не містить жодних посилань Управління Державного агентства рибного господарства у Дніпропетровській області на попередньо допущені позивачем порушення вимог Інструкції та Режиму або невиконання вимог припису, що свідчило б про неодноразовість допущення позивачем порушень.

...відповідачем не доведено, що оскаржуваний наказ від 30 травня 2017 року №312 про скасування Режиму рибогосподарської експлуатації Макортівського водосховища, розташованого на р. Саксагань у басейні р. Інгулець Дніпропетровської області був виданий на підставах, встановлених законодавством, а саме, у зв'язку із неодноразовим невиконанням приписів або неодноразовим порушенням ФОП

ОСОБА_1 вимог Інструкції або Режиму, з огляду на що вказаний наказ підлягає скасуванню як протиправний».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 29 січня 2019 року у справі №804/4430/17 (провадження №К/9901/2062/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79503966>.

2.2. Однією з обов'язкових умов для звільнення суб'єкта господарювання від необхідності отримання дозволу на користування надрами є видобування води з метою її використання для власних господарсько-побутових потреб. Щоб видобувати підземні води для здійснення господарської діяльності, потрібно отримати спеціальний дозвіл уповноваженого державою органу

15 травня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом ОСОБА_1 до Державного інспектора з охорони навколишнього природного середовища Харківської області про визнання протиправною та скасування постанови державного інспектора з охорони навколишнього природного середовища Харківської області від 04 грудня 2013 року №06-23-85К про накладення адміністративного стягнення.

Державною екологічною інспекцією у Харківській області проведено планову перевірку ПСГ «Україна» відділення виробничо-соціального забезпечення і торгівлі БУ «Укрбургаз» ПАТ «Укргазвидобування» (за адресою Харківська область Красноградський район с. Лукашівка) на відповідність дотримання вимог природоохоронного законодавства в галузі охорони атмосферного повітря, водних і земельних ресурсів щодо поводження з відходами та небезпечними хімічними речовинами.

За результатами перевірки складено акт №14114/01-03/06-11. Зокрема, встановлено, що Підсобне сільське господарство «Україна» в період з 01 жовтня 2011 року по 30 вересня 2013 року здійснюється користування надрами (підземні води), а саме – забір води з артезіанських свердловин без спеціального дозволу на користування надрами (підземні води), що є порушенням статей 16, 19, 21 Кодексу України про надра.

Винесено припис від 01 листопада 2013 року №06-22-226, яким зобов'язано не допускати забір води без спеціального дозволу на користування надрами (підземні води) до отримання дозволу на користування надрами.

Виставлено претензію від 01 листопада 2013 року №36 на суму 2 043 460,00 грн за забір води з артезіанських свердловин за відсутності спеціального дозволу.

Державним інспектором складено протокол про адміністративне правопорушення від 04 грудня 2013 року №003121 про притягнення до відповідальності посадової особи – завідувача СПГ «Україна» ОСОБА_1 за самовільне користування надрами за відсутності спеціального дозволу (ліцензії) на користування надрами.

Також винесено постанову від 04 грудня 2013 року №06-23-852 про притягнення ОСОБА_1 до адміністративної відповідальності за вчинення правопорушення, передбаченого за статтями 19, 21 Кодексу України про надра, статтю 47 КУпАП з накладенням штрафу в розмірі 510 грн.

Згідно з висновком про умови спеціального водокористування №177-с від 24 листопада 2011 року філія бурове управління «Укрбургаз» ДК «Укргазвидобування» НАК «Нафтогаз України» визначено водокористування – господарчо-питне, виробниче водопостачання. Джерело – 9 свердловин. Філії бурове управління «Укрбургаз» ДК «Укргазвидобування» видано дозвіл на спеціальне водокористування з 06 лютого 2013 року до 19 грудня 2014 року.

Ключовим правовим питанням у справі є правомірність накладення в 2013 році на позивача штрафу в розмірі 510 грн за самовільне користування надрами за відсутності спеціального дозволу, правильність встановлення особи правопорушника і самого факту правопорушення.

«Однією з обов'язкових умов для звільнення суб'єкта господарювання від необхідності отримання дозволу на користування надрами є видобування води з метою її використання для власних господарсько-побутових потреб.

Водночас, законодавство не містить норм, які б тлумачили поняття «господарсько-побутові потреби».

Проте із аналізу приписів глави 11 (спеціальне водокористування для задоволення питних і господарсько-побутових потреб населення), глави 13 (особливості спеціального водокористування та користування водними об'єктами для потреб галузей економіки) Водного кодексу України та приписів глави 2 (надання надр у користування), глави 4 (плата за користування надрами) Кодексу України про надра вбачається, що законодавець відносить господарсько-побутові потреби до потреб населення, натомість виробничі потреби охоплюються поняттями «водокористування для потреб галузей економіки» та «промислові потреби».

Такий правовий висновок зробив Верховний Суд України у постанові від 29 вересня 2015 року у справі №810/1638/13-а. Обставини цієї справи є релевантними. Верховний Суд не вбачає підстав для відступу від цього висновку.

Як встановлено судами попередніх інстанцій, основним видом діяльності ПСГ «Україна» є вирощування сільськогосподарських культур та розведення великої рогатої худоби, що свідчить про факт використання води на виробничі цілі (спеціальне водокористування), пов'язані безпосередньо із технологічним забезпеченням виробництва, а не лише на господарсько-побутові потреби.

Беручи до уваги наведені обставини, Суд приходить до висновку, що видобувати підземні води без отримання спеціального дозволу на користування надрами при використанні підземних вод за умови не перевищення продуктивності забору води в обсязі 300 куб. м. на добу мають суб'єкти господарювання тільки для власних господарсько-потреб, а видобуток підземних вод для здійснення господарської діяльності вимагає отримання спеціального дозволу уповноваженого державою органу».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 15 травня 2019 року у справі №638/8281/15-а (провадження № К/9901/13467/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81759371>.

2.3. Бункерувальні операції можуть проводитися за наявності дозволу (узгодження тощо) органів державного контролю у галузі охорони навколишнього природного середовища, у тому числі оцінки впливу на навколишнє природне середовище і здоров'я людей

23 липня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом Публічного акціонерного товариства «Судноплавна компанія «Укррічфлот» в особі філії Публічного акціонерного товариства «Судноплавної компанії «Укррічфлот» – «Херсонський суднобудівний-судноремонтний завод ім. Комінтерну» (далі – позивач) до Державної екологічної інспекції Північно-Західного регіону Чорного моря (далі – відповідач) про скасування пунктів 3, 4, 12 припису Державної екологічної інспекції Північно-Західного регіону Чорного моря №3 від 13 листопада 2015 року.

Суди попередніх інстанцій встановили, що у висновках акту, складеного за результатами перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства в галузі охорони атмосферного повітря, водних і земельних ресурсів щодо поводження з відходами та небезпечними хімічними речовинами, серед іншого зазначено, що ХССЗ ім.Комінтерну філія ПАТ «СК «Укррічфлот» проводяться перезавантажувальні роботи, що можуть призвести до забруднення водного середовища, а саме проведення бункерувальних операцій (ПЛАВДОК 5, т/х Затон) без дозволу (узгодження, тощо) органів державного контролю у галузі охорони навколишнього природного середовища, у тому числі, без наявності оцінки впливу на навколишнє природне середовище і здоров'я людей; не виконано умови дозволу від 02 липня 2015 року №Укр 20.11.1-ХРС щодо виконання санітарно-технічного тампонажу артсвердловини №20-234; нормативи гранично допустимого скидання забруднюючих речовин дотримуються не в повному обсязі, а саме встановлено перевищення норм ГДС на ЛК №1 по фосфатам, та завислим речовинам.

Суди першої та апеляційної інстанції у задоволенні позову відмовили, з огляду на законність та обґрунтованість оскаржуваних пунктів припису.

«Бункерувальні операції проводились позивачем без дозволу (узгодження, тощо) органів державного контролю у галузі охорони навколишнього природного середовища, у тому числі, без наявності оцінки впливу на навколишнє природне середовище і здоров'я людей.

Таким чином суди попередніх інстанцій дійшли висновку, що пункт 3 припису №3 від 13 листопада 2015 року, яким приписано проводити перезавантажувальні роботи, що можуть призвести до забруднення водного середовища, а саме проведення бункерувальних операцій (ПЛАВДОК 5, т/х Затон) з дозволу (узгодження, тощо) органів державного контролю у галузі охорони навколишнього природного середовища, у тому числі, розробити оцінки впливу на навколишнє природне

середовище і здоров'я людей, розробити технологію перевантаження та узгодити її в установленому порядку, є законним та обґрунтованим.

...пункт 4 припису №3 від 13 листопада 2015 року, яким приписано провести санітарно технічний тампонаж артсвердловини №20-234, що є умовою дозволу від 02 липня 2015 року №Укр 20.11.1-ХРС, є законним та обґрунтованим, оскільки його вимоги дублюються із умовами водокористування відповідно до наданого позивачу дозволу на спеціальне водокористування від 02 липня 2015 року за №Укр 20.11.1 Хрс.

...було встановлено, що позивач не в повному обсязі дотримується нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин, оскільки в ході проведення перевірки встановлено перевищення норм ГДС на ЛК №1 по фосфатам, та завислим речовинам (що також підтверджується протоколом результатів дослідження стічних вод №10-3/1087 від 29 вересня 2015 року).

За таких обставин суди попередніх інстанцій дійшли висновку, що пункт 12 припису №3 від 13 листопада 2015 року, яким приписано обладнати зливовий випуск локальними очисними спорудами механічної очистки, є також законним та обґрунтованим».

Колегія суддів прийшла до висновку, що рішення судів попередніх інстанцій є законними і не підлягають скасуванню.

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 23 липня 2019 року у справі №815/875/16 (провадження №К/9901/14203/18) можна ознайомитися за посиланням: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83243861>.

2.4.3 огляду на різну мету та правову природу, договір щодо використання комунального майна не може підміняти спеціальний дозвіл на користування надрами

29 серпня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом ОСОБА_1 до Державної екологічної інспекції у Херсонській області в особі заступника головного державного інспектора з охорони навколишнього природного середовища Херсонської області про скасування постанови про накладення адміністративного стягнення за статтю 47 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Суди попередніх інстанцій у задоволенні позову відмовили.

ОСОБА_1 було притягнуто до адміністративної відповідальності за статтю 47 Кодексу України про адміністративні правопорушення та накладено стягнення у вигляді штрафу в розмірі 1105 грн, з огляду на встановлення факту здійснення забору підземної води без спеціального дозволу на користування надрами (видобування підземних вод), що є порушенням статті 23 Кодексу України про надра, за результатами проведеної планової перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства в галузі охорони атмосферного повітря, водних і земельних ресурсів щодо поводження з відходами та небезпечними хімічними речовинами.

Положеннями статті 23 Кодексу України про надра визначено, що землевласники і землекористувачі в межах наданих їм земельних ділянок мають право без спеціальних дозволів та гірничого відводу видобувати для своїх господарських і побутових потреб корисні копалини місцевого значення і торф загальною глибиною розробки до двох метрів, підземні води для власних господарсько-побутових потреб, нецентралізованого та централізованого (крім виробництва фасованої питної води) господарсько-питного водопостачання, за умови що продуктивність водозаборів підземних вод не перевищує 300 кубічних метрів на добу та використовувати надра для господарських і побутових потреб.

Відповідно до статті 47 Кодексу України про адміністративні правопорушення самовільне користування надрами, укладення угод, які в прямій чи прихованій формі порушують право власності на надра, – тягнуть за собою накладення штрафу на громадян у розмірі від десяти до тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і на посадових осіб – від тридцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

«...з метою безперебійного забезпечення водою населення с. Залізний Порт та с.Новофедорівка, тобто не для власних господарсько-побутових потреб, здійснювалось видобування води зі свердловин №8-481, 8-527, 8-194 із кожного водозабору 300 кубічних метрів на добу. При цьому у Позивача відсутній спеціальний дозвіл на користування надрами (підземними водами).

Суд не вбачає підстав для застосування статті 23 Кодексу України про надра, адже позивач не є землевласником або землекористувачем земельних ділянок, на яких розташовані артезіанські свердловини. Крім того, Суд зазначає, що наявність угоди від 10 січня 2005 року, укладеної між КПП «Світанок» та Новофедорівською сільською радою, не може бути підставою для неотримання спеціального дозволу на користування надрами (підземними водами). Положення цієї угоди регулюють відносини сторін щодо використання комунального майна, а отже є господарськими відносинами, в той же час відносини щодо користування надрами є адміністративно-правовими і спрямовані на відміну від господарсько-правових відносин мету – забезпечення раціонального, комплексного використання надр для задоволення потреб у мінеральній сировині та інших потреб суспільного виробництва, охорони надр, гарантування при користуванні надрами безпеки людей, майна та навколишнього природного середовища, а також охорона прав і законних інтересів підприємств, установ, організацій та громадян (стаття 2 Кодексу України про надра). Відтак, з огляду на різну мету та правову природу, договір щодо використання комунального майна не може підміняти спеціальний дозвіл на користування надрами.

...Відповідачем в повній мірі доведено законність винесення оскаржуваної постанови, оскільки для здійснення господарської діяльності Позивач повинен був отримати спеціальний дозвіл на користування надрами».

Касаційна скарга залишена без задоволення, а судові рішення – без змін.

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 29 серпня 2018 року у справі №654/2377/16-а (провадження №К/9901/13375/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76138373>.

2.5. Техніко-економічний розрахунок по розширенню рибцеху «Збур'євка» не є проектом будівництва ставкового господарства, що вимагається приписом

22 травня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом товариства з обмеженою відповідальністю «Гемма, ЛТД» (далі – ТОВ «Гемма, ЛТД», позивач) до Державної екологічної інспекції в Херсонській області (далі – Держекоінспекція, відповідач) про визнання протиправним та скасування припису від 03 грудня 2012 року №04-9/2799.

Вказаний припис містив десять пунктів вимог.

Суд апеляційної інстанції скасував постанову суду першої інстанції про відмову в задоволенні позову, ухваливши нове судове рішення про задоволення позову.

Визнано протиправним та скасовано припис Державної екологічної інспекції в Херсонській області від 03 грудня 2012 року №04-9/2799.

«...техніко-економічний розрахунок по розширенню рибцеху «Збур'євка» не є проектом будівництва ставкового господарства, що вимагається приписом. Крім того, зазначені документи розроблені різними державними інститутами.

Відповідачем не доведена ідентичність зазначених вище документів, в зв'язку з чим відсутні докази на підтвердження наявності у позивача проекту будівництва ставкового господарства, розробленого Українським державним інститутом по проектуванню підприємств рибного господарства та промисловості «Укррибпроект» (без зазначення року виготовлення), який вимагалось надати.

...актом перевірки не встановлено порушення щодо недотримання режиму експлуатації ставків на підставі зазначених документів.

Відтак зазначено про необґрунтованість вимог, викладених у пунктах 1 та 10 припису, у яких вимагалось надати проект будівництва ставкового господарства, розробленого Українським державним інститутом по проектуванню підприємств рибного господарства та промисловості «Укррибпроект», та дотримуватись режиму експлуатації ставків, передбаченого водогосподарським паспортом та технічним регламентом вказаного проекту будівництва».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 22 травня 2018 року у справі №821/1590/13-а (провадження №К/9901/1859/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74173403>.

2.6. Сільськогосподарський товаровиробник, частка сільськогосподарського товаровиробництва якого за попередній податковий (звітний) перевищує 75 відсотків, має право здійснювати забір підземних вод (крім мінеральних) для сільськогосподарських потреб без отримання спеціального дозволу та без обмеження добової норми видобутку

21 червня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом ТОВ «Гранекс-Черкаси» до Державної екологічної інспекції України у Черкаській області про визнання протиправними дій відповідача під час проведення перевірки 08-09 серпня 2017 року; скасування припису відповідача від 14 серпня 2017 року №72.

«...судами попередніх інстанцій встановлено та матеріалами справи підтверджено, що постановою Київського апеляційного адміністративного суду від 11 жовтня 2017 року у справі №823/1268/17 за адміністративним позовом Державної екологічної інспекції у Черкаській області до ТОВ «Гранекс-Черкаси», якою скасовано постанову Черкаського окружного адміністративного суду від 05 вересня 2017 року, встановлено, що ТОВ «Гранекс-Черкаси» має право на видобування підземних вод без отримання спеціального дозволу, а відтак позовні вимоги Державної екологічної інспекції у Черкаській області про застосування до останнього заходів реагування у вигляді часткового зупинення (заборони) діяльності 6 свердловин, які знаходяться на території тракторної бригади в с. Деньги Золотоніського району, до отримання спеціального дозволу на користування надрами (підземними водами) визнано необґрунтованими та такими, що не підлягають задоволенню.

На цій підставі суди попередніх інстанцій дійшли до висновку, що ТОВ «Гранекс-Черкаси», як сільськогосподарський товаровиробник, частка сільськогосподарського товаровиробництва якого за попередній податковий (звітний) перевищує 75 відсотків, має право здійснювати забір підземних вод (крім мінеральних) для сільськогосподарських потреб без отримання спеціального дозволу та без обмеження добової норми видобутку».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 21 червня 2018 року у справі №823/1397/17 (провадження №К/9901/49885/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74871075>.

2.7. Прісні підземні води – це природний ресурс із подвійним правовим режимом, а тому, використовуючи підземні води, слід керуватися і водним законодавством, і законодавством про надра

09 квітня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду, розглянув справу за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Українська Чорноморська Індустрія» (далі – ТОВ «Українська Чорноморська Індустрія», позивач) до Державної екологічної інспекції Північно-

західного регіону Чорного моря (далі – відповідач) про скасування пунктів 8, 11 припису від 29 липня 2016 року.

Суд апеляційної інстанції визнав протиправним та скасував пункт 11 припису, оскільки позивачем своєчасно подається статистична звітність з утворення та поводження з відходами, в якій зазначається перелік фактично утворених відходів та їх об'єм, що підтверджує дотримання лімітів відходів, зазначеним у висновку державної санітарно-епідеміологічної експертизи за №05.03.02-04/16219.

Також дійшов висновку про те, що не підлягає скасуванню пункт 8 припису, оскільки ТОВ «Українська Чорноморська Індустрія» використовувало воду не тільки для власних господарсько-побутових потреб, а і для виробничих, а тому зобов'язано мати спеціальний дозвіл на користування надрами. Зокрема було встановлено, що ТОВ «Українська Чорноморська Індустрія» займається виробництвом олії та тваринних жирів, здійснюючи водопостачання з 2014 року з трьох підземних артезіанських свердловин, з розрахунковою потребою 376,1 куб. м/добу.

Колегія суддів КАС у складі ВС погодилася з правильністю рішення суду апеляційної інстанції.

«...прісні підземні води – це природний ресурс із подвійним правовим режимом, а тому, використовуючи підземні води, слід керуватися і водним законодавством, і законодавством про надра».

На підставі аналізу положень Водного кодексу України та Кодексу України про надра, колегія суддів дійшла висновку про те, що «видобувати підземні води без отримання спеціального дозволу на користування надрами – при використанні підземних вод за умови неперевищення продуктивності забору води в обсязі 300 кубічних метрів на добу – мають право суб'єкти господарювання тільки для власних господарсько-побутових потреб, а видобуток підземних вод для здійснення господарської діяльності вимагає отримання спеціального дозволу уповноваженого державою органу».

Аналогічний висновок викладений в постановках Верховного Суду України від 23 червня 2015 року у справі №813/5179/13-а та від 29 вересня 2015 року у справі №810/1638/13-а

Колегія суддів враховує те, що у судовому засіданні суду апеляційної інстанції представником позивача було надано спеціальний дозвіл на користування надрами №4822 від 29 грудня 2016 року, виданий Державною службою геології і надр України, який був отриманий підприємством вже після проведення перевірки та розгляду справи у суді першої інстанції, що додатково доводить обґрунтованість і законність вимог пункту 8 Припису Державної екологічної інспекції Північно-Західного регіону Чорного моря від 29 липня 2016 року складеного відносно ТОВ «Українська Чорноморська Індустрія».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 09 квітня 2019 року у справі №815/5254/16 (провадження №К/9901/18965/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81019981>.

2.8. При внесенні змін до містобудівних умов та обмежень для проектування об'єкта будівництва на земельній ділянці мало бути враховано знаходження та встановлено статус водойми у вигляді струмка

20 березня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду, розглянув справу за позовом Об'єднання співвласників багатоквартирного будинку «Машинобудівників-17а» до Виконавчого органу Вишневої сільської ради Києво-Святошинського району Київської області, відділу містобудування та архітектури Виконавчого комітету Вишневої міської ради Києво-Святошинського району Київської області, треті особи – Товариство з обмеженою відповідальністю «Спецвисотмонтаж-буд», Державна екологічна інспекція Київської області, Департамент державної архітектурно-будівельної інспекції у Київській області, Державне підприємство «Науково-дослідний і проектний інститут містобудування» про зобов'язання внести зміни до містобудівних умов та обмежень для проектування об'єкта будівництва на земельній ділянці.

На обґрунтування позовних вимог позивач зазначив, що містобудівні умови та обмеження видані з порушенням вимог частини п'ятої статті 29 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17 лютого 2011 року №3038-VI, оскільки у містобудівних умовах та обмеженнях не вказано про знаходження земельної ділянки у межах нормативної прибережної захисної смуги струмка Желань; існують невідповідності у пункті «Містобудування планування і забудова міських і сільських поселень» щодо дотримання відстані між житловими будинками.

Окрім того, позивач вказував на те, що було збільшено допустиму поверховість житлового будинку вище дев'яти поверхів та висотність до 46,9 м, що не відповідає плану зонування території м. Вишневе.

Суд першої інстанції відмовив позивачу у задоволенні позову. Суд апеляційної інстанції залишив без змін рішення суду першої інстанції.

Верховний Суд не погодився з рішеннями суддів попередніх інстанцій з огляду на таке.

Колегія суддів, проаналізувавши статтю 29 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» та Порядку надання містобудівних умов та обмежень забудови земельної ділянки, їх складу та змісту, затвердженого наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 07 липня 2011 року №109, дійшла висновку, що містобудівні умови та обмеження видаються на підставі містобудівної документації при зверненні зацікавленої особи до уповноваженого органу з поданням визначеної документації. Підставою відмови в наданні містобудівних умов та обмежень є, зокрема, невідповідність намірів забудови земельної ділянки положенням відповідної містобудівної документації на місцевому рівні, тобто затвердженим текстовим та графічним матеріалам з питань регулювання планування, забудови та іншого використання території конкретного населеного пункту.

Внесення змін до містобудівних умов та обмежень може здійснювати орган, що їх надав, за заявою замовника, на виконання приписів головних інспекторів

будівельного нагляду центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань державного архітектурно-будівельного контролю та нагляду, або за рішенням суду.

Отже, необхідні для початку нового будівництва містобудівні умови та обмеження не можуть видаватися органами місцевого самоврядування у випадку наявності, зокрема, фактів невідповідності поверховості та висотності будинку умовам Генерального плану відповідного населеного пункту; можливого блокування новим будинком іншої вже збудованої будівлі; неврахування забудовником водойми, яка пов'язана із земельною ділянкою, що планується до забудови.

Окрім того, Верховний Суд звернув увагу, що спірна земельна ділянка рішенням виконкому надана товариству для будівництва та обслуговування багатоквартирного житлового будинку висотою до 30 м (поверховість до дев'яти поверхів). У подальшому рішенням виконкому за заявою замовника було внесено зміни до містобудівних умов та обмежень та встановлено допустиму висоту житлової будівлі до 46,9 м та поверховість вище дев'яти поверхів.

Колегія суддів зазначила, що на існуючій земельній ділянці передбачалося будівництво другого зблокованого до нього багатоквартирного житлового будинку висотної поверховості.

Проте суди попередніх інстанцій не перевірили відповідність вказаних вище змін, внесених рішенням виконкому до містобудівних умов та обмежень, вимогам містобудівної документації на місцевому рівні, зокрема, Генеральному плану м. Вишневе, складовою якого є план зонування.

Отже, суди попередніх інстанцій не надали належної правової оцінки тому, що у спірних містобудівних умовах та обмеженнях не враховано знаходження струмка та, відповідно, не встановлено його статус і не оцінено на цій підставі правомірність неврахування водойми у містобудівних умовах та обмеженнях; не перевірено відповідність поверховості та висотності будинку умовам Генерального плану м. Вишневе, частиною якого є план зонування; не досліджено зміст проектної документації на будівництво будинку.

Верховний Суд при винесенні рішення врахував, що рішення у цій справі впливає на захист суспільного інтересу жителів м. Вишневе щодо дотримання закону місцевими органами влади при вирішенні соціально важливих питань планування забудови території, а також збереження природного фонду.

Даний висновок узгоджується з правовою позицією, що міститься у постанові Верховного Суду від 24 квітня 2019 року у справі №826/13358/17 (провадження №К/9901/1164/19).

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 20 березня 2019 року у справі №810/726/18 (провадження №К/9901/69354/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80632931>.

3. Судова практика у справах зі спорів, що виникають у відносинах з володіння, користування та розпоряджання лісами, забезпечення охорони, відтворення та раціонального використання лісових ресурсів; у сфері охорони, використання та відтворення рослинного світу

3.1. Видача лісорубних квитків органами самоврядування не передбачена чинним законодавством

26 червня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом прокурора Романівського району в інтересах держави до Ягодинської сільської ради Романівського району Житомирської області про визнання протиправним та скасування рішення Ягодинської сільської ради №171 від 16 грудня 2013 року «Про видалення сухостійних деревостанів у населених пунктах, проведення санітарних та інших рубок в полежахисних смугах та інших лісових насадженнях».

Суди попередніх інстанцій в задоволенні позову відмовили повністю.

Вони дійшли висновку, що відповідач, як орган місцевого самоврядування, правомірно реалізував своє право на делегування частини своїх повноважень Комунальному агролісомеліоративному підприємству Романівського району, що перебуває в управлінні Романівської районної ради, а рішення не містить жодних положень щодо врегулювання відносин у сфері заготівлі деревини під час рубок головного користування, як самостійного виду спеціального використання природних рослинних ресурсів.

Колегія суддів КАС у складі Верховного Суду погодилася з позицією судів першої та апеляційної інстанцій зокрема, що суди надали правильну правову оцінку доводам позивача, відхиливши їх, про те, що йдеться саме про делегування сільською радою підприємству права на спеціальне використання природних рослинних ресурсів, оскільки підприємство видавало лісорубні квитки, з огляду на таке.

«...підставою видачі лісорубних квитків від 16 червня 2013 року та 08 січня 2014 року, були акти обстежень насаджень та план санітарно-оздоровчих заходів від 15 листопада 2013 року. Крім того, Комунальне агролісомеліоративне підприємство Романівського району право на видачу лісорубних квитків отримало не на підставі оскаржуваного Рішення №171 від 16 грудня 2013 року, а на підставі звернень Романівської районної ради, Романівської районної державної адміністрації, звернення Житомирської обласної державної адміністрації та Житомирської обласної ради та з дозволу Житомирського обласного управління лісового та мисливського господарства від 19 квітня 2013 року, тобто задовго до прийняття оспорюваного рішення.

Разом з тим, як вже зазначалось, пунктом 3 Порядку №761 передбачено, що лісорубний квиток видається органом виконавчої влади з питань лісового господарства Автономної Республіки Крим, територіальними органами Держкомлісгоспу на заготівлю деревини під час проведення рубок головного

користування на підставі затвердженої в установленому порядку розрахункової лісосіки.

Таким чином, видача лісорубних квитків органами самоврядування не передбачена чинним законодавством, а правомірність дій Комунального агролісомеліоративного підприємства Романівського району щодо видачі тих чи інших лісорубних квитків не входить до предмету доказування протиправності рішення №171 від 16 грудня 2013 року».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 26 червня 2018 року у справі №806/448/15 (провадження №К/9901/3076/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74992368>.

3.2. Незазначення у постанові про накладення адміністративного стягнення дати народження особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, за наявності всіх інших анкетних даних, не може бути підставою для скасування цієї постанови

14 лютого 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом ОСОБА_1 (далі – позивач) до Державного підприємства «Володимирецьке лісове господарство» (далі – ДП «Володимирецьке лісове господарство») про визнання нечинною та скасування постанови №000086 від 05 квітня 2016 року про притягнення його до адміністративної відповідальності за статтею 65 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

«18 березня 2016 року лісничим ОСОБА_2 та іншими працівниками лісової охорони було виявлено факт незаконної порубки шести сироростучих дерев породи сосна в кварталі 61 виділі 12 Озерецького лісництва ДП «Володимирецьке лісове господарство». На місці вчинення незаконної порубки знаходився ОСОБА_1 та інші особи, які відмовились представитись лісничому.

Будучи допитаним в суді першої інстанції лісничий ОСОБА_2 пояснив, що ОСОБА_1 мав при собі бензопилу марки SHTIL. На запитання працівників лісової охорони позивач сказав, що це саме він здійснив порубку дерев та погодився проїхати з працівниками лісової охорони для складання протоколу про адміністративне правопорушення. Позивачу було запропоновано надати пояснення, у відповідь на що ОСОБА_1 власноручно написав пояснення в яких вказав, що саме він здійснив незаконну порубку вказаних дерев.

Статтею 241 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачено, що справу про адміністративні правопорушення, передбачену статтею 65 розглядає Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового господарства. Від імені центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового господарства, розглядати справи про адміністративні правопорушення і накладати адміністративні стягнення мають право керівник центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері лісового господарства, його заступники, головні лісничі, старші

інженери та інженери, командири авіаланок, старші льотчики-спостерігачі та льотчики-спостерігачі баз авіаційної охорони лісів, лісничі, помічники лісничих, майстри лісу.

Справу про адміністративне правопорушення відносно позивача було розглянуто уповноваженою на те особою – лісничим ОСОБА_2 та накладено відповідне стягнення. Розмір накладеного стягнення позивачем не оскаржується.

...Оскаржувана постанова про накладення адміністративного стягнення №000086 має такий же номер що і протокол про адміністративне правопорушення №000086 складений відносно позивача 18 березня 2016 року. У вказаному протоколі зазначені всі анкетні данні позивача, зокрема, і дата його народження. Незазначення у постанові дати народження позивача за наявності всіх інших анкетних даних не може бути підставою для скасування цієї постанови. Зазначених у вказаних адміністративних матеріалах даних достатньо для того щоб ідентифікувати особу позивача та пересвідчитись що саме його притягнуто до адміністративної відповідальності цією постановою, а не будь-яку іншу особу».

Касаційна скарга залишена без задоволення.

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 14 лютого 2018 року у справі №556/1099/16-а (провадження №К/9901/12989/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72288710>.

3.3. Адміністративне стягнення застосовується щодо тієї особи, яка вказана у приписі як та, що має його виконати

17 жовтня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом ОСОБА_2 до державного інспектора з охорони навколишнього природного середовища у Чернівецькій області про скасування постанови про накладення адміністративного стягнення за статтю 188-5 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

«Судами попередніх інстанцій встановлено, що ОСОБА_2 працював на посаді начальника відділу лісового господарства ДП «Берегометське лісомисливське господарство», проте матеріали справи не містять належних та допустимих доказів, які б підтверджували факт покладення на нього посадових обов'язків щодо забезпечення складання порубкових решток та очищення лісосік від захаращення порубковими залишками та отримання відповідних лімітів на спеціальне використання природних ресурсів, контроль за проведенням рубки лісу в межах природоохоронної зони, зокрема, і санітарної рубки, за наявності відповідних лімітів, тощо.

Відповідно до довідки ДП «Берегометське лісомисливське господарство» №452 від 04 серпня 2017 року з 09 серпня 2016 року по 02 вересня 2016 року, тобто на час проведення перевірки, обов'язки керівника підприємства виконував головний лісничий ОСОБА_6, який був присутнім під час її проведення та отримав припис. У приписі, зокрема, вимагалось від вказаної особи направити відповідачу інформацію про його виконання.

Враховуючи вищенаведені обставини, суд першої інстанції, з яким погодився суд апеляційної інстанції, дійшов правильного висновку про відсутність з боку позивача порушення, відповідальність за яке передбачена статтею 188-5 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

В порушення вимог частини другої статті 71 Кодексу адміністративного судочинства України, у редакції, чинній до 15 грудня 2017 року, Державна екологічна інспекція у Чернівецькій області не довела правомірності спірної постанови».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 17 жовтня 2018 року у справі №725/1569/17 (провадження №К/9901/34914/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77197163>.

3.4. Вирубка лісових насаджень незалежно від цільового призначення земель чи права власності на земельні ділянки, на яких проводиться така вирубка, повинна здійснюватись на підставі спеціального дозволу

15 травня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом ОСОБА_2 до державного інспектора з охорони навколишнього природного середовища Державної екологічної інспекції у Запорізькій області про скасування постанови про накладення адміністративного стягнення за статтею 65-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Судами попередніх інстанцій встановлено, що 03 лютого 2017 року державним інспектором з охорони навколишнього природного середовища Державної екологічної інспекції у Запорізькій області складено протокол про адміністративне правопорушення №006139 відносно ОСОБА_2 за фактом скоєння адміністративного правопорушення, відповідальність за яке передбачена статтею 65-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

З вказаної постанови вбачається, що ОСОБА_2 здійснив пошкодження позахисної лісової смуги поблизу села Новосергіївка Запорізького району у вигляді порубки дерев за допомогою бензопили без наявності дозвільних документів. Діаметри спиляних дерев визначені у переділковій відомості.

Відповідно до частини першої статті 69 Лісового кодексу України спеціальне використання лісових ресурсів на виділеній лісовій ділянці проводиться за спеціальним дозволом – лісорубний квиток або лісовий квиток, що видається безоплатно.

Згідно з пунктом 2 Порядку видачі спеціальних дозволів на використання лісових ресурсів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №761 від 23 травня 2007 року №761 лісорубний або лісовий квиток є основним документом, на підставі якого: здійснюється спеціальне використання лісових ресурсів; ведеться облік дозволених до відпуску запасів деревини та інших продуктів лісу, встановлюються строки здійснення лісових користувань та вивезення заготовленої продукції, строки і способи очищення лісосік від порубкових решток,

а також облік природного поновлення лісу, що підлягає збереженню; ведеться облік плати, нарахованої за використання лісових ресурсів.

«Аналіз наведених норм законодавства дає підстави для висновку про те, що вирубка лісових насаджень незалежно від цільового призначення земель чи права власності на земельні ділянки, на яких проводиться така вирубка, повинна здійснюватись на підставі спеціального дозволу.

Зі слів свідків ОСОБА_6 та ОСОБА_7 у кінці січня – на початку лютого 2017 року поблизу села Новосергіївка Запорізького району ОСОБА_2 в посадці пиляв дерева бензопилою, близько 10 осіб йому допомогали вантажити їх на причеп трактора. Було виявлено приблизно 40 пнів різного діаметру. Вказані обставини підтверджені проведеною фотозйомкою. Діаметри спиляних дерев визначено у переліковій відомості.

Отже, твердження позивача про те, що ним було зрубано одне загибле сухе дерево та сухі гілки дерев, спростовуються поясненнями свідків та наявними у матеріалах справи фотознімками, які є належними доказами в справі про адміністративне правопорушення».

Колегія суддів вирішила, що є правильним висновок судів попередніх інстанцій про відсутність правових підстав для задоволення позовних вимог.

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 15 травня 2018 року у справі №317/576/17(2-а/317/39/2017) (провадження №К/9901/39111/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74003263>.

3.5. На підставі обґрунтованої письмової заяви лісокористувача компетентними органами надається відстрочення на заготівлю або вивезення деревини, в тому числі, під час проведення інших рубок та робіт, пов'язаних і не пов'язаних з веденням лісового господарства

30 січня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом заступника прокурора Закарпатської області, Закарпатського міжрайонного прокурора з нагляду за додержанням законів у природоохоронній сфері до Державного підприємства «Великобerezнянське лісове господарство» про визнання незаконним та скасування наказу директора Державного підприємства «Великобerezнянське лісове господарство» про продовження терміну на заготівлю та вивезення деревини; визнання незаконним та анулювання лісорубного квитка в частині надання дозволу на розробку лісосіки вибірково-санітарної рубки.

«...При прийнятті оскаржуваного наказу №69 від 27 червня 2012 року директор ДП, посилаючись на пункти 50, 51, 53, 54, 55, 58 Порядку спецвикористання, продовжив термін на заготівлю та вивезення деревини по відповідних ділянках. Згідно з пунктом 3 оскаржуваного наказу, вказано провідному інженеру з лісокористування зробити відповідні записи в лісорубних квитках.

Пунктом 53 Порядку спецвикористання визначено, що в порядку, передбаченому пунктом 51, на підставі обґрунтованої письмової заяви

лісокористувача компетентними органами надається відстрочення на заготівлю або вивезення деревини, в тому числі, під час проведення інших рубок та робіт, пов'язаних і не пов'язаних з веденням лісового господарства.

Отже, правильним є висновок суду апеляційної інстанції, що директор ДП не уповноважений на відстрочення заготівлі та вивезення деревини, зокрема, під час проведення санітарних рубок».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 30 січня 2018 року у справі №807/1892/13-а (провадження №К/9901/1877/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72029275>.

4. Судова практика у справах зі спорів, що виникають у відносинах, пов'язаних з утворенням, збиранням і заготівлю, сортуванням, перевезенням, зберіганням, обробленням (переробленням), утилізацією, видаленням, знешкодженням та захороненням відходів

4.1. Під час складання протоколу у справі про адміністративне правопорушення вимагається лише зазначення змісту відповідного правопорушення із посиланням на відповідний нормативний акт, який передбачає відповідальність за це правопорушення

26 лютого 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом ОСОБА_1 до головного спеціаліста-державного інспектора з охорони навколишнього природного середовища Державної екологічної інспекції у Волинській області про визнання протиправними та скасування протоколів про адміністративне правопорушення №000893 – №000895 від 24 липня 2017 року, постанови про накладення адміністративного стягнення у виді штрафу №000755 від 01 серпня 2017 року та закриття провадження у справі про адміністративне правопорушення.

«...враховуючи положення статей 12, 30, 42, 51 Закону України №280/97-ВР суд касаційної інстанції приходить до висновку, що сільський голова відповідної селищної ради є її уповноваженою особою, головною посадовою особою, має певні повноваження щодо поводження з відходами, а відтак може нести відповідальність за недотримання вимог Закону України №187/98-ВР, що помилково не було враховано судом апеляційної інстанції.

...З оскаржуваної постанови вбачається, що відповідач кваліфікував встановлені позивачем порушення за статтями 60, 82, 82-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення, втім, ОСОБА_1 притягнуто до відповідальності лише за вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 82 Кодексу України про адміністративні правопорушення, з огляду на що накладено на нього штраф у розмірі 1700 грн. Вказане залишилось поза увагою судів попередніх інстанцій.

Слід зазначити, що оцінка судом правомірності притягнення до адміністративної відповідальності та накладення адміністративного стягнення

на особу має здійснюватись саме за те правопорушення, у скоєнні якого таку особу визнано винною. Разом з тим, ні суд першої, ні суд апеляційної інстанції не надав жодної правової оцінки наявності складу адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 82 Кодексу України про адміністративні правопорушення, відповідно до відображених у протоколі від 24 липня 2017 року №000894 обставин, зокрема, в частині збирання та видалення побутових відходів, визначення на конкурсній основі особи по збору і перевезенню побутових відходів.

Посилання суду апеляційної інстанції на те, що диспозиція статей 82, 82-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення не передбачає того, що зазначено у протоколах від 24 липня 2017 року №000893, №000894, відтак дані формулювання не відображають складу конкретного адміністративного правопорушення у протоколах та не зрозуміло, які саме вимоги щодо поведінки з відходами порушив позивач, як на відсутність підстав для притягнення позивача до адміністративної відповідальності, колегія суддів касаційного суду вважає помилковими.

...у відповідності до частини першої статті 256 Кодексу України про адміністративні правопорушення у протоколі про адміністративне правопорушення зазначаються: дата і місце його складення, посада, прізвище, ім'я, по батькові особи, яка склала протокол; відомості про особу, яка притягається до адміністративної відповідальності (у разі її виявлення); місце, час вчинення і суть адміністративного правопорушення; нормативний акт, який передбачає відповідальність за дане правопорушення; прізвища, адреси свідків і потерпілих, якщо вони є; пояснення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності; інші відомості, необхідні для вирішення справи. Якщо правопорушенням заподіяно матеріальну шкоду, про це також зазначається в протоколі.

Таким чином, вимоги чинного законодавства вимагають при складанні протоколу у справі про адміністративне правопорушення лише зазначення змісту відповідного правопорушення із посиланням на відповідний нормативний акт, який передбачає відповідальність за дане правопорушення. Вказані вимоги головним спеціалістом-державним інспектором з охорони навколишнього природного середовища Державної екологічної інспекції у Волинській області під час складення протоколів у справі про адміністративне правопорушення були дотримані.

Відтак, той факт, що диспозиція статей 82, 82-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення відрізняється від змісту порушень, викладених у протоколах від 24 липня 2017 року №000893, №000894, не може бути безумовною та єдиною підставою для скасування постанови про накладення адміністративного стягнення без надання судом відповідної правової оцінки встановленим, на думку суб'єкта владних повноважень, порушенням.

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 26 лютого 2019 року у справі №164/1916/17 (провадження №К/9901/2305/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80109768>.

4.2. Припис органу державного нагляду (контролю) визнано протиправним та скасовано з огляду на те, що вимоги припису не направлені на усунення порушень вимог природоохоронного законодавства в сфері поводження з відходами; акт перевірки не містить порушень норм права, які б свідчили про невжиття позивачем заходів на зменшення обсягів утворення відходів, порушення порядку їх зберігання або видалення

10 квітня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом ТОВ «Нова Пошта» до Державної екологічної інспекції у м. Києві про визнання протиправним та скасування припису Державної екологічної інспекції у місті Києві №08/178 П від 18 грудня 2015 року.

«...Суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, визнав вказаний припис протиправним та скасував його, мотивуючи своє рішення тим, що зі змісту акту перевірки вбачається, що відповідачем кваліфіковано як порушення – ненадання позивачем певних документів, що, на думку інспектора, є порушенням статей 17, 32, 33 Закону України №187/98-ВР, статті 55 Закону України №1264-XII. Проте, жодна з цих норм не передбачає відповідальності за ненадання на вимогу контролюючого органу визначених ним документів.

...припис органу державного нагляду (контролю) – Державної екологічної інспекції – виноситься лише у випадку виявлення під час перевірки порушень вимог природоохоронного законодавства та повинен містити вимогу щодо усунення цих порушень в термін, що не повинен перевищувати строк шість місяців.

Судами встановлено, що вимоги припису не направлені на усунення порушень вимог природоохоронного законодавства, з чим погоджується суд касаційної інстанції, оскільки норми права, вказані відповідачем як такі, що порушені ТОВ «Нова Пошта» регулюють не порядок надання документів для перевірки, а стосуються організації діяльності суб'єктів господарювання при поводженні з відходами (зберігання, видалення, зменшення обсягів їх утворення). При цьому, порушень норм права, які б свідчили про невжиття позивачем заходів на зменшення обсягів утворення відходів, порушення порядку їх зберігання або видалення, Акт перевірки не містить.

Крім того, слід зазначити, що пунктом 4.7 Порядку №464 державні інспектори під час здійснення перевірок наділені правом, зокрема, одержувати пояснення, довідки, документи, матеріали, відомості з питань, що виникають під час державного контролю, відповідно до закону.

Судами встановлено, що будь-яких листів з вимогою надати необхідні для перевірки документи Державна екологічна інспекція у м. Києві під час здійснення заходу позивачу не направляла, а необхідність їх надання висвітлена безпосередньо в самому приписі, що не узгоджується з вимогами законодавства щодо суті та мети припису, як обов'язкового до виконання документу направленою на усунення виявлених порушень вимог природоохоронного законодавства. Доводи касаційної скарги не містять заперечень щодо встановлених обставин».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 10 квітня 2019 року у справі №826/28014/15 (провадження №К/9901/6362/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81047094>.

4.3. Доводити про вчинення адміністративного правопорушення зобов'язаний контролюючий орган

01 листопада 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом ОСОБА_2 до Державної екологічної інспекції у Волинській області про визнання протиправною та скасування постанови №000270 від 07 квітня 2017 року про притягнення до відповідальності за статтю 82 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

«...відповідачем не надано достатніх належних доказів, що правопорушення, відповідальність за яке передбачене ст. 82 Кодексу України про адміністративні правопорушення вчинено саме ОСОБА_2.

...наявність серед вивезених відходів товарно-транспортної накладної №ТНХ00040789 від 31 січня 2017 року про продаж хлібобулочних виробів замовнику ОСОБА_2 не свідчить про те, що відходи вивіз саме позивач, а не будь яка інша особа».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 01 листопада 2019 року у справі №164/1539/17 (провадження №К/9901/2484/17) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77586025>.

4.4. Для анулювання ліцензії провадження господарської діяльності необхідні достатні докази

27 листопада 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом ТОВ «Ойл Інвест» до Міністерства екології та природних ресурсів України визнати протиправним та скасувати наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 02 вересня 2014 року №278 про анулювання ліцензії серії АД №041581 від 03 серпня 2012 року.

«...ненадання доказів того, що ТОВ «Ойл Інвест» впродовж двох років (з часу отримання ліцензії та до проведення перевірки) здійснювало господарську діяльність з порушенням вимог пункту 4.2.1 Ліцензійних умов провадження господарської діяльності із здійснення операцій у сфері поводження з небезпечними відходами та до моменту проведення перевірки не вчиняло дій, направлених на приведення такої діяльності у відповідність до Ліцензійних умов та відхилення доказів позивача про вчинення ним дій спрямованих на усунення порушень Ліцензійних умов, призвело до помилкових висновків щодо співмірності та обґрунтованості рішення суб'єкта владних повноважень, виходячи з встановленого порушення та вчинення дій, спрямованих на його усунення.

Як убачається з протокольного рішення від 28 серпня 2014 року №17/14 Ліцензійної комісії з питань видачі, переоформлення та анулювання ліцензій на провадження господарської діяльності у сфері виробництва особливо небезпечних хімічних речовин та із здійснення операцій у сфері поводження з небезпечними відходами оскаржуваний наказ Міністерством екології та природних ресурсів України прийнято на підставі акта позапланової перевірки додержання ТОВ «Ойл Інвест» Ліцензійних умов провадження господарської діяльності щодо здійснення операцій у сфері поводження з небезпечними відходами від 30 липня 2014 року №59/14 та акта про неможливість ТОВ «Ойл Інвест» забезпечити виконання ліцензійних умов, встановлених для певного виду діяльності від 30 липня 2014 року №59/14.

В акті про неможливість ТОВ «Ойл Інвест» забезпечити виконання ліцензійних умов, встановлених для певного виду діяльності від 30 липня 2014 року №59/14, відповідачем не встановлено відсутність матеріально-технічної бази для провадження вищезазначеного виду діяльності (крім автономної ливневої каналізації), а також не встановлено відсутність необхідних фахівців, які повинні мати спеціальну освіту і відповідати єдиним кваліфікаційним вимогам».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 27 листопада 2018 року у справі №826/19129/14 (провадження №К/9901/2648/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78129129>.

4.5. Отримання дозволу на розміщення відходів та затвердження лімітів на утворення і розміщення відходів не є обов'язковим для всіх без винятку суб'єктів господарювання

23 січня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом ТОВ «ГалФрукт-Трейд» до Державної екологічної інспекції у Львівській області про визнання протиправними рішення відповідача №3 від 07 лютого 2013 року «Про тимчасову заборону (зупинення) діяльності ТзОВ «ГалФрукт-Трейд», визнання нечинними пунктів 2, 3, 4 припису №63-03 від 01 лютого 2013 року.

«...отримання дозволу на розміщення відходів та затвердження лімітів на утворення і розміщення відходів не є обов'язковим для всіх без виключення суб'єктів господарювання, цьому передуює обов'язок Мінекоресурсів вчинити певні дії, а саме визначити перелік суб'єктів, які мають отримати ліміти, визначити спеціальні місця для розміщення відходів, надіслати повідомлення таким суб'єктам.

Таким чином, судом апеляційної інстанції вірно зазначено, що оскільки підприємству відповідне повідомлення про подання на погодження проектів лімітів на утворення та розміщення відходів не надсилалось, то у нього відсутній вказаний обов'язок.

...оскільки позивач не займається виробництвом, у нього відсутнє виробниче та технологічне устаткування, останнє не використовує пакувальні матеріали та тару, інші матеріали, облік яких передбачений відповідною Інструкцією, а проводить оптову торгівлю фруктами та овочами, відповідно матеріально-сировинні баланси

виробництва не складаються, отже вимога відповідача про зобов'язання підприємства вести облік відходів є неправомірною.

Судом апеляційної інстанції вірно зазначено про безпідставність доводів відповідача щодо утворення відходів у вигляді відпрацьованих люмінесцентних ламп, адже перевіряючим не зафіксовано наявності на складі відпрацьованих ламп, про що зазначено в акті перевірки, а згідно довідки ТзОВ «ГалФрукт-Трейд» №2201/03 від 22 січня 2013 року у 2012 році такі відходи на підприємстві не утворювались.

...оскільки відповідачем не надано належних доказів порушення вимог природоохоронного законодавства ТОВ «ГалФрукт-Трейд», які є підставою для тимчасової заборони (зупинення) діяльності підприємства, висновок суду апеляційної інстанції, що рішення №3 від 07 лютого 2013 року «Про тимчасову заборону (зупинення діяльності) ТОВ «Гал Фрукт-Трейд» підлягає скасуванню, є вірним».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 23 січня 2018 року у справі №813/1350/13-а (провадження №К/9901/3070/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71789543>.

4.6. Часткове виконання вимог припису не є підставою для визнання його неправомірним та скасування

31 липня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом Багатопрофільного малого приватного підприємства «Сприяння» до Державної екологічної інспекції у Житомирській області про визнання неправомірним та скасування припису Державної екологічної інспекції у Житомирській області №54/2 від 16 травня 2016 року (одна з позовних вимог).

«...на час проведення перевірки було виявлено відсутність наказів про призначення відповідальних осіб у сфері поводження з відходами; відсутність плану організації роботи у сфері поводження з відходами; відсутність первинного поточного обліку кількості, типу, складу відходів, що утворюються, збираються, перевозяться, зберігаються, обробляються, утилізуються, знешкоджуються та видаляються; встановлено, що не вимагається дослідження наявності дозволів на розміщення відходів та лімітів на утворення та розміщення відходів; не визначені та не погоджені склад та властивості відходів, що утворюються, ступінь їх небезпечності для навколишнього природного середовища, Державною екологічною інспекцією у Житомирській області був складений припис про усунення вказаних порушень.

Дослідженими судами доказами встановлено, що на час розгляду справи в судах, позивачем частково виконані вимоги припису.

На підставі викладеного, колегія суддів вважає, що суди дійшли вірного висновку про відсутність підстав для задоволення позовних вимог».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 31 липня 2019 року у справі №806/1456/16 (провадження №К/9901/32504/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83378890>.

4.7. Зобов'язання суб'єкта господарювання у сфері поводження з відходами обумовлюються показником загального утворення відходів

19 червня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Монсанта Україна» до Державної екологічної інспекції у м. Києві про скасування припису відповідача від 22 липня 2016 року №05/217п.

«...Системний аналіз наведених правових норм дає підстави дійти до висновку про те, що зобов'язання суб'єкта господарювання у сфері поводження з відходами обумовлюються показником загального утворення відходів (Пзув). У разі, якщо такий показник знаходиться у межах від 50 до 1000, то зобов'язання суб'єкта господарювання у відповідній сфері обмежується щорічним поданням декларації про відходи.

Судами попередніх інстанцій встановлено та матеріалами справи підтверджено, що Пзув ТОВ «Монсанта Україна» дорівнював 233, 05, тобто знаходиться у межах допустимої норми, встановленої частиною другою статті 17 Закону України «Про відходи».

...пункт 3 оскаржуваного припису, відповідно до якого позивача зобов'язано облаштувати місце для тимчасового складування та зберігання відпрацьованих люмінесцентних ламп у відповідності до вимог ДСанПіН 2.2.7.029-99, визнано протиправним та скасовано судами попередніх інстанцій на тій підставі, що ДСанПіН 2.2.7.029-99 станом на дату проведення перевірки втратили чинність.

Зокрема, дію ДСанПіН 2.2.7.029-99 зупинено з 16 вересня 2014 року згідно з частиною п'ятою статті 28 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» на підставі рішення Державної служби України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва від 15 липня 2014 року №33.

Оскільки дія ДСанПіН 2.2.7.029-99 в установленому законом порядку не відновлена, колегія суддів погоджується з висновком судів попередніх інстанцій про визнання протиправним та скасування пункту 3 оскаржуваного припису.

...Наказом Державної служби статистики України від 19 серпня 2014 року №243 затверджено форми державних статистичних спостережень із екології, лісового та мисливського господарства, зокрема, форму статистичної звітності відходів №1-відходи (річна).

В пункті 2.4. даного наказу вказано, що обов'язок подання форми №1-відходи (річна) поширюється на юридичних осіб, відокремлені підрозділи юридичних осіб, діяльність яких пов'язана з утворенням, поводженням з відходами I-IV класів небезпеки, за переліком, визначеним органами державної статистики відповідно до затвердженої методології.

Як встановлено судами попередніх інстанцій та підтверджено матеріалами справи, листом Головного управління статистики у м. Києві від 16 вересня 2016 року №11.1-78/3696-16 визначено, що ТОВ «Монсанта Україна» не включено до сукупності

звітуючих одиниць, тому товариство не зобов'язано подавати звіт за формою 1-відходи (річна).

Відтак, суди попередніх інстанцій дійшли до обґрунтованого висновку про те, що позивач на час проведення перевірки не був зобов'язаний подавати статистичну звітність щодо поводження з відходами, та, відповідно, про визнання протиправним та скасування пункту 5 оскаржуваного припису».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 19 червня 2018 року у справі №826/17845/16 (провадження №К/9901/51314/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74784876>.

5. Судова практика у справах зі спорів, що виникають у відносинах в галузі мисливського господарства та полювання; у сфері охорони, використання та відтворення тваринного світу

5.1. Інструкція про порядок здійснення штучного розведення, вирощування риби, інших водних живих ресурсів та їх використання в спеціальних товарних рибних господарствах не передбачає винятків щодо порядку та строків подання звітності на вилов риби

28 лютого 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом ОСОБА_1 (далі – позивач) до Управління охорони, використання і відтворення водних біоресурсів та регулювання рибальства в Кіровоградській області про визнання протиправними та скасування постанов Управління охорони, використання і відтворення водних біоресурсів та регулювання рибальства в Кіровоградській області по справі про адміністративне правопорушення від 21 січня 2016 року №1 та №2 про притягнення до адміністративної відповідальності за частиною третьою статті 85 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

«Доводи позивача, що ані користувач СТРГ щодо біологічної меліорації каналу розташованого на р. Обломіївка, Олександрійське МУВГ, ані підрядник (ТОВ «Світ-Став») не отримували в органах рибоохорони дозвільних документів на вилов риби, вилов риби не проводився, а тому звітність не подавалася, суд апеляційної інстанції знайшов необґрунтованими, адже Інструкція про порядок здійснення штучного розведення, вирощування риби, інших водних живих ресурсів та їх використання в спеціальних товарних рибних господарствах не містить винятків щодо порядку та строків подання звітності на вилов риби, в даному випадку мають подаватися звіти, які містять нульові показники.

Щодо посилання позивача про залучення до виконання режиму СТРГ на Світлопільському водосховищі ФОП ОСОБА_4 та особистого подання останнім звітності про вилов риби до Управління охорони, використання і відтворення водних біоресурсів та регулювання рибальства в Кіровоградській області, колегія суддів зазначає, що обов'язок подання звітності покладено саме на користувача, яким

є Олександрійське МУВГ та відповідно на начальника вказаного управління, який несе персональну відповідальність за виконання вимог чинного законодавства. Доводи позивача про відсутність відомостей про порушення умов виконання режимів СТГ, оскільки від Управління охорони, використання і відтворення водних біоресурсів та регулювання рибальства в Кіровоградській області не надходило повідомлень та відповідно належного їх дотримання ОСОБА_1, суд апеляційної інстанції також знайшов необґрунтованими, адже наявність чи відсутність порушення позивачем умов виконання затверджених режимів у минулому жодним чином не спростовує факту вчинення порушень вимог закону в частині неподання звітностей на вилов риби, що було встановлено під час перевірки 14 січня 2016 року. Окрім того, до матеріалів справи судом залучені копії обов'язкових приписів Управління охорони, використання і відтворення водних біоресурсів та регулювання рибальства в Кіровоградській області від 04 грудня 2015 року та від 26 травня 2015 року, актів щодо невиконання користувачем Олександрійським МУВГ умов Режимів в 2012-2015 роках від 17 квітня 2015 року та від 06 січня 2016 року, згідно з якими щоквартальні звіти до Кіровоградрибоохорони про обсяги вилову ВЖР не подавалися, що в повній мірі спростовує вищезазначені доводи позивача про відсутність встановлених порушень вимог чинного законодавства щодо обов'язкового звітування у попередніх періодах».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 28 лютого 2018 року у справі №405/2109/16-а (2-а/405/27/16) (провадження №К/9901/13945/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72506031>.

5.2. Особа, яка завдала шкоди, звільняється від її відшкодування, якщо вона доведе, що шкода завдана не з її вини

11 грудня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом Приватного акціонерного товариства «Закарпатський рибокомбінат» (далі – ПрАТ «Закарпатський рибокомбінат», позивач) до Головного державного управління охорони, використання і відтворення водних живих ресурсів та регулювання рибальства у Закарпатській області (далі – відповідач) про визнання неправомірними дій працівників відповідача, які 28 жовтня 2011 року на нагульному ставку «Форнош», заблокували дві спецмашини з виловленою живою рибою, та утримували їх без достатніх правових підстав більше 4,5 годин, внаслідок чого відбувся мор риби; стягнення з Головного державного управління охорони, використання і відтворення водних живих ресурсів та регулювання рибальства у Закарпатській області на користь ПрАТ «Закарпатський рибокомбінат» завданих внаслідок незаконних дій посадових осіб Закарпатдержрибоохорони збитків в розмірі 11 212,50 грн.

«..суд апеляційної інстанції вказав, що висновки суду першої інстанції про те, що позивач не надав суду доказів дотримання ним температури води, співвідношення риби і води, змінюваність води, технічних засобів що використовуються при перевезенні є помилковими, оскільки обов'язок доказування

покладається на відповідача і особа яка завдала шкоди, звільняється від її відшкодування, якщо вона доведе, що шкода завдана не з її вини. Проте, відповідач в порушення вимог статті 1166 Цивільного кодексу України не довів та не підтвердив жодними належними та допустимими доказами ту обставину, що шкода завдана позивачу не з його вини.

З цих підстав, апеляційний суд дійшов висновку, що позов в частині вимог про стягнення з держави на користь Приватного акціонерного товариства «Закарпатський рибокомбінат» суми в розмірі 11212 (одинадцять тисяч двісті дванадцять) грн 50 коп. за заподіяну шкоду підлягає до задоволення оскільки в протиправних діях відповідача наявний причинний зв'язок із заподіяною шкодою.

...З огляду на позицію відповідача у цій справі, ним не заперечувався той факт, що було заблоковано виїзд двох машин з нагульного ставка з посиланням на те, що позивачем здійснювався незаконний вилов риби. У заяві про приєднання до касаційної скарги, Управління також вказує про правомірність перебування працівників відповідача та здійснення ними обстежень на нагульному ставку. При цьому, на думку Управління, протягом 4,5 годин при дотриманні вимог ДСТУ замор товстолобика статися не міг, у зв'язку з чим, вина відповідача відсутня, і як наслідок, відсутні підстави для стягнення збитків.

Таким чином, колегія суддів вважає, що висновок суду апеляційної інстанції в частині задоволення вимог про визнання протиправними дій відповідача щодо здійснення перешкод у вивезенні риби ані доводами касаційної скарги ані доводами заяви про приєднання до касаційної скарги не спростовується, оскільки вони не містять обґрунтованих доводів, які б свідчили, що судом неправильно застосовані норми матеріального права на підставі неповно з'ясованих обставин справи».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 11 грудня 2018 року у справі №2а-0770/814/12 (провадження №К/9901/3420/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78528604>.

5.3. Науково-інформаційні джерела в сукупності підтверджують потребу занесення лося європейського до Червоної книги України

02 жовтня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом ОСОБА_1 (далі – позивач) до Міністерства екології та природних ресурсів України, Міністерства аграрної політики та продовольства України про визнання протиправними дій та бездіяльності, визнання погодженими лімітів добування мисливських тварин, зобов'язання відповідачів вжити заходів щодо усунення порушення прав позивача та його інтересів, визнання нечинним наказу Міністерства екології та природних ресурсів від 19 грудня 2017 року №481 «Про внесення змін до Переліку видів тварин, що заносяться до Червоної книги України (тваринний світ)», яким затверджено внесення лося європейського до Червоної книги України.

Позивач, який має посвідчення мисливця та займається мисливством вважає, що Міністерство аграрної політики та продовольства України й Міністерство екології

та природних ресурсів України діями та бездіяльністю із вжиття заходів щодо заборони полювання на лося, а також стосовно не погодження Лімітів використання мисливських тварин державного мисливського фонду у сезон полювання 2017/2018 років та Лімітів використання мисливських тварин державного мисливського фонду у сезон полювання 2018/2019 років, порушили його права та інтереси.

Спірні правовідносини регулюються Законом України «Про тваринний світ» від 13 грудня 2001 року №2894-III та Законом України «Про Червону книгу України» від 07 лютого 2002 року №3055-III.

Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду залишив у силі рішення суду апеляційної інстанції, яким визнано чинним оскаржений наказ від 19 грудня 2017 року №481.

Потребу занесення лося європейського до Червоної книги України підтверджують у своїй сукупності науково-інформаційні джерела, які є науковим результатом та були досліджені судом апеляційної інстанції, а саме: стандартна форми статистичної звітності (2тп-мисливство); наукові публікації (Ковальчук, 2010; Смаголь і ін., 2012; Межжерин, Лашкова, 2013); літописи природи заповідників; спостереження за видом науковцями Інституту зоології НАН України під час експедиційних виїздів, урахування тієї обставини, що в Україні лось європейський знаходиться на північно-західній межі свого ареалу.

«Конкретними обставинами для занесення лося європейського до Червоної книги в поданні зазначено зменшення чисельності протягом останніх трьох поколінь (25-30 років) в два і більше разів, про що свідчать усі науково-технічні джерела, неподолання причин, що призвели до занепаду цього виду, фрагментованість ареалу, схильність до значних коливань чисельності та меж поширення, абсолютна чисельність менша за 10 тис. дорослих особин, шанси зникнення цього таксона в Україні за останні 100 років, що оцінюються як досить значні.

«... заборона добування лося, яка є наслідком внесення його до Червоної книги, відповідає закону і прав позивача на полювання не порушує».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 02 жовтня 2019 року у справі №826/9432/17 (провадження №К/9901/14908/19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84806004>.

6. Судова практика у справах зі спорів, що виникають у відносинах в галузі охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, відтворення його природних комплексів

6.1. Охоронне зобов'язання не є регуляторним актом, оскільки не відповідає законодавчо визначеним критеріям такого акта

23 липня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом Шепетівського районного

спеціалізованого лісокомунального підприємства до директора Департаменту екології та природних ресурсів Хмельницької обласної державної адміністрації про визнання протиправними дій директора департаменту екології та природних ресурсів Хмельницької обласної державної адміністрації, щодо оформлення та видачі охоронного зобов'язання від 30 травня 2017 року №9/5 про передачу Шепетівському районному спеціалізованому лісокомунальному підприємству під охорону частини території регіонального ландшафтного парку «Мальованка» (одна з позовних вимог).

«...саме Департамент екології та природних ресурсів Хмельницької обласної державної адміністрації у межах своїх повноважень забезпечує реалізацію державної політики в галузі охорони навколишнього природного середовища, у тому числі щодо розроблення та погодження проектів Положень про території та об'єкти природно-заповідного фонду та забезпечення передачі їх під охорону з оформленням охоронних зобов'язань, а тому посилення позивача на ту обставину, що відповідач вчинив протиправні дії щодо оформлення та видачі оспорюваного охоронного зобов'язання, є безпідставними.

Згідно з приписами статті 1 Закону України №1160-IV регуляторний акт – це прийнятий уповноваженим регуляторним органом нормативно-правовий акт, який або окремі положення якого спрямовані на правове регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання; прийнятий уповноваженим регуляторним органом інший офіційний письмовий документ, який встановлює, змінює чи скасовує норми права, застосовується неодноразово та щодо невизначеного кола осіб і який або окремі положення якого спрямовані на правове регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, незалежно від того, чи вважається цей документ відповідно до закону, що регулює відносини у певній сфері, нормативно-правовим актом.

Суд вважає правильними висновки судів попередніх інстанцій про те, що охоронне зобов'язання не є регуляторним актом, оскільки не відповідає зазначеним вище критеріям».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 23 липня 2019 року у справі №822/1828/17 (провадження №К/9901/42757/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83243831>.

6.2. Покладення на позивача обов'язків з охорони та збереження заказника на підставі охоронного зобов'язання, до якого не вносилися зміни у зв'язку зі змінами у законодавстві України, не є безумовним

19 грудня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом Гаркушинської сільської ради Миргородського району Полтавської області до Державної екологічної інспекції у Полтавській області про визнання незаконним та скасування припису Державної екологічної інспекції України у Полтавській області від 09 липня 2014 року №07-21/38.

«Згідно пункту 1.4. Положення «Про ландшафтний заказник місцевого значення «Ярмаківський» територія заказника являє собою лісовий масив, розташований на правому березі р. Хорол, і включає в себе частину затоки ріки, покритої заростями очерету, а також низький заплашний луг із великою кількістю трав.

Судами попередніх інстанцій встановлено та підтверджено матеріалами справи, що ландшафтний заказник місцевого значення «Ярмаківський» створено на землях чотирьох сільських рад Миргородського району Полтавської області (Петрівцівської, Гаркушинської, Ярмаківської, Шахворостівської) і розташований за межами населених пунктів вказаних сільських рад.

Враховуючи вищезазначене, колегія суддів доходить висновку, що з урахуванням змін у законодавстві, які відбулись після створення заказника «Ярмаківський», саме Кабінет міністрів України є власником не вилучених, не викуплених, не наданих у власність і в користування (перебувають у запасі) земельних ділянок, на яких розташовані території та об'єкти природно-заповідного фонду і які розташовані за межами населених пунктів.

На момент видачі Гаркушинській сільській раді охоронного зобов'язання, на законодавчому рівні не було врегульовано питання щодо встановлення порядку оформлення охоронних зобов'язань на території та об'єкти природно-заповідного фонду.

...У зв'язку зі змінами у законодавстві України, зміни до охоронного зобов'язання позивача не вносилися, а тому покладення на позивача обов'язків по охороні та збереженню заказника на підставі охоронного зобов'язання не є безумовним.

Отже, колегія суддів зазначає, що дії, обов'язок вчинення яких на позивача покладено оскаржуваним приписом Державної екологічної інспекції у Полтавській області, можуть бути вчинені виключно власником або користувачем відповідних земельних угідь.

Враховуючи, що частина території заказника місцевого значення «Ярмаківський» площею 426,8 га знаходиться в адміністративних межах Гаркушинської сільської ради, однак за межами населеного пункту на землях державної власності, колегія суддів вважає, що позивач (орган місцевого самоврядування, уповноважений розпоряджатися землями комунальної власності) не повинен вчиняти дії щодо утримання земельних угідь, які йому не належать».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 19 грудня 2018 року у справі №816/4493/147 (провадження № К/9901/4922/18К/9901/4920/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78770885>.

6.3. Відсутність документації на підтвердження меж територій та об'єктів природно-заповідного фонду унеможлиблює встановлення факту того, що обстеження відбулось саме на об'єкті природно-заповідного фонду

03 липня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом керівника Кам'янець-Подільської місцевої прокуратури до Виконавчого комітету Кам'янець-Подільської міської ради, Департаменту житлово-комунального господарства Кам'янець-Подільської міської ради, за участю третьої особи – Державної екологічної інспекції в Хмельницькій області, про визнання протиправним з моменту прийняття та скасування рішення Виконавчого комітету Кам'янець-Подільської міської ради від 18 лютого 2016 року №205 «Про затвердження актів обстеження зелених насаджень, що підлягають видаленню», в частині затвердження акту комісійного обстеження від 11 лютого 2016 року №13 та надання дозволу представнику виконавця робіт по видаленню зазначених в акті №13 зелених насаджень (одна з позовних вимог).

«...оскаржуване рішення стосується виключно видалення самосіву, тобто санітарної очистки в межах території населеного пункту. При цьому не передбачається подальше використання деревини у виробничо-господарській діяльності.

...Слід зазначити, що відповідно до пункту 3.2. Інструкції щодо оформлення охоронних зобов'язань на території та об'єкти природно-заповідного фонду, затвердженої наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 25 лютого 2013 року №65, до охоронного зобов'язання додаються завірені в установленому законодавством порядку уповноваженим органом копії картографічних оглядових матеріалів меж території, що передається під охорону.

В свою чергу, Департаментом екології та природних ресурсів не надано жодних документів про межі об'єкту природно-заповідного фонду, відсутні також і картографічні оглядові матеріали меж.

...у зв'язку з відсутністю вказаної документації неможливо встановити, що обстеження відбулось саме на об'єкті природно-заповідного фонду.

Факт відсутності меж територій та об'єктів природно-заповідного фонду в каньйоні річки Смотрич підтверджується листом Департаменту екології та природних ресурсів Хмельницької обласної державної адміністрації від 11 січня 2017 року №03-2/106, в якому зазначено, що лише після винесення меж в натурі геологічної пам'ятки природи загальнодержавного значення «Смотрицький каньйон» можна буде встановити належність даної території до природно-заповідного фонду.

Таким чином Верховний Суд вважає правильним висновок суду апеляційної інстанції про неможливість однозначно стверджувати, що оскаржуване рішення, стосується видалення самосіву саме в межах природно-заповідного фонду, оскільки таких меж не існує».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 03 липня 2019 року у справі №822/1186/16 (провадження №К/9901/24450/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82819591>.

6.4. Рішення сесії Великокручанської сільської ради, яким фактично зменшено загальну площу парку, встановлену Указом Президента України від 11 грудня 2009 року №1046 «Про створення національного парку «Пирятинський», є незаконним

22 серпня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом Полтавського міжрайонного прокурора з нагляду за додержанням законів у природоохоронній сфері до Великокручанської сільської ради Пирятинського району Полтавської області про визнання протиправним та скасування пункту 3 рішення 30 сесії шостого скликання Великокручанської сільської ради Пирятинського району від 14 червня 2013 року «Про розгляд подання Полтавського міжрайонного прокурора з нагляду за додержанням законів у природоохоронній сфері «Про усунення порушень вимог Закону України «Про природно-заповідний фонд України» та визнання протиправним та скасування рішення 31 сесії шостого скликання Великокручанської сільської ради від 16 липня 2013 року «Про розгляд подання Полтавського міжрайонного прокурора з нагляду за додержанням законів у природоохоронній сфері «Про усунення порушень вимог Закону України «Про природно-заповідний фонд України».

«...У межах встановлених судами обставин вбачається, що на підставі рішення Великокручанської сільської ради Пирятинського району Полтавської області від 25 березня 2009 року та від 11 червня 2012 року «Про внесення змін до рішення від 25 березня 2009 року» виникли правовідносини між сільською радою та НПП «Пирятинський» щодо погодження надати частину земельних ділянок необхідних для створення парку. Подальші рішення Великокручанської сільської ради, які є предметом цього спору, були прийняті лише внаслідок подання прокурором двічі протесту на рішення, яким сільська рада скасувала своє рішення від 25 березня 2009 року. Таким чином, ці рішення стосуються реалізації сільською радою повноважень щодо надання земель для створення парку, є актами ненормативного характеру.

Суд вважає, що мотиви, за яких сільська рада в даному випадку скасувала попередньо прийняте нею рішення, можуть бути підставами для скасування акту індивідуальної дії (ненормативного акту), оскільки рішення про надання для парку земельних ділянок не реалізовано, не виконано, межі території парку не виділені в натурі, натомість Указ Президента України про створення парку визначає лише загальну територію парку.

Одночасно, Суд зважає на наслідки скасування того рішення. Як видається, Великокручанська сільська рада фактично зменшила межі території, які заплановано було виділити в межах земель, що належать до її відання. В цілому, це має наслідком зменшення загальної площі парку, встановленої Указом Президента України від 11 грудня 2009 року №1046 «Про створення національного парку «Пирятинський».

Отже, суд апеляційної інстанції, визнаючи протиправним та скасовуючи пункт 3 рішення 30 сесії шостого скликання від 14 червня 2013 року та рішення 31 сесії шостого скликання Великокручанської сільської ради від 16 липня 2013 року, дійшов правильних висновків та не допустив порушення норм матеріального права».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 22 серпня 2018 року у справі №544/1336/13-а (провадження №К/9901/5635/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76027723>.

7. Судова практика у справах зі спорів, що виникають у відносинах, пов'язаних з оцінкою впливу на довкілля

7.1. Поняття «державна екологічна експертиза» та «експертиза проектів будівництва» не є тотожними, а тому випадки обов'язкового проведення державної екологічної експертизи щодо видів діяльності та об'єктів, які становлять підвищену екологічну небезпеку, поширюються і на об'єкти будівництва

19 лютого 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом Приватного акціонерного товариства «Оболонь» до Державної екологічної інспекції у місті Києві про визнання неправомірним та скасування припису Державної екологічної інспекції у місті Києві №05/436п від 26 грудня 2016 року в частині зобов'язання ПрАТ «Оболонь» в строк до 15 лютого 2017 року отримати висновок екологічної експертизи на об'єкт, що становить підвищену екологічну небезпеку, а саме на автозаправну станцію (одна з позовних вимог).

«...експертиза проектів будівництва в загальному порядку, дійсно, здійснюється в порядку, визначеному положеннями статті 31 Закону України №3038-VI. У той же час, проведення державної екологічної експертизи є обов'язковим в усіх випадках, які стосуються видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку.

При цьому, вирішуючи питання про співвідношення положень Закону України №45/95-ВР та Закону України №3038-VI, колегія суддів касаційного суду зауважує, що поняття «державна екологічна експертиза» та «експертиза проектів будівництва» не є тотожними, а тому випадки обов'язкового проведення державної екологічної експертизи, визначені частиною третьою статті 13 Закону України №45/95-ВР, а саме щодо видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку, поширюються і на об'єкти будівництва. При цьому у спірних правовідносинах Закон України №45/95-ВР є спеціальним, тому положення частини п'ятої статті 31 Закону №3038-VI не скасовують обов'язку проведення державної екологічної експертизи, встановленого частиною третьою статті 13 Закону України №45/95-ВР.

Отже, визначальним у даному випадку є з'ясування судами обставин того, чи є об'єкт реконструкції об'єктом підвищеної небезпеки...

Пунктом 1.2 Інструкції №376 (чинної на час винесення оскаржуваного припису) визначено, що паливозаправний пункт – автозаправна станція, яка розташована на території підприємства і призначена для заправлення автотранспорту, який належить підприємству.

Таким чином, паливозаправний пункт відноситься до об'єктів підвищеної екологічної небезпеки, а відтак в усіх випадках відносно такого об'єкту має проводитися державна екологічна експертиза».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 19 лютого 2019 року у справі №826/2278/17 (провадження №К/9901/2293/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79997751>.

7.2. Заходи щодо врахування думки громадськості, забезпечення гласності та відкритості інформації про екологічні наслідки, які матиме провадження господарської діяльності, яка передбачає поводження зі шкідливими речовинами, передують проведенню екологічної експертизи

18 жовтня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом Департаменту екології та природних ресурсів Харківської обласної державної адміністрації до Товариства з обмеженою відповідальністю «ТСК РИСАЙКЛИНГ ГРУПП» (далі – ТОВ «ТСК РГ») про скасування дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами ТОВ «ТСК РГ» від 20 жовтня 2014 року №6325455600-1461; анулювання позитивного висновку державної екологічної експертизи ТОВ «ТСК РГ» від 12 грудня 2014 року №114.

«...проведенню екологічної експертизи передують заходи щодо врахування думки громадськості з цього приводу, забезпечення гласності та відкритості інформації про екологічні наслідки, які матиме провадження господарської діяльності, яка передбачає поводження зі шкідливими речовинами.

Як встановлено судами попередніх інстанцій та підтверджено матеріалами справи, у заключній частині висновку державної екологічної експертизи від 12 грудня 2014 року №144 зазначено, що заява про екологічні наслідки діяльності розміщена у випуску газети «Трибуна інформ» від 14 серпня 2014 року №56 (372); думку громадськості враховано – надано акт відкритого засідання від 06 жовтня 2014 року.

З метою перевірки вказаних відомостей, директором Департаменту екології та природних ресурсів Харківської області було направлено запит від 12 липня 2017 №04.01-18/3927 до ПП «Трибуна» з питань щодо опублікування заяв ТОВ «ТСК РГ».

Відповідно до наданої відповіді від 14 липня 2017 року за підписом директора ПП «Трибуна» останній номер газети «Трибуна-Інформ» вийшов у світ у 2014 році за №44 (396), у зв'язку з чим заяви ТОВ «ТСК РГ» не могли бути опубліковані в №56 (372). Крім того зазначено, що рахунок на сплату публікації ТОВ «ТСК РГ» не виписувалось та грошові кошти не надходили.

На цій підставі колегія суддів погоджується з висновком судів попередніх інстанцій про те, що ТОВ «ТСК РГ» було надано неправдиві відомості щодо оприлюднення в засобах масової інформації заяви про екологічні наслідки діяльності, що є істотним порушенням у процедурі отримання висновку державної екологічної експертизи.

...Департамент в адміністративному позові посилається на недостовірність відомостей про використання у якості палива для розпалювання установки термоліза дров, вугілля або технічного вуглецю. З цього приводу судами попередніх інстанцій встановлено та матеріалами справи підтверджено наступне.

У висновку державної екологічної експертизи від 12 грудня 2014 року №144 зазначено, що до складу виробництва входять: основне виробництво – установка термолізу, ємність зберігання палива та допоміжне виробництво – опалювальні агрегати (3 шт.) та склад. В основі переробки (утилізації) вуглеводородомістких відходів використовується метод термічного розпаду (термічний крекінг або термоліз) на прості органічні сполуки. Під впливом високої температури без доступу кисню відбуваються деструктивні перетворення. В процесі термолізу вивільняється технічний вуглець, який входить до складу відходів та парогазова суміш. За результатом охолодження парогазової суміші та її ректифікації утворюється рідка паливна фракція – паливо пічне. Паливо для розпалювання установки термолізу – дрова, вугілля або технічний.

При цьому, зазначеним висновком державної екологічної експертизи не передбачено використання у якості палива відходів процесу переробки автомобільних шин, що містять в собі обгорілі частки гуми.

Відповідно до статті 12 Закону №45/95-ВР висновки державної екологічної експертизи є обов'язковими для виконання.

Судом встановлено та матеріалами справи підтверджено, що відповідно до акта фактичного обстеження території проммайданчика ТОВ «ТСК РГ» від 09 вересня 2016 року зафіксовано наявність великої кількості використаних автомобільних шин».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 18 жовтня 2018 року у справі №820/3552/17 (провадження №К/9901/60753/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77249100>.

7.3. Здійснення державної екологічної експертизи є обов'язковим для видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку

23 листопада 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом Державної екологічної інспекції у Черкаській області до Дочірнього підприємства «Черкаситорф» Державного підприємства «Київторф» (далі – відповідач) про застосування заходів реагування – прийняття рішення щодо застосування заходів реагування до дочірнього підприємства «Черкаситорф» Державного підприємства «Київторф», а саме тимчасово заборонити (зупинити) виробничу діяльність на відкритому складі по пересипці торфу з ділянок видобутку сировини (торфу) «Ірдинь-1», «Ірдинь-2» за адресою Черкаський район, адміністративні межі смт. Ірдинь.

«...Відповідно до листа Управління екології та природних ресурсів Черкаської обласної державної адміністрації від 03 травня 2017 року №03-29/1397 станом

на 03 травня 2017 року у відповідача відсутній дозвіл на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, строк попереднього дозволу закінчився 02 квітня 2015 року, заяви про отримання дозволу відповідач не подавав.

...«Перелік корисних копалин загальнодержавного значення», затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 12 грудня 1994 року №827, встановлює, що торф належить до твердих горючих корисних копалин загальнодержавного значення.

Відповідно до пункту 1.14.5. Інструкції №7, стаціонарне джерело забруднення атмосфери – підприємство, цех, агрегат, установка або інший нерухомий об'єкт, що зберігає свої просторові координати протягом певного часу і здійснює викиди забруднюючих речовин в атмосферу.

Також відповідно до частини сьомої статті¹¹ Закону України №2707-XII до першої групи належать об'єкти, які взяті на державний облік і мають виробництва або технологічне устаткування, на яких повинні впроваджуватися екологічно безпечні технології та методи керування. До другої групи належать об'єкти, які взяті на державний облік і не мають виробництв або технологічного устаткування, на яких повинні впроваджуватися екологічно безпечні технології та методи керування. До третьої групи належать об'єкти, які не належать до першої і другої груп.

Відповідно до листа Управління екології та природних ресурсів Черкаської обласної державної адміністрації від 28 липня 2017 року №03-29/1397/1 ДП «Черкаситорф» ДП «Київторф» належить до об'єктів першої групи.

...виробнича діяльність на відкритому складі по пересипці торфу пов'язана із викидами забруднюючих речовин в атмосферне повітря, обов'язковою умовою діяльності якої відповідно до наведених норм є отримання спеціального дозволу.

...Щодо доводів скаржника про відсутність підстав для проведення експертизи, то Суд зазначає, що відповідно до частини третьої статті¹³ Закону України «Про екологічну експертизу» від 09 лютого 1995 року №45/95-ВР (далі – Закон №45/95-ВР) здійснення державної екологічної експертизи є обов'язковим для видів діяльності та об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку. На підставі пункту третього частини першої статті¹⁴ Закону України №45/95-ВР державній екологічній експертизі підлягає документація по репрофілюванню, консервації та ліквідації діючих підприємств, окремих цехів, виробництв та інших промислових і господарських об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, зокрема, військового та оборонного призначення. Реалізація проектів і програм чи діяльності без позитивних висновків державної екологічної експертизи згідно з частиною третьою статті 39 Закону України №45/95-ВР забороняється.

ДП «Черкаситорф» ДП «Київторф» перебуває в стані припинення (ліквідації), а тому проведення державної експертизи є обов'язковим.

...Суд погоджується з висновками судів попередніх інстанцій про те, що діяльність Дочірнього підприємства «Черкаситорф» Державного підприємства

«Київторф» на відкритому складі по пересипці торфу з ділянок видобутку сировини (торфу) «Ірдинь-1», «Ірдинь-2» підлягає тимчасовому зупиненню.

...Визначаючи строк дії заходів реагування, Суд звертає увагу, що 06 червня 2017 року Державною екологічною інспекцією у Черкаській області винесений припис №60, яким зобов'язано відповідача усунути виявлені позаплановою перевіркою дотримання вимог природоохоронного законодавства порушення. Саме у зв'язку із невиконанням вимог цього припису навколишньому середовищу заподіюється шкода, що стало передумовою для заборони виробничої діяльності.

Відтак, заходи реагування слід зберегти до виконання відповідачем припису Державної екологічної інспекції у Черкаській області від 06 червня 2017 року №60.

Враховуючи наведене, Суд дійшов висновку, що позов має бути задоволений в заявленому обсязі, з конкретизацією часу дії заходів реагування».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 23 листопада 2018 року у справі №823/921/17 (провадження №К/9901/42713/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78077152>.

8. Судова практика у справах зі спорів, що виникають у відносинах із забезпечення доступу до екологічної інформації

8.1. Розпорядник інформації, що стосується діяльності підприємства, яке негативно впливає на довкілля, не може ухилитися від її надання, покликаючись на свою статутну діяльність, якою, на його думку, обмежується обсяг його підзвітності/публічності як розпорядника інформації

03 липня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом приватного підприємства юридична фірма «Імператив плюс» до Публічного акціонерного товариства «Центренерго» (далі – ПАТ «Центренерго», відповідач) визнати протиправною викладену у листі від 02 лютого 2016 року за №22-06/3-399 відмову ПАТ «Центренерго» у наданні ПП ЮФ «Імператив Плюс» на запит від 22 січня 2016 року №491, належним чином завіреної копії паспорту потенційно небезпечного об'єкту оформленого за формою ІНС відповідно до вимог «Положення про паспортизацію потенційно небезпечних об'єктів» затвердженого наказом МНС України 18 грудня 2000 року №388 (у редакції наказу МНС України від 16 серпня 2005 року №140), за результатами ідентифікації потенційно небезпечного об'єкта Трипільської ТЕС (одна з позовних вимог).

«...Спір у цій справі виник через те, що відповідач відмовився надати на публічний запит копію паспорта потенційно небезпечного об'єкта – Трипільської ТЕС. Те, що цей об'єкт належить до потенційно небезпечних, його діяльність впливає на навколишнє середовище, а також те, що ПАТ «Центренерго» володіє запитуваною інформацією та документом, який цікавить запитувача, суди констатували і з цього приводу спору нема.

Аналізуючи наведене правове регулювання у зіставленні з обставинами цієї справи колегія суддів дійшла висновку, що запитувана позивачем інформація стосується стану довкілля і становить суспільний інтерес. Позаяк ПАТ «Центренерго» володіє паспортом потенційно небезпечного об'єкта, відповідно й інформацією, яку містить цей документ, то як розпорядник цієї інформації повинен її надати.

Водночас треба зауважити, що якщо існують чи існували обмеження у доступі до запитуваної інформації, яку містить паспорт потенційно небезпечного об'єкта (усієї чи певного її обсягу), розпорядник, з дотриманням вимог частини другої статті 6 Закону України №2939-VI, мав би мотивовано пояснити в чому вони полягають, чим обумовлені, яка саме інформація не може бути надана. Якщо таких обмежень немає, розпорядник зобов'язаний надати запитувану інформацію в повному обсязі.

Судячи зі встановлених обставин цієї справи, відмова відповідача у наданні запитуваної інформації (паспорта потенційно небезпечного об'єкта) не була обґрунтованою. Понад те, якщо зважити, що така інформація стосується діяльності підприємства, яке негативно впливає на довкілля, відповідач як розпорядник не може ухилитися від її надання, покликаючись на свою статутну діяльність, якою, на його думку, обмежується обсяг його підзвітності/публічності як розпорядника інформації».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 03 липня 2019 року у справі №826/3969/16 (провадження №К/9901/29762/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82819949>.

9. Спори, що виникають у сфері охорони навколишнього природного середовища

9.1. Використання земель, що відносяться до прибережних захисних смуг, здійснюється на основі нормативно-технічної документації з землеустрою щодо використання земель, що належать до прибережних захисних смуг. Застосовані заходи реагування у вигляді заборони використання самовільної зайнятої земельної ділянки з подальшим приведенням її до попереднього стану

22 квітня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду, розглянув справу за позовом Державної екологічної інспекції в Житомирській області до Фермерського господарства «ГРАСС АВЕНЮ» про застосування заходів реагування у вигляді заборони використання самовільної зайнятої земельної ділянки з подальшим приведенням її до попереднього стану.

Суди першої та апеляційної інстанції задовольнили позов.

Судами попередніх інстанцій встановлено факт побудови відповідачем водонакопичувальних басейнів на прибережній захисній смузі р. Білка в порушення вимог водоохоронного законодавства.

Постановою Кабінету Міністрів України від 08 травня 1996 року №486 затверджено Порядок визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режиму ведення господарської діяльності в них (далі – Порядок №486).

У пунктах 4, 5 Порядку №486 визначено, що у межах водоохоронних зон виділяються землі прибережних захисних смуг та смуги відведення з особливим режимом їх використання відповідно до статей 88–91 Водного кодексу України. Розміри і межі водоохоронних зон визначаються проектом на основі нормативно-технічної документації. Проекти цих зон розробляються на замовлення фізичних та юридичних осіб, узгоджуються з власниками землі, землекористувачами, Мінприроди, Держводагентством та територіальними органами Держземагентства, а на території Автономної Республіки Крим – з органами виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань екології та природних ресурсів, водного господарства та земельних ресурсів і затверджуються відповідними місцевими органами виконавчої влади або виконавчими комітетами рад.

Для використання земель, що відносяться до прибережних захисних смуг, передбачено окремі проекти землеустрою. Однак, в матеріалах справи відсутня нормативно – технічна документація з землеустрою щодо використання земель, що належать до прибережних захисних смуг.

Колегія суддів КАС у складі ВС вирішила, що «оскільки відповідач не надав належних доказів на підтвердження того, що земельна ділянка площею 1,3 га, яка розташована в межах прибережної захисної смуги, використовується згідно проекту на основі нормативно-технічної документації з використання земель прибережної захисної смуги, суди першої та апеляційної інстанцій дійшли правомірного висновку, що вона є самовільно зайнятою».

Рішення судів першої та апеляційної інстанції залишено без змін, касаційну скаргу – без задоволення.

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 22 квітня 2019 року у справі №806/11/16 (провадження №К/9901/12800/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81334132>.

9.2. До об'єктів третьої групи ступеня впливу на забруднення атмосферного повітря не передбачено вжиття заходів контролю за дотриманням встановлених нормативів ГДВ забруднюючих речовин. Використання земельної ділянки без правовстановлюючих документів та державної реєстрації права власності чи користування цією земельною ділянкою в контексті частини першої статті 377 Цивільного кодексу України не означає самовільного її захоплення

19 грудня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду, розглянувши справу за позовом Приватного сільськогосподарського підприємства «Нове життя» (далі – ПСП «Нове життя», позивач) до Державної екологічної інспекції у Харківській області (далі – відповідач) про визнання протиправними та скасування пунктів №4, 9, 12, 15, 16 припису Державної екологічної інспекції у Харківській області від 04 червня 2015 року №02-25/12; визнання протиправними дій відповідача щодо нарахування суми збитку

у розмірі 69 500,26 грн, заподіяного внаслідок самостійного зайняття земельних ділянок, дійшов таких висновків.

Приписом позивача зобов'язано забезпечити здійснення виробничого контролю за охороною атмосферного повітря (пункт №4), винести в натуру та забезпечити належне утримання зон санітарної охорони водних об'єктів (пункт №9), одержати спеціальний дозвіл на користування надрами, забезпечити здійснення заходів щодо попередження забруднення підземних вод, одержати документи, що посвідчують право власності чи користування земельними ділянками.

Суд першої інстанції та суд апеляційної інстанції повністю задовольнили позовні вимоги, скасували оскаржувані пункти та претензії, на підставі фактичних обставин справи дійшовши висновку про відсутність порушення з боку позивача статті 29, частин першої та другої, абзацу першого частини третьої статті 10 Закону України «Про охорону атмосферного повітря», статей 16, 19, 21 Кодексу України про надра, статті 125, частин першої, третьої, п'ятої статті 126 Земельного кодексу України.

Колегія суддів КАС ВС дійшла висновку про те, що суди правильно встановили відсутність у позивача обов'язку виконати пункт №4 припису.

«ПСП «Нове життя» має дозвіл на викиди в атмосферне повітря №6321280301-68 від 06 серпня 2012 року, в пункті 5 якого вказуються заходи щодо здійснення контролю. Проте у ньому заходи щодо здійснення контролю за дотриманням встановлених гранично допустимих викидів забруднюючих речовин не передбачені.

Суд відхиляє доводи скаржника про те, що необхідність для позивача здійснення виробничого контролю не обмежується умовами наявного дозволу, оскільки такий обов'язок передбачений пунктом 2.13.1 наказу Мінприроди України від 09 березня 2006 року №108 «Про затвердження Інструкції про загальні вимоги до оформлення документів, у яких обґрунтовуються обсяги викидів для отримання дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами для підприємств, установ, організацій та громадян-підприємців». Позивач має об'єкти, які відносяться до об'єктів третьої групи ступеня впливу на забруднення атмосферного повітря, а для таких об'єктів цією Інструкцією не передбачено вжиття заходів контролю за дотриманням встановлених нормативів ГДВ забруднюючих речовин».

«Оцінюючи пункт №15 припису, як такий, що підлягає скасуванню, суди виходили з того, що відповідно до частин першої статті 105 Водного кодексу України підприємства, установи і організації, діяльність яких може негативно впливати на стан підземних вод, особливо ті, які експлуатують накопичувачі промислових, побутових і сільськогосподарських стоків чи відходів, повинні здійснювати заходи щодо попередження забруднення підземних вод, а також обладнувати локальні мережі спостережувальних свердловин для контролю за якісним станом цих вод.

На підставі наявних в матеріалах справи доказів суди встановили, що утворення та наявність сільськогосподарських стоків чи відходів підтверджується матеріалами паспортизації та інвентаризації відходів, статистичними звітами. Проте,

встановлено, що відходи, що виникають в процесі господарської діяльності позивача, вивозяться та утилізуються компетентними та спеціалізованими організаціями.

На підставі цього, суди дійшли правильного висновку про відсутність порушень вимог частини першої статті 105 Водного кодексу України, а отже пункт 15 припису є необґрунтованим».

Пункт №16 припису ґрунтувався на встановленні факту самовільного використання земельних ділянок та порушення статіт 125, частин першої, третьої та п'ятої статті 126 Земельного кодексу України, частини п'ятої Прикінцевих положень Лісового кодексу України.

Колегія суддів дійшла висновку про те, що правомірність користування позивачем земельною ділянкою впливає з прямої норми закону (частина перша статті 377 Цивільного кодексу України). «З урахуванням цієї норми відсутність правовстановлюючих документів та державної реєстрації права власності чи користування цією земельною ділянкою на час перевірки не свідчить про встановлений відповідачем факт протиправного її використання. Отже, на час проведення перевірки мав місце лише факт використання земельної ділянки без правовстановлюючих документів, що в контексті з частиною першою статті 377 Цивільного кодексу України не означає самовільного її захоплення».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 19 грудня 2018 року у справі №820/8023/15 (провадження №К/9901/14681/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78716030>.

9.3. При визначенні правового режиму земельних ділянок за відсутності проекту землеустрою зі встановлення прибережної захисної смуги необхідно виходити із нормативних розмірів прибережних захисних смуг, встановлених національним законодавством

19 червня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду, розглянув справу за позовом ОСОБА_2 до Головного управління Держгеокадастру у Харківській області, Державного кадастрового реєстратора Відділу у Балаклійському районі Головного управління Держгеокадастру у Харківській області про зобов'язання вчинити певні дії.

Суд апеляційної інстанції відмовив у задоволенні адміністративного позову та виходив з того, що відповідна земельна ділянка позивача знаходиться на відстані 10 м до найближчого водного об'єкта, річки Сіверський Донець, та відповідно належить до земель водного фонду. На цій підставі апеляційний суд дійшов до висновку, що оскільки земельна ділянка, щодо якої прийнято рішення про відмову у внесенні відомостей до Державного земельного кадастру щодо державної реєстрації права власності, знаходиться на відстані ближче ніж визначено статтею 88 Земельного кодексу України реєстрація права власності відносно неї не є можливою.

З аналізу означених правових норм вбачається, що однією з підстав відмови державного кадастрового реєстратора у внесенні відомостей про земельну ділянку

до Державного земельного кадастру є невідповідність поданих документів вимогам законодавства.

Як встановлено судами попередніх інстанцій та підтверджено матеріалами справи, в оскаржуваному рішенні державного кадастрового реєстратора підставою відмови у внесенні відомостей про спірну земельну ділянку до Державного земельного кадастру є невідповідність поданих документів вимогам законодавства, зокрема, віднесення спірної земельної ділянки згідно статей 58-61 Земельного кодексу України, статей 87-89 Водного кодексу України до земель водного фонду (водоохоронна зона, прибережно-захисна смуга р. Сіверський Донець), а також невідповідність електронного документа установленим вимогам.

На цій підставі апеляційний суд дійшов до висновку про те, що рішення державного кадастрового реєстратора прийняте у відповідності до вимог законодавства, на законних підставах, а тому скасуванню не підлягає.

Колегія суддів КАС у складі ВС погодилася з висновком апеляційного суду.

«Системний аналіз наведених правових норм дає підстави зробити висновок, що при визначенні правового режиму земельних ділянок за відсутності проекту землеустрою зі встановлення прибережної захисної смуги необхідно виходити із нормативних розмірів прибережних захисних смуг, встановлених статтею 88 Водного кодексу України, та орієнтовних розмірів і меж водоохоронних зон, що визначаються відповідно до Порядку №486».

Даний висновок узгоджується з правовою позицією Верховного Суду України, викладеною у постанові від 22 квітня 2015 року у справі №21-52цс15.

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 19 червня 2018 року у справі №820/2384/17 (провадження №К/9901/30482/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74820735>.

9.4. Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу, тому умови щодо їх використання є особливо суворими. Як виняток, використання надр без проведення аукціону дозволяється суб'єкту, який використовував дозвіл і протягом попереднього періоду забезпечив безумовне дотримання у своїй діяльності всіх вимог законодавства у сфері надрокористування. Лише зазначене у сукупності дає пільгове право на особливі умови використання надр як національного багатства

20 травня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду, розглянув справу за позовом Публічного акціонерного товариства «Київський річковий порт» до Державної служби геології та надр України про визнання протиправною бездіяльності та зобов'язання вчинити дії.

Колегія суддів КАС ВС скасувала рішення судів попередніх інстанцій та направила справу на новий судовий розгляд з огляду на таке.

На виконання вимог, зокрема, статті 16 Кодексу України про надра Кабінет Міністрів України постановою від 30 травня 2011 року №615 затвердив Порядок надання спеціальних дозволів на користування надрами, який регулює питання надання спеціальних дозволів на користування надрами у межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, а також визначає процедуру продовження строку дії, переоформлення, видачі дублікату, зупинення дії чи анулювання дозволу та внесення до нього змін.

Суди попередніх інстанцій встановили перелік документів, які були подані позивачем разом із заявою про продовження дії спеціального дозволу, однак не перевірили, чи відповідає цей перелік вимогам, встановленим пунктом 2 Додатку №1 до Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами.

Так, відповідно до пункту 2 зазначеного Додатку у разі продовження строку дії дозволу до заяви додається позитивний висновок про проведення державної експертизи звітів щодо результатів геологічного вивчення надр, а також інших геологічних матеріалів та висновок державної екологічної експертизи або результати оцінки впливу на довкілля (звіт з оцінки впливу на довкілля, звіт про громадське обговорення та висновок з оцінки впливу на довкілля) відповідно до Закону України «Про оцінку впливу на довкілля».

Однак, як убачається із матеріалів справи, до заяви позивач не додав висновку про проведення державної експертизи звітів щодо результатів геологічного вивчення надр, а також інших геологічних матеріалів та висновку державної екологічної експертизи або результатів оцінки впливу на довкілля, тому суди попередніх інстанцій дійшли передчасного висновку про те, що позивач разом із заявою про поновлення, продовження строку дії та внесення змін до спеціального дозволу на користування надрами подав повний комплект документів.

Колегія суддів вказала, що суд, визнаючи протиправною бездіяльність суб'єкта владних повноважень та зобов'язуючи його прийняти конкретне рішення, має встановити наявність усіх обов'язкових обставин, з якими закон пов'язує виникнення у суб'єкта певного права, про форму реалізації якого і зазначається в рішенні.

Приймаючи рішення замість суб'єкта владних повноважень про продовження дії спеціального дозволу на використання надр, у тому числі на максимальний строк без проведення аукціону, суд зобов'язаний був перевірити відповідність поданих документів усім вимогам, передбаченими Порядком надання спеціальних дозволів на користування надрами.

Враховуючи викладене, колегія суддів Верховного Суду вважає передчасними висновки суду першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, про наявність підстав для задоволення позову.

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 20 травня 2019 року у справі №826/11885/16 (провадження №К/9901/14673/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81857354>.

9.5. Використання надр не для тієї мети, для якої їх було надано, порушення інших вимог, передбачених спеціальним дозволом на користування ділянкою надр, є підставою для припинення права користування надрами шляхом анулювання спеціального дозволу на користування надрами за позовом Державної служби геології та надр України

19 березня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду, розглянув справу за позовом Державної служби геології та надр України (далі – позивач) до Товариства з обмеженою відповідальністю «Бехівський гранітний кар'єр» (далі – ТОВ «Бехівський гранітний кар'єр», відповідач) про припинення права користування надрами, шляхом анулювання спеціального дозволу на користування надрами №4210 від 17 серпня 2012 року виданого ТОВ «Бехівський гранітний кар'єр».

Колегія суддів Верховного Суду погоджується із судом апеляційної інстанції, який дійшов висновку про обґрунтованість позову Державної служби геології та надр України та наявності підстав для його задоволення.

Суд також бере до уваги, що діяльність у сфері надрокористування безпосередньо пов'язана із конституційною нормою, якою встановлено, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу (стаття 13 Конституції України), а тому вимоги до суб'єктів, які здійснюють діяльність у зазначених сферах, є суворішими порівняно із іншими видами діяльності.

Згідно з пунктом 23 Порядку №615 право користування надрами припиняється з підстав та у порядку, передбаченому Кодексом України про надра та Законом України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності».

Пунктом п'ятим статті 26 Кодексу України про надра визначено, що право користування надрами припиняється у разі використання надр не для тієї мети, для якої їх було надано, порушення інших вимог, передбачених спеціальним дозволом на користування ділянкою надр.

Право користування надрами припиняється у випадку передбаченому пунктом п'ятим статті 26 Кодексу України про надра, у разі незгоди користувачів, – у судовому порядку.

Як встановлено судами попередніх інстанцій із акта перевірки №06-03/23/2015-39п(97) від 18 вересня 2015 року, припису №484-14/06 від 25 вересня 2016 року, наказу Державної служби геології та надр України №27 від 02 лютого 2016 року позивачем в установлені обумовленими програмою, приписом та наказом строки не виконано пункти 3, 4, 5, 6, 7, 8 роботи з геологічного вивчення родовищ корисних копалин Бехівського родовища граніту-2.

Таким чином, підтверджуються обставини щодо порушення відповідачем вимог, передбачених спеціальним дозволом на користування ділянкою надр, що є підставою для застосування наслідків передбачених пунктом п'ятим статті 26 Кодексу України про надра щодо припинення права користування надрами.

Відтак, наявними у справі доказами підтверджуються обставини щодо порушення позивачем вимог законодавства у сфері надрокористування, які встановлені актом перевірки №06-03/23/2015-39п(97) від 18 вересня 2015 року та дійсно мали місце, і незважаючи на неодноразовість надання строку для їх усунення, не були усунуті відповідачем в добровільному порядку в установлені строки.

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 19 березня 2019 року у справі №806/1334/16 (провадження №К/9901/17203/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80548526>.

9.6. Земельна ділянка, яка входить до прибережної захисної смуги річки, може надаватись згідно з чинним законодавством в оренду

21 червня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду, розглянув справу за позовом ОСОБА_3 (далі – позивач) до Великодмитровицької сільської ради Обухівського району Київської області (далі – відповідач) про визнання протиправним та скасування рішення відповідача №727.46.УІ від 03 червня 2015 року; зобов'язання повторно розглянути клопотання позивача від 21 листопада 2014 року щодо надання дозволу на розробку проекту відведення земельної ділянки у власність орієнтовною площею 0,20 га для ведення особистого селянського господарства в АДРЕСА_1.

Суди попередніх інстанцій відмовили у задоволенні позову.

03 червня 2015 року рішенням Великодмитровицької сільської ради Обухівського району Київської області № 727.46.УІ позивачу відмовлено в наданні дозволу на розробку проекту відведення земельної ділянки у власність орієнтовною площею 0,20 га для ведення особистого селянського господарства, яка розташована в межах АДРЕСА_1 оскільки дана земельна ділянка є напрямком та заплавою річки Тихань, рекомендовано гр. ОСОБА_3 клопотати до сесії сільської ради щодо передачі земельної ділянки орієнтовною площею 0,20 га на умовах оренди для сінокосіння, рибогосподарських потреб (у тому числі рибництва (аквакультури), культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних і туристичних цілей, проведення науково-дослідних робіт, догляду, розміщення та обслуговування об'єктів портової інфраструктури і гідротехнічних споруд тощо, що розташована в межах АДРЕСА_1. Підставами для такого рішення визначено статтю 25, пункт 34 частини першої статті 26, статтю 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», статті 12, 59, 60, 61, 83 Земельного кодексу України, статті 10, 80, 88, 89 Водного кодексу України, лист Обухівського міжрайонного управління водного господарства за вих. №60-78 від 23 березня 2015 року.

Як встановлено судом попередньої інстанції листом Обухівського міжрайонного управління водного господарства за вих. №60-78 від 23 березня 2015 року, що запланована для відведення у власність позивачу земельна ділянка

по АДРЕСА_1 входить до прибережної захисної смуги річки Тихань і може надаватись згідно з чинним законодавством в оренду.

З огляду на наведене, враховуючи, що спірна земельна ділянка є напрямком та заплавою річки Тихань, колегія суддів Верховного Суду погоджується з висновком судів першої та апеляційної інстанції, що оскаржуване рішення відповідача прийнято із дотриманням вказаних приписів законодавства, відмова у виділенні позивачеві земельної ділянки у власність з одночасною рекомендацією отримати цю ж ділянку у користування на умовах оренди є законною та обґрунтованою.

Крім того, суди попередніх інстанцій вірно звернули увагу, що при постановленні оскаржуваного рішення відповідачем враховано викладені у чинних судових рішеннях висновки, усунуто окремі протиріччя у документах, встановлено достовірні дані про віднесення земельної ділянки до земель водного фонду, зокрема оскаржуване рішення винесено на підставі, окрім іншого, листа Обухівського міжрайонного управління водного господарства за вих. №60-78 від 23 березня 2015 року, який узгоджується із викопіюванням з проектного рішення генерального плану села, що не були взяті до уваги при винесенні скасованих попередніх рішень сільради з цього питання.

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 21 червня 2018 року у справі №372/3411/15-а (провадження №К/9901/13102/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74870713>.

10. Інше (зокрема, щодо проведення перевірки контролюючим органом)

10.1. Включення до змісту припису вимог, які не спрямовані на усунення конкретних виявлених порушень законодавства, а носять загальний характер, суперечить суті та меті припису як розпорядчого документу, що складається за результатами заходу державного нагляду

05 червня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду, розглянув справу за позовом Полтавського обласного комунального виробничого підприємства теплового господарства «Полтаватеплоенерго» (далі – позивач) до Державної екологічної інспекції у Полтавській області (далі – відповідач) про визнання протиправним та скасування пунктів №№2-166, 169-177, 179-196, 213-215 припису від 07 квітня 2016 року №06-23-14.

Перевіряючи правильність рішення суду в частині задоволення позовних вимог про визнання протиправними та скасування пунктів припису, якими позивача зобов'язано надати інформацію стосовно кількості відпрацьованого часу стаціонарними джерелами помісячно по вказаними у приписі об'єктами та пунктів припису, якими позивача зобов'язано надати інформацію щодо кількості використаного палива котлами щомісячно, пунктів 195-196 спірного припису, якими

позивача зобов'язано надати копії документів (таблиць та статистичної звітності) колегія суддів дійшла наступного висновку.

Суть припису – виключно обов'язкова письмова вимога щодо усунення конкретних порушень вимог законодавства. Як правильно зауважено судом апеляційної інстанції зазначені вимоги припису спрямовані на надання інформації з цих питань.

Включення до змісту припису вимог, які не спрямовані на усунення конкретних виявлених порушень законодавства, а носять загальний характер суперечить суті та меті припису як розпорядчого документу, що складається за результатами заходу державного нагляду.

Зазначені вимоги припису стосуються інформації про стан навколишнього природного середовища, а також про джерела забруднення. Таким чином, позивач не звільнений від обов'язку надавати зазначену інформацію.

Колегія суддів Верховного Суду не погодилася з висновком суду апеляційної інстанції в цій частині.

Щодо пунктів припису, якими позивача зобов'язано отримати дозвіл на здійснення операцій у сфері поводження з відходами, то Судом встановлено та визнано відповідачем, що станом на час проведення перевірки Кабінетом Міністрів України не запроваджено механізм надання дозволів на здійснення операцій у сфері поводження з відходами.

Таким чином, колегія суддів погодилася з наявністю підстав для скасування відповідних пунктів припису.

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 05 червня 2019 року у справі №816/581/16 (провадження №К/9901/10505/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82223773>.

10.2. Національне законодавство України не передбачає право Держекоінспекції на звернення до суду із позовом про зобов'язання допустити працівників до проведення перевірки

09 квітня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом Державної екологічної інспекції в Івано-Франківській області до Державного підприємства «Делятинське лісове господарство» (далі – відповідач) про зобов'язання відповідача допустити працівників Державної екологічної інспекції в Івано-Франківській області до проведення позапланової перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства та надати необхідні документи у відповідності до статті 8 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності».

«...коло адміністративних справ, в яких суб'єкт владних повноважень має право звернутися до адміністративного суду, є обмеженим та визначається КАС України та в спеціальних нормах закону.

...ні Законами України №1264-XII та №877-V, ні Положенням №454/2011 (в редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин) та іншим законодавством України не передбачено право Держекоінспекції на звернення до суду із позовом про зобов'язання допустити працівників до проведення перевірки».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 09 квітня 2019 року у справі №809/1891/16 (провадження №К/9901/34645/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81019757>.

Аналогічні правові висновки зроблено в постановках КАС у складі Верховного Суду від 06 червня 2019 року у справі №804/2297/17 (провадження №К/9901/45412/18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82224286>; від 06 червня 2019 року у справі №814/2764/16 (провадження №К/9901/38618/18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82223644>.

10.3. Винесенню постанови у справі про адміністративне правопорушення передую своєчасний розгляд такої справи уповноваженим на те органом (посадовою особою)

11 липня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом ОСОБА_1 до Державної екологічної інспекції в Херсонській області про визнання протиправними дій державного інспектора з охорони навколишнього природного середовища Інспекції при складанні акту перевірки та протоколу про адміністративні правопорушення (одна з позовних вимог).

«...винесенню постанови у справі про адміністративне правопорушення передую своєчасний розгляд такої справи уповноваженим на те органом (посадовою особою) у точній відповідності з законом, під час якого здійснюється всебічне, повне і об'єктивне з'ясування її обставин на підставі доказів, оцінка яким надана з урахуванням всіх обставин справи в їх сукупності, встановлюється сам факт вчинення правопорушення, вина особи у його вчиненні.

У даному ж випадку, як встановлено судами попередніх інстанцій, позивач, як у протоколі про адміністративне правопорушення, так і під час розгляду цієї справи заперечував свою вину у вчиненні вказаного адміністративного правопорушення, аргументувавши це тим, що використання води зі свердловини ним не здійснюється, при цьому під час розгляду справи про адміністративне правопорушення доказів зворотного не здобуто, як і не встановлено обставин, які б це спростовували.

Як доказ забруднення земельної ділянки відповідачем взято до уваги протокол вимірювань показників складу та властивостей ґрунтів від 21 жовтня 2015 року №10-15, однак такий беззаперечно не свідчить про те, що це забруднення земельних ділянок сталось внаслідок винних дій саме позивача, який, до того ж, не є їх власником або орендарем».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 11 липня 2019 року у справі №654/4145/15-а (провадження №К/9901/14139/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82947604>.

10.4. Обов'язковою ознакою дій суб'єкта владних повноважень, які можуть бути оскаржені до суду, є те, що вони безпосередньо породжують певні правові наслідки для суб'єктів відповідних правовідносин і мають обов'язковий характер. Непред'явлення посвідчення (направлення) на перевірку надає суб'єкту господарювання можливість захищати свої права шляхом недопуску посадових осіб для здійснення цієї перевірки

15 липня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом ФОП (далі – позивач) до Державної екологічної інспекції у Харківській області (далі – Держекоінспекція, відповідач) про визнання протиправними дій Держекоінспекції, що виявилися у проведенні позапланової перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства в галузі атмосферного повітря, водних і земельних ресурсів щодо поводження з відходами та небезпечними хімічними речовинами ФОП.

«...предметом спору у справі є визнання протиправними дій Держекоінспекції щодо проведення перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства. За результатами цієї перевірки контролюючим органом складені припис та розрахунки розміру шкоди.

...відповідно до вимог вищевказаних норм Закону України (№877-V), посадова особа повинна пред'явити і надати копію цього посвідчення (направлення) керівнику суб'єкта господарювання – юридичній особі. Разом з цим, Закон не містить обов'язкової вимоги вручення такого посвідчення (направлення) керівнику суб'єкта господарювання під підпис.

Таким чином, з приписів цього Закону вбачається, що суб'єкт господарювання повинен бути ознайомлений з посвідченням (направленням). Не пред'явлення посвідчення (направлення) на перевірку, надає суб'єкту господарювання можливість захищати свої права шляхом не допуску посадових осіб для здійснення цієї перевірки.

... оскільки допуск до проведення перевірки відбувся, надалі предметом розгляду в суді має бути лише суть виявлених контролюючим органом порушень законодавства, а отже оскільки позивач допустив посадових осіб Державної екологічної інспекції у Харківській області до перевірки та не реалізував свого права на не допуск, внаслідок чого, відсутні підстави для визнання неправомірними дій відповідача по проведенню перевірки.

...обов'язковою умовою надання правового захисту судом є наявність відповідного порушення суб'єктом владних повноважень прав, свобод або інтересів особи на момент її звернення до суду. Таким чином, обов'язковою ознакою дій суб'єкта владних повноважень, які можуть бути оскаржені до суду, є те, що вони безпосередньо породжують певні правові наслідки для суб'єктів відповідних правовідносин і мають обов'язковий характер.

За таких обставин акт перевірки та акт обстеження засмічення, а також дії по проведенню перевірки, у разі допуску посадових осіб контролюючого органу до її проведення, не породжують правових наслідків для суб'єкта господарювання,

оскільки акти є носіями доказової інформації про виявлені контролюючим органом порушення вимог природоохоронного законодавства, на підставі яких приймається відповідне рішення контролюючого органу, а оцінка дій службових осіб контролюючого органу щодо складання актів та проведення перевірки, може бути надана судом при вирішенні спору щодо оскарження рішення, прийнятого на підставі актів.

Аналогічна правова позиція викладена у постановах Верховного Суду від 06 лютого 2018 року по справі №826/4278/14 від 20 лютого 2018 року по справі №803/1130/17 і Верховний Суд не вбачає правових підстав відступити від неї».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 15 липня 2019 року у справі №820/11047/15 (провадження №К/9901/14706/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83024799>.

10.5. Законодавством не передбачена можливість оскарження прокурором у судовому порядку рішень органів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності

20 грудня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом Полтавського міжрайонного прокурора з нагляду за додержанням законів у природоохоронній сфері до Державної екологічної інспекції у Полтавській області про визнання протиправними та скасування претензії відповідача №96/02-08 від 13 червня 2014 року, розрахунок збитків в сумі 329 440,10 грн, заподіяних державі внаслідок самовільного використання водних ресурсів при відсутності спеціального дозволу на користування надрами, визнання протиправним та скасування пункту 2 припису відповідача №93-09-21 від 22 жовтня 2013 року.

«...в разі внесення подання предметом оскарження прокурором в судовому порядку можуть бути виключно ті рішення, дії та бездіяльність суб'єкта, які були предметом такого подання.

Із змісту подання прокурора вбачається, що його предметом були лише претензія відповідача та здійснений на її підставі розрахунок, в той час як припис відповідача не був предметом подання прокурора і відповідачем такі вимоги подання не розглядали і не відхилялись.

За таких обставин, передбачені статтею 23 Закону України «Про прокуратуру» підстави для звернення до суду з вимогою про скасування припису відповідача відсутні.

...Оскаржувані в даній справі претензія і розрахунок розміру збитків є заходами досудового врегулювання спору, носять добровільний характер виконання, до числа виконавчих документів не віднесені і самостійному примусовому виконанню не підлягають. В разі несплати в добровільному порядку таких збитків Інспекція вправі звернутись до суду з позовом про відшкодування цих збитків в порядку Господарського кодексу України.

Крім того, статтею 2 Закону України №877-V передбачено, що дія цього Закону не поширюється на відносини, що виникають під час здійснення заходів прокурорського нагляду.

За правилами статті 21 цього Закону правом оскарження рішень органів державного нагляду (контролю) наділений відповідний суб'єкт господарювання.

У свою чергу, відповідно до статті 20 Закону України «Про прокуратуру» в редакції 1991 року, внесення подання є одним із заходів прокурорського нагляду.

Таким чином, законодавством не передбачено можливість оскарження прокурором в судовому порядку рішень органів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 20 грудня 2018 року у справі №816/3639/14 (провадження №К/9901/2496/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78770728>.

10.6. Повноваження прокурора щодо його права вимагати від керівників та колегіальних органів проведення перевірок, ревізій діяльності підпорядкованих і підконтрольних підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності та щодо виділення спеціалістів для проведення перевірок, відомчих і позавідомчих експертиз є різними за змістом

14 лютого 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом Публічного акціонерного товариства «Дніпропетровське обласне підприємство автобусних станцій» до Державної екологічної інспекції у Дніпропетровській області (далі – відповідач) про визнання дій відповідача, що були спрямовані на проведення позапланової перевірки Публічного акціонерного товариства «Дніпропетровське обласне підприємство автобусних станцій» у період з 16 серпня 2013 року по 30 серпня 2013 року протиправними (одна з позовних вимог).

«...дія Закону України №877-V, ..., не поширюється на відносини, що виникають під час здійснення заходів контролю при проведенні прокурорського нагляду.

Законні вимоги прокурора є обов'язковими для всіх органів, підприємств, установ, організацій, посадових осіб та громадян і виконуються невідкладно або у передбачені законом чи визначені прокурором строки в силу вимог статті 8 Закону України №1789-XII.

Однак, у відповідності зі статтею 20 цього Закону (№1789-XII) прокурор має право вимагати від керівників та колегіальних органів проведення перевірок, ревізій діяльності підпорядкованих і підконтрольних підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, а також виділення спеціалістів для проведення перевірок, відомчих і позавідомчих експертиз. Зазначені повноваження прокурора є різними як за звучанням так і за змістом.

Згідно з Вимогою від 07 серпня 2013 року №61-1583 вих. 13 Дніпропетровський прокурор з нагляду за додержанням законів у транспортній сфері вимагав виділити спеціалістів для проведення перевірки. Натомість, за відсутності визначених законом

підстав, керівником контролюючого органу прийнято рішення про здійснення позапланового заходу, та здійснено вихід до суб'єкта перевірки – Публічного акціонерного товариства «Дніпропетровське обласне підприємство автобусних станцій».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 14 лютого 2018 року у справі №804/178/14 (провадження №К/9901/3094/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72288720>.

10.7. Оцінка акта перевірки та акта обстеження контролюючого органу, зокрема й оцінка дій службових осіб контролюючого органу щодо їх складання та проведення перевірки, може бути надана судом при вирішенні спору щодо оскарження рішення, прийнятого на підставі актів

06 лютого 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю «Нафтабудсервіс» до Державної екологічної інспекції у місті Києві.

«...предметом спору у справі є визнання протиправними дій Державної екологічної інспекції у місті Києві щодо проведення перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства, та складених за її результатами акта перевірки та акта обстеження засмічення земельної ділянки.

Обов'язковою ознакою дій суб'єкта владних повноважень, які можуть бути оскаржені до суду, є те, що вони безпосередньо породжують певні правові наслідки для суб'єктів відповідних правовідносин і мають обов'язковий характер.

За таких обставин акт перевірки та акт обстеження засмічення не породжують правових наслідків для суб'єкта господарювання, оскільки вони є носіями доказової інформації про виявлені контролюючим органом порушення вимог природоохоронного законодавства, на підставі яких приймається відповідне рішення контролюючого органу. Тому їх оцінка, зокрема, й оцінка дій службових осіб контролюючого органу щодо їх складання та проведення перевірки, може бути надана судом при вирішенні спору щодо оскарження рішення, прийнятого на підставі актів».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 06 лютого 2018 року у справі №826/4278/14 (провадження №К/9901/3583/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72065372>.

10.8. Вимоги для проведення перевірок, які не встановлені у законодавстві, не можуть бути підставою для визнання факту недотримання вимог природоохоронного законодавства органами місцевого самоврядування

21 червня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом Крижанівської сільської ради Комінтернівського району Одеської області до Державної екологічної інспекції Північно-Західного регіону Чорного моря про визнання протиправним та скасування

наказу від 15 квітня 2015 року №71 про проведення позапланового заходу державного контролю дотримання вимог природоохоронного законодавства Крижанівською сільською радою у період з 15 квітня 2015 року по 17 квітня 2015 року; визнати протиправними дій державних інспекторів з охорони навколишнього природного середовища Чорного моря.

«Відповідно до пункту 8 Прикінцевих положень Закону України №76-VIII встановлено, що перевірки підприємств, установ та організацій, фізичних осіб – підприємців контролюючими органами (крім Державної фіскальної служби України та Державної фінансової інспекції України) здійснюються протягом січня – червня 2015 року виключно з дозволу Кабінету Міністрів України або за заявкою суб'єкта господарювання щодо його перевірки. При цьому, відповідно до пункту 2 постанови Кабінету Міністрів України №408 надання дозволу на проведення перевірок підприємств, установ, організацій, фізичних осіб – підприємців не потребується у разі, коли такі перевірки проводяться за рішенням суду, на вимогу службових осіб у випадках, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України.

Враховуючи зазначене, суд вважає, що наказ Державної екологічної інспекції Північно-Західного регіону Чорного моря від 15 квітня 2015 року №71 про проведення позапланової перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства Крижанівською сільською радою Комінтернівського району Одеської області по фатам викладеним у постанові слідчого СУ ГУМВС України в Одеській області про проведення перевірки по кримінальному провадженню від 06 квітня 2015 року у період з 15 квітня 2015 року по 17 квітня 2015 року було прийнято відповідно до вимог діючого законодавства та позовні вимоги Крижанівської сільської ради Комінтернівського району Одеської області про визнання його протиправним та скасування задоволенню не підлягають.

Позивач в обґрунтування зазначених позовних вимог посилався на порушення державними інспекторами приписів Порядку №464. Однак, відповідно до пункту 1.3 вказаного Положення він поширюється на державних інспекторів органів Держекоінспекції та суб'єктів господарювання. При цьому, відповідного порядку організації та проведення перевірок органів місцевого самоврядування, до яких відноситься і відповідач, не встановлено.

За таких обставин, суд критично оцінює посилання скаржника на порушення з боку державних інспекторів щодо прибуття для проведення перевірки за відсутності відповідного направлення та порядку проведення перевірки і складання за результатами перевірки довідки від 17 квітня 2015 року, а не акта перевірки, оскільки таких вимог законодавством для проведення перевірок щодо дотримання вимог природоохоронного законодавства органами місцевого самоврядування не було встановлено».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 21 червня 2018 року у справі №815/3598/15 (провадження №К/9901/13897/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74871078>.

10.9. Невиконання пунктів припису Держекоінспекції є підставою для притягнення до адміністративної відповідальності

20 вересня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом ОСОБА_2 (далі – позивач) до державного інспектора з охорони навколишнього природного середовища (далі – відповідач) про скасування постанови про накладення адміністративного стягнення за статтею 188-5 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

«14 вересня 2016 року за результатами перевірки та на підставі акта Державною екологічною інспекцією у Запорізькій області складено припис №36/02-ПЗ, у якому від директора Товариства з обмеженою відповідальністю «Гросспром» ОСОБА_2 вимагалось: отримати висновок державної екологічної експертизи на вид діяльності та об'єкти, що становлять підвищену екологічну небезпеку; отримати дозвіл на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами промислового майданчику; призначити відповідальних осіб у сфері поводження з відходами на підприємстві; розробити план організації роботи у сфері поводження з відходами; організувати ведення первинного поточного обліку кількості, типу і складу відходів та пакувальних матеріалів і тари; здійснити інвентаризацію відходів виробництва; визначити та погодити склад і властивості відходів, що утворюються, ступінь їх небезпечності для навколишнього природного середовища; отримати ліцензію на здійснення операцій у сфері поводження з небезпечними відходами; здійснити заходи для максимальної утилізації відходів; розробити спеціальні паспорти на відходи; подавати повні та достовірні дані до органу державної статистики.

Судами попередніх інстанцій встановлено відсутність доказів на підтвердження виконання директором Товариства з обмеженою відповідальністю «Гросспром» ОСОБА_2 пунктів припису Державної екологічної інспекції у Запорізькій області від 14 вересня 2016 року №36/02-ПЗ, а також визнання його незаконним та скасування.

Враховуючи вищенаведені обставини, суд першої інстанції, з яким погодився суд апеляційної інстанції, дійшов правильного висновку про наявність з боку позивача порушення, відповідальність за яке передбачена статтею 188-5 Кодексу України про адміністративні правопорушення, а відтак підстав для відмови у задоволенні позову».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 20 вересня 2018 року у справі №333/5388/16-а (2а/333/247/16) (провадження № К/9901/45646/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76615121>.

10.10. Рішення суб'єкта владних повноважень, прийняте з порушенням принципу законності, підлягає скасуванню

24 жовтня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом Державного підприємства

«Адміністрація морських портів України» в особі адміністрації Миколаївського морського порту Миколаївської філії державного підприємства «Адміністрація морських портів України» (далі – ДП «АМПУ», позивач) до Миколаївської міської ради (далі – відповідач) про визнання незаконним та скасувати рішення відповідача від 31 травня 2017 року за №21/2.

«...щодо доводу позивача, зазначеного в пункті 32-А, то Суд погоджується з висновком суду апеляційної інстанції про те, що оскаржуване рішення відповідача не могло вплинути на права та інтереси позивача, оскільки запланований на 2017 рік об'єм днопоглиблення акваторії станом на дату винесення судового рішення було виконано, але, з урахуванням того, що дозвіл від 25 квітня 2017 року №004/04-17-Мик може застосовуватись для проведення днопоглиблювальних робіт неодноразово, в майбутньому, у ДП «АМПУ» можуть виникнути перешкоди у повторному здійсненні днопоглиблювальних робіт.

Крім того, після винесення оспорюваного рішення міської ради – її виконавчий орган – Департамент ЖКГ 08 червня 2017 року подав позовну заяву до господарського суду Миколаївської області (справа №915/547/17) про примусове виконання пункту 2 рішення від 31 травня 2017 року № 21/2. Таким чином, станом на дату подання адміністративного позову оспорюване рішення відповідача мало вплив на права та інтереси позивача

Приймаючи спірне рішення, відповідач вийшов за межі наданих йому повноважень, у зв'язку з чим порушив принцип законності, встановлений статтею 19 Конституції України, оскільки суб'єкт владних повноважень повинен дотримуватися встановленої законом процедури прийняття рішення або вчинення дії і обирати лише визначені законом засоби».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 24 жовтня 2018 року у справі №490/5141/17 (провадження №К/9901/49260/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77375082>.

10.11. Початок перебігу строку для звернення до суду з адміністративним позовом у цій справі слід обчислювати з моменту, коли особа могла дізнатися про порушення свого права

10 липня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду розглянув справу за позовом Громадської організації «Грінда Інтернешнл» (далі – позивач) до Державної надзвичайної протиепізоотичної комісії при Зміївській районній державній адміністрації (далі – відповідач) про визнання незаконними рішення, прийняті на засіданні відповідача, оформлені протоколом №8 від 16 березня 2017 року щодо повної депопуляції диких свиней на території Національного природного парку «Гомільшанські ліси» Зміївського району Харківської області; визнання незаконним протоколу засідання відповідача №8 від 16 березня 2017 року та скасування його; визнання протиправними дій щодо виконання рішення відповідача щодо повної депопуляції диких свиней на території

Національного природного парку «Гомільшанські ліси», прийнятого на засіданні 16 березня 2017 року.

«...під час проведення фактичних заходів щодо депопуляції диких свиней шляхом відстрілу на території Національного природного парку «Гомільшанські ліси» позивачу не було надано документів, на підставі яких здійснювались відповідні заходи, а лише було повідомлено, що вказані дії здійснюються на підставі рішення ДНПК Зміївської РДА від 16 березня 2017 року. При цьому, доказів того, що особа, уповноважена представляти ГО «Грінда Інтернешнл» відповідно до статуту організації, була ознайомлена зі змістом оскаржуваного рішення, відповідач, як суб'єкт владних повноважень, судам першої та апеляційної інстанцій не надав. На цій підставі колегія суддів доходить до висновку про недоведеність того, що позивач міг дізнатися про порушення свого права 24 березня 2017 року – під час проведення заходів щодо депопуляції диких свиней шляхом відстрілу на території Національного природного парку «Гомільшанські ліси».

З огляду на таке, колегія суддів погоджується з висновком апеляційного суду про те, що початок перебігу строку для звернення до суду з адміністративним позовом у даній справі слід обчислювати з моменту, коли позивач отримав можливість ознайомитися зі змістом оскаржуваного рішення ДНПК Зміївської РДА, прийнятого на засіданні 16 березня 2017 року, тобто з 19 травня 2017 року – дати отримання його копії для ознайомлення».

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 10 липня 2018 року у справі №820/4856/17 (провадження №К/9901/49428/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75253733>.

Аналогічний правовий висновок щодо визначення додержання особою строків звернення до суду, а саме, встановлення часу, коли особа фактично дізналася або повинна була дізнатися про зміст оскарженого рішення, викладено у постанові КАС у складі Верховного Суду від 19 червня 2018 року у справі №522/15306/16-а (провадження №К/9901/2340/17), з текстом якої детальніше можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74784849>.

10.12. Спеціальним законом у спірних правовідносинах щодо здійснення державного контролю за використанням та охороною земель є Закон України «Про державний контроль за використанням та охороною земель»

13 березня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду, розглянув справу за позовом Публічного акціонерного товариства «Укргазвидобування» (далі – ПАТ «Укргазвидобування», позивач) до Головного управління Держгеокадастру у Сумській області (далі – відповідач) про визнання протиправними дій по проведенню перевірки дотримання вимог земельного законодавства та щодо оформлення протоколу про адміністративне правопорушення від 15 серпня 2017 року №594-ДК/0/72П/07/01/-17, визнання протиправним та скасування припису від 15 серпня 2017 року №594-ДК/205Пр/03/01/-01.

Суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, відмовляючи в задоволенні адміністративного позову дійшов висновку, що в цьому спорі сторона відповідача довела належними та допустимими доказами з посиланням на відповідні положення закону про законність та обґрунтованість своїх дій, а також повну безпідставність позовних вимог.

Суди попередніх інстанцій встановили, що перевіркою з питань дотримання земельного законодавства встановлено, що на території Кам'янської сільської ради Полтавське відділення бурових робіт філії БУ «Укрбургаз» ПАТ «Укргазвидобування» проводить розвідувальні роботи по пошуку вуглеводнів на землях сільськогосподарського призначення (рілля) наданих для товарного сільськогосподарського виробництва паях громадян.

Позивач здійснив зняття поверхневого шару ґрунту на земельній ділянці за відсутності відповідного дозволу та проекту рекультивациі земель, чим порушив вимоги статті 168 Земельного кодексу України.

Колегія суддів КАС у складі ВС погоджується з висновками судів попередніх інстанцій, що викладені відповідачем обставини в актах перевірки, протоколі та приписі є достатнім носієм доказової інформації щодо наявності встановленого правопорушення та, що відповідач діяв у відповідності до норм чинного законодавства та у межах наданих повноважень.

«Як вбачається з позовної заяви та касаційної скарги, позивач, як на підставу протиправності дій відповідача та оскаржуваних рішень посилається на норми Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» та Закону України «Про тимчасові особливості здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», однак з аналізу даних нормативно-правових актів вбачається, що вони стосуються безпосередньо сфери господарської діяльності відносно суб'єктів господарювання та жодним чином не стосуються перевірок земельних ділянок.

Посилання позивача в касаційній скарзі на відсутність в оскаржуваних актах перевірки виду її проведення (планова чи позапланова), без письмового завчасного повідомлення про її проведення, що закріплено у Законі України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» є необґрунтованими, оскільки під час перевірки відповідач не керувався вищезазначеним нормативно-правовим актом, а керувався безпосередньо положеннями Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель».

В частині порушень відповідачем процесуального характеру під час проведення перевірки, колегія суддів зазначає, «що будь-які процедурні порушення, пов'язані із самим процесом оформлення результатів діяльності суб'єктів владних повноважень по фіксації недотримання суб'єктом приватного права вимог законодавства оцінюється судом з урахуванням всіх обставин справи та необхідністю досягнення балансу між інтересами особи правопорушника та публічними інтересами. Зазначене, особливо стосується фіксації порушень з боку

суб'єктів приватного права у публічній сфері, зокрема, питань охорони земель, безпеки довкілля, благоустрою населених пунктів, розпорядження комунальною та державною власністю, запобігання виникнення техногенних катастроф тощо. Такі формальні неточності не можуть бути, за загальним правилом, самостійною підставою для скасування по суті правомірних рішень суб'єктів владних повноважень, спрямованих на забезпечення законності та захист публічних інтересів».

Аналогічна правова позиція була висловлена Верховним Судом у постанові від 25 січня 2019 року у справі №826/382/18.

Детальніше з текстом постанови КАС у складі Верховного Суду від 13 березня 2019 року у справі №826/11708/17 (провадження №К/9901/60027/18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80457842>.

II. Практика Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду щодо розгляду справ зі спорів, які виникають у сфері охорони навколишнього природного середовища

1. Судова практика у справах зі спорів, що виникають у відносинах в галузі охорони атмосферного повітря

1.1. Склад цивільного правопорушення, що підтверджує існування підстав для стягнення шкоди, заподіяної державі внаслідок порушення вимог природоохоронного законодавства, зберігається, зокрема, при несвоєчасному отриманні дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря і вжитті відповідних заходів з його отримання

10 травня 2018 року Верховний Суд розглянув касаційну скаргу за позовом Державної екологічної інспекції в місті Києві (далі – позивач) до публічного акціонерного товариства «ВіЕс Банк» (далі – відповідач) про стягнення з відповідача на користь державного бюджету України (30 %) та міського бюджету міста Києва (70 %) 59 983,05 грн збитків, заподіяних державі внаслідок порушення відповідачем вимог чинного природоохоронного законодавства.

За результатами розгляду справи Верховний Суд зробив висновок про таке.

Відповідно до статей 11, 33, 34 Закону України «Про охорону атмосферного повітря» суди попередніх інстанцій з дотриманням наведених норм права встановили, що відповідач порушив вимоги природоохоронного законодавства під час здійснення господарської діяльності. Цей висновок підтверджується актом перевірки позивача, приписом, постановою про накладення адміністративного стягнення, що не спростовано відповідачем належними і допустимим доказами.

Аргументи товариства стосовно відсутності його вини у несвоєчасному отриманні дозволу на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря і вжиття ним відповідних заходів з його отримання не заслуговують на увагу, оскільки суб'єкт

господарювання повинен заздалегідь подбати про продовження строку дії дозволу, не здійснювати шкідливих викидів у атмосферне повітря, а в разі такого здійснення відшкодувати заподіяну шкоду у повному обсязі.

Не можуть бути предметом розгляду та перевірки в Касаційному господарському суді викладені у касаційній скарзі доводи товариства, спрямовані на заперечення встановлених попередніми судовими інстанціями обставин справи та переоцінку доказів у ній.

Європейський суд з прав людини у рішенні від 10 лютого 2010 року у справі «Серявін та інші проти України» зауважив, що згідно з його усталеною практикою, яка відображає принцип, пов'язаний з належним здійсненням правосуддя, у рішеннях судів мають бути належним чином зазначені підстави, на яких вони ґрунтуються. Хоча пункт 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зобов'язує суди обґрунтовувати свої рішення, його не можна тлумачити як такий, що вимагає детальної відповіді на кожний аргумент. Міра, до якої суд має виконати обов'язок щодо обґрунтування рішення, може бути різною залежно від характеру рішення.

У справі «Трофимчук проти України» Європейський суд з прав людини також зазначив, що хоча пункт 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зобов'язує суди обґрунтовувати свої рішення, це не може розумітись як вимога детально відповідати на кожен довод.

Таким чином, в діях відповідача наявний склад цивільного правопорушення, що підтверджує існування підстав для стягнення шкоди, заподіяної державі внаслідок порушення вимог природоохоронного законодавства.

Детальніше з текстом постанови КГС у складі Верховного Суду від 10 травня 2018 року у справі №914/935/16 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74002497>.

1.2. Факт здійснення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря без відповідних дозволів вказує на протиправність поведінки як необхідну умову для застосування встановленої законодавством відповідальності у вигляді відшкодування шкоди, завданої навколишньому природному середовищу

15 серпня 2018 року Верховний Суд розглянув справу за позовом Державної екологічної інспекції в місті Києві (далі – позивач) до державної установи «Інститут геронтології ім. Д.Ф. Чеботарьова НАМН України» (далі – відповідач) про стягнення збитків у розмірі 639 222,03 грн, які заподіяні державі в результаті порушення природоохоронного законодавства, а саме: здійснення господарської діяльності без дозвільних документів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря за період з 04 квітня 2014 року по 04 квітня 2016 року.

За результатами розгляду справи Верховний Суд зробив висновок про таке.

Вирішуючи спір про стягнення збитків, які заподіяні державі в результаті порушення природоохоронного законодавства, а саме, здійснення господарської діяльності без дозвільних документів на викиди забруднюючих речовин

в атмосферне повітря, слід враховувати положення статей 68, 69 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», 33, 34 Закону України «Про охорону атмосферного повітря».

В деліктних правовідносинах саме на позивача покладається обов'язок довести наявність шкоди, протиправність (незаконність) поведінки заподіювача шкоди та причиновий зв'язок такої поведінки із заподіяною шкодою. У свою чергу, відповідач повинен довести, що в його діях (діях його працівників) відсутня вина в заподіянні шкоди.

Суди попередніх інстанцій встановили, що позивач довів факт здійснення відповідачем викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря без відповідних дозволів за період з 04 квітня 2014 року по 04 квітня 2016 року, а відтак і наявність в діях відповідача протиправної поведінки як необхідної умови для застосування до нього встановленої законодавством відповідальності у вигляді відшкодування шкоди, завданої навколишньому природному середовищу.

З урахуванням факту здійснення викидів джерелами державної установи «Інститут геронтології ім. Д.Ф. Чеботарьова НАМН України» забруднюючих речовин в атмосферне повітря без дозволу маса наднормативного викиду забруднюючих речовин в атмосферне повітря має розраховуватися на підставі пунктів 3.6 та 3.7 Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, які заподіяні державі в результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, затвердженої наказом Мінприроди України від 10 грудня 2008 року №639 та зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 21 січня 2009 року за №48/16064.

Проте, судами зазначеним обставинам оцінка не надавалася, в зв'язку з чим, у колегії суддів відсутні підстави вважати обґрунтованим висновок судів про правильність розрахунку розміру збитків, визначеного Інспекцією.

Детальніше з текстом постанови КГС у складі Верховного Суду від 15 серпня 2018 року у справі №910/15853/17 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75895971>.

1.3.3 метою встановлення підстав для стягнення шкоди, заподіяної державі внаслідок порушення вимог природоохоронного законодавства в галузі охорони атмосферного повітря, до предмета доказування входять такі факти, як: неправомірність поведінки особи, вина заподіювача шкоди, наявність шкоди, причиновий зв'язок між протиправною поведінкою та заподіяною шкодою

09 жовтня 2018 року Верховний Суд розглянув касаційну скаргу за позовом Заступника прокурора Дніпропетровської області в інтересах держави в особі Державної екологічної інспекції в Дніпропетровській області до публічного акціонерного товариства «ДТЕК Дніпроенерго» про стягнення 433 925,63 грн.

За результатами розгляду справи Верховний Суд зробив висновок про таке.

До предмета доказування входять такі факти: неправомірність поведінки особи, вина заподіювача шкоди, наявність шкоди, причиновий зв'язок між протиправною поведінкою та заподіяною шкодою.

Факт неправомірної поведінки у даній категорії спорів підтверджується актом перевірки, актами відбору проб та протоколами вимірювань. Так акт перевірки є носієм доказової інформації про виявлені порушення вимог законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища та його дотримання. У такому акті зазначаються посилання на акти відбору проб та протоколи вимірювань, які, у свою чергу, містять інформацію, пов'язану з проведенням інструментально-лабораторного контролю.

Суд апеляційної інстанції не перевірів та не надав оцінки доводам Державної екологічної інспекції в Дніпропетровській області, які викладені у відзиві на апеляційну скаргу, зокрема щодо того, що показання засобів вимірювальної техніки газоаналізатору ОКСИ обов'язково зазначаються у протоколах вимірювань вмісту забруднюючих речовин, у акті відбору проб, проте інструкція з газоаналізатора не має жодного посилання на обов'язковість використання режиму роботи з пам'яттю приладу; проведення необхідної кількості вимірів унеможлиблює використання пам'яті приладу.

Отже, суд апеляційної інстанції з достовірністю не встановив, чи можливе було використання газоаналізатора без збереження відповідного факту у його пам'яті, за умови наявності посилання на його показники у первинних документах – актах відбору проб та протоколах вимірювань, які підписані, зокрема, представником відповідного суб'єкта господарювання.

Наявність шкоди, а саме її розмір, визначається за Методикою розрахунку розмірів відшкодування збитків, які заподіяні державі в результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, затверджені наказом Мінприроди України від 10 грудня 2008 року №639 та зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 21 січня 2009 року за №48/16064.

Проте ні місцевий господарський суд, ні суд апеляційної інстанції, не перевірили обґрунтованість розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі, який доданий до позовної заяви та міститься в матеріалах справи.

Так, суди не перевірили, яку саме формулу обрав позивач із тих, що передбачені цією Методикою, а також обґрунтованість такого вибору.

При цьому не враховано та, як наслідок, не спростовано чи не підтверджено доводи відповідача щодо застосування у такому розрахунку показника технологічного нормативу допустимих викидів та його співвідношення з таким показником у відповідному дозволі на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами.

Окрім того, суди не перевіряли, чи було визначено період часу роботи джерела, за який здійснено розрахунок розміру збитків.

Детальніше з текстом постанови КГС у складі Верховного Суду від 09 жовтня 2018 року у справі №908/4007/15 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77044150>.

1.4. Перебіг позовної давності у спорах, пов'язаних зі стягненням завданої природі шкоди, починається з дня складення акта про відповідне порушення

17 квітня 2018 року Верховний Суд розглянув справу за позовом Державної екологічної інспекції в місті Києві до приватного акціонерного товариства «Фанери та плити» про стягнення 826 214,46 грн збитків завданих державі внаслідок наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, з яких 247 864,34 грн в дохід спеціального фонду Державного бюджету та 573 350,12 грн в дохід спеціального фонду місцевого бюджету Київської міської ради на спеціальний рахунок.

За результатами розгляду справи Верховний Суд зробив висновок про таке.

Перебіг позовної давності у спорах, пов'язаних із стягненням завданої природі шкоди, починається з дня складення акта про відповідне порушення. Позовна давність – це законне право правопорушника уникнути переслідування або притягнення до суду після закінчення встановленого періоду після скоєння правопорушення. Застосування строків позовної давності має кілька важливих цілей, а саме: забезпечувати юридичну визначеність і остаточність, захищати потенційних відповідачів від прострочених позовів та запобігати несправедливості, яка може статися в разі, якщо суди будуть змушені вирішувати справи про події, що мали місце у далекому минулому, спираючись на докази, які вже, можливо, втратили достовірність і повноту з плином часу (пункт 51 рішення від 22 жовтня 1996 року за заявами №22083/93, 22095/93 у справі «Стаббінгс та інші проти Сполученого Королівства»; пункт 570 рішення від 20 вересня 2011 року за заявою у справі «ВАТ «Нафтова компанія «Юкос» проти Росії»).

Враховуючи те, що позов про стягнення збитків, завданих державі внаслідок порушення природоохоронного законодавства Державною екологічною інспекцією у місті Києві подано 21 лютого 2017 року, а позовні вимоги ґрунтуються на акті перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства, який був складений 18 травня 2013 року та, з огляду на наявність заяви відповідача про застосування наслідків пропуску строку позовної давності, колегія суддів погоджується з висновками судів попередніх інстанцій про те, що позивач пропустив строк позовної давності та відмову в задоволенні позовних вимог на підставі частини четвертої статті 257 Цивільного кодексу України

Детальніше з текстом постанови КГС у складі Верховного Суду від 17 квітня 2018 року у справі №910/2863/17 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73702611>.

2. Судова практика у справах зі спорів, що виникають у відносинах зі збереження, використання вод для потреб населення і галузей економіки, відтворення водних ресурсів, охорони вод від забруднення, засмічення та вичерпання, запобігання шкідливим діям вод та ліквідації їх наслідків, поліпшення стану водних об'єктів, а також охорони прав підприємств, установ, організацій і громадян на водокористування

2.1. Підстави для стягнення шкоди, спричиненої внаслідок самовільного користування водними ресурсами без дозволу на спеціальне водокористування, наявні при здійсненні спеціального водокористування без дозволу на спеціальне водокористування (протиправне шкідливе винне діяння) за таких умов: заподіяння збитків, існування причинового зв'язку між протиправною поведінкою боржника та збитками, вина особи, яка завдала шкоду

12 жовтня 2018 року Верховний Суд розглянув касаційну скаргу за позовом Державної екологічної інспекції в Черкаській області до комунального підприємства «Комунальник-М» про стягнення заподіяної державі шкоди у розмірі 547 582,58 грн, спричиненої внаслідок самовільного користування водними ресурсами без дозволу на спеціальне водокористування.

За результатами розгляду справи Верховний Суд зробив висновок про таке.

Спеціальне водокористування здійснюється юридичними та фізичними особами лише за наявності дозволу і насамперед для задоволення питних потреб населення, а також для господарсько-побутових, лікувальних, оздоровчих, сільськогосподарських, промислових, транспортних, енергетичних, рибогосподарських та інших державних і громадських потреб.

Відшкодування шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства, за своєю правовою природою є відшкодування позадоговірної шкоди, тобто деліктною відповідальністю.

Підставою деліктної відповідальності є протиправне шкідливе винне діяння особи, яка завдала шкоду. Для відшкодування завданої шкоди необхідно довести такі факти як: протиправна поведінка боржника, збитки, причиновий зв'язок між протиправною поведінкою боржника та збитками, вина.

Наявність всіх зазначених умов є обов'язковим для прийняття судом рішення про відшкодування шкоди. Відсутність хоча б одного з цих елементів виключає відповідальність за заподіяну шкоду.

Загальні положення про цивільно-правову відповідальність за завдання позадоговірної шкоди передбачено статтею 1166 Цивільного кодексу України, відповідно до якої майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала. Особа, яка завдала шкоди, звільняється від її відшкодування, якщо вона доведе, що шкоди завдано не з її вини.

Шкода, заподіяна внаслідок порушення природоохоронного законодавства, повинна відшкодовуватись у розмірах, які визначаються на підставі затверджених у встановленому порядку такс і методик обрахування розмірів шкоди, що діють на час здійснення порушення або, у разі неможливості встановлення часу здійснення порушення, – на час його виявлення. Відсутність таких такс або методик не може бути підставою для відмови у відшкодуванні шкоди.

Вирішуючи питання щодо наявності чи відсутності підстав для стягнення шкоди, спричиненої внаслідок самовільного користування водними ресурсами без дозволу на спеціальне водокористування, господарські суди повинні встановити наявність порушення водного законодавства – здійснення спеціального водокористування без дозволу на спеціальне водокористування (протиправне шкідливе винне діяння), збитки, причиновий зв'язок між протиправною поведінкою боржника та збитками, вину особи яка завдала шкоду.

Детальніше з текстом постанови КГС у складі Верховного Суду від 12 жовтня 2018 року у справі №925/119/18 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77149636>.

2.2. Якщо підприємство вчинило всі можливі правомірні дії для своєчасного отримання дозволу на спеціальне водокористування, то поведінка боржника не є протиправною, що виключає відповідальність за заподіяну шкоду

10 квітня 2018 року Верховний Суд розглянув справу за позовом Державної Азовської морської екологічної інспекції до комунального підприємства «Комунсервіс» Щасливцевської сільської ради про стягнення 1 389 897,48 грн шкоди спричиненої внаслідок самовільного користування водними ресурсами без дозволу на спеціальне водокористування.

За результатами розгляду справи Верховний Суд зробив висновок про таке.

Загальні положення про цивільно-правову відповідальність за завдання позадоговірної шкоди передбачено статтею 1166 Цивільного кодексу України, відповідно до якої майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала. Особа, яка завдала шкоди, звільняється від її відшкодування, якщо вона доведе, що шкоди завдано не з її вини.

Підставою деліктної відповідальності є протиправне шкідливе винне діяння особи, яка завдала шкоду. Для відшкодування завданої шкоди необхідно довести такі факти як: протиправна поведінка боржника, збитки, причиновий зв'язок між протиправною поведінкою боржника та збитками, вина.

Наявність всіх зазначених умов є обов'язковим для прийняття судом рішення про відшкодування шкоди. Відсутність хоча б одного з цих елементів виключає відповідальність за заподіяну шкоду.

Враховуючи викладене, апеляційний суд дійшов висновку, що підприємство зробило все від нього залежне, щоб отримати своєчасно дозвіл на спеціальне

водокористування. Тобто відсутній один з чотирьох елементів, необхідних для покладання відповідальності за заподіяну шкоду, а саме – протиправна поведінка боржника. Відсутність хоча б одного з цих елементів виключає відповідальність за заподіяну шкоду.

Детальніше з текстом постанови КГС у складі Верховного Суду від 10 квітня 2018 року у справі №923/771/16 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73397287>.

2.3. Самовільне використання водних ресурсів без видачі дозволу на спеціальне водокористування відповідачеві є самостійною підставою для відшкодування збитків

25 червня 2018 року Верховний Суд розглянув касаційну скаргу за заявою першого заступника військового прокурора Центрального регіону в інтересах держави в особі Державної інспекції в місті Києві (далі – позивач) до державного підприємства «Антонов» (далі – відповідач) про стягнення з відповідача збитків, завданих державі, внаслідок самовільного використання водних ресурсів у розмірі 469 575,5 грн.

За результатами розгляду справи Верховний Суд зробив висновок про таке.

Факт самовільного використання водних ресурсів без відповідного дозволу на спеціальне водокористування за законом є самостійною підставою для відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів.

Для застосування такої міри відповідальності, як стягнення збитків необхідною є наявність всіх елементів складу цивільного правопорушення: протиправна поведінка, збитки, причиновий зв'язок між протиправною поведінкою боржника і збитками, вина боржника. Відсутність хоча б одного з перелічених елементів, які утворюють склад цивільного правопорушення, звільняє боржника від відповідальності за невиконання або неналежне виконання ним взятих на себе зобов'язань.

При цьому, необхідно виходити з презумпції вини правопорушника, тобто позивач не повинен доводити наявність вини відповідача, навпаки, відповідач повинен довести, що збитки завдано не з його вини.

Оскільки суди встановили, що у видачі дозволу на спеціальне водокористування відповідачеві відмовлено у зв'язку з ненаданням ним відповідних документів для отримання спеціального дозволу, тобто з його вини, а спроб повторно звернутися для оформлення дозволу відповідачем не здійснено, з огляду на межі розгляду справи судом касаційної інстанції, Суд вважає висновки судів і у цій частині (про наявність вини відповідача) такими, що відповідають нормам закону.

Детальніше з текстом постанови КГС у складі Верховного Суду від 25 червня 2018 року у справі №910/8682/16 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74899086>.

2.4. Період, за який стягується плата за скид підприємством стічних вод з перевищенням допустимих концентрацій, встановлених разовим аналізом, не повинен перевищувати трьох календарних місяців, а повторне нарахування додаткової плати за перевищення граничних величин показників забруднення у стічних водах є протиправним

27 березня 2018 року Верховний Суд розглянув справу за позовом Комунального підприємства «Водоканал» (далі – позивач) до товариства з обмеженою відповідальністю «Призма Альфа» (далі – відповідач) про стягнення 87 125,04 грн плати за скид стічних вод у систему каналізації м. Запоріжжя з перевищенням допустимих величин показників забруднення.

За результатами розгляду справи Верховний Суд зробив висновок про таке.

Відповідно до пункту 2.1 Правил приймання стічних вод підприємств у комунальні та відомчі системи каналізації населених пунктів України, затверджені наказом Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики України від 19 лютого 2002 року №37, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 26 квітня 2002 року за №403/6691 (який був чинним на момент виникнення спірних правовідносин), водоканали мають право, окрім іншого, пред'являти підприємствам претензії та позови (в установленому порядку) щодо відшкодування збитків, заподіяних системам комунальної каналізації, а також виставляти рахунки за скид понаднормативних забруднень із застосуванням коефіцієнта кратності, який враховує рівень небезпеки скинутих забруднень, при порушенні як цих Правил, так і Місцевих правил приймання; здійснювати раптовий (у будь-яку годину доби), не погоджений з підприємством заздалегідь відбір проб для контролю за якістю стічних вод, що скидаються.

Положеннями пунктів 2.1.2, 2.1.3 Місцевих правил передбачено, що водоканал має право проводити обстеження водопровідних та каналізаційних систем будь-якого абонента, приладів та пристроїв на них, контролювати раціональне водоспоживання, складати акти за результатами цих обстежень. Водоканал також має право контролювати якість, кількість та режим скиду стічних вод у будь-який час доби без представника підприємства з участю представника відповідної компетентної організації або самостійно. Порядок та періодичність відбору проб визначає водоканал без погодження підприємства.

Згідно з пунктом 3.2.2 Місцевих правил підприємство, яке приймає у свої мережі стічні води іншого підприємства, несе відповідальність перед КП «Водоканал» за їхню якість та дотримання режиму скиду.

Пунктом 9.6 Місцевих правил визначено, що період, за який стягується плата за скид підприємством стічних вод з перевищенням допустимих концентрацій, встановлених разовим аналізом, складає не більше трьох календарних місяців (поточного місяця та двох попередніх місяців). Підвищена плата стягується за весь об'єм стічних вод, скинутих підприємством за цей період з даного об'єкту.

Допустивши перевищення граничних величин показників забруднення у стічних водах у липні-грудні 2016 року, відповідач сплатив позивачеві у повному обсязі

за виставленими позивачем претензіями додаткову плату за таке перевищення у зазначені місяці, і повторне нарахування і стягнення позивачем цієї плати з відповідача не ґрунтується на наведених приписах законодавства, що регулює спірні правовідносини.

Детальніше з текстом постанови КГС у складі Верховного Суду від 27 березня 2018 року у справі №910/6778/17 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73194448>.

2.5. Стягнення заборгованості, інфляційних і пені, нарахованих за скид наднормативних забруднених стічних вод до міських каналізаційних мереж, можливе за наявності акта відбору проб стічних вод для визначення вмісту забруднюючих речовин і встановлення під час проведення хіміко-технологічною лабораторією досліджень відібраних проб наднормативного забруднення стічних вод

27 березня 2018 року Верховний Суд розглянув касаційну скаргу за позовом товариства з обмеженою відповідальністю «Білоцерківвода» до публічного акціонерного товариства «Білоцерківська книжкова фабрика» про стягнення 16 224,66 грн нарахованих за скид наднормативних забруднених стічних вод до міських каналізаційних мереж у липні-вересні 2016 року.

За результатами розгляду справи Верховний Суд зробив висновок про таке.

За наявності чинного, складеного відповідно до приписів чинного законодавства акта відбору проб стічних вод для визначення вмісту забруднюючих речовин і встановлення під час проведення хіміко-технологічною лабораторією досліджень відібраних проб наднормативного забруднення стічних вод відповідачем, є підстави для стягнення відповідно до статей 525, 526, 549, 610, 611, 612, 625 Цивільного кодексу України, місцевих Правил приймання стічних вод, Правил приймання стічних вод і умов договору заборгованості, інфляційних і пені, нарахованих за скид наднормативних забруднених стічних вод до міських каналізаційних мереж.

Беручи до уваги установлені судами обставини щодо невиконання ПАТ «Білоцерківська книжкова фабрика» зобов'язань за договором у встановлений термін в частині оплати виставленого ТОВ «Білоцерківвода» рахунка від 29 вересня 2016 року №78, колегія суддів погоджується з висновком судів попередніх інстанцій про наявність правових підстав для задоволення позовних вимог про стягнення заборгованості у розмірі 12 239,98 грн, пені у розмірі 2 579,97 грн, 3 % річних у розмірі 286,72 грн та інфляційний у розмірі 1117,99 грн.

При цьому, викладені у касаційній скарзі аргументи не можуть бути підставою для скасування судових рішень, оскільки вони суперечать дійсним обставинам справи та приписам чинного законодавства, не спростовують обґрунтованих висновків судів попередніх інстанцій, фактично зводяться до переоцінки обставин, належно і повно встановлених господарськими судами першої та апеляційної інстанцій.

Детальніше з текстом постанови КГС у складі Верховного Суду від 27 березня 2018 року у справі №911/2720/17 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73194464>.

3. Судова практика у справах зі спорів, що виникають у відносинах з володіння, користування та розпоряджання лісами, забезпечення охорони, відтворення та раціонального використання лісових ресурсів; у сфері охорони, використання та відтворення рослинного світу

3.1. Встановленню та правовій оцінці підлягають усі обставини справи та докази, що засвідчують розбіжності у плані ділянки, відведеної під суцільну санітарну рубку, на основі якої видано лісорубний квиток

11 вересня 2018 року Верховний Суд розглянув справу за позовом заступника військового прокурора Івано-Франківського гарнізону в інтересах держави, уповноваженим органом якої здійснювати відповідні функції в спірних відносинах є Державна екологічна інспекція в Івано-Франківській області до державного підприємства «Івано-Франківський військовий ліспромкомбінат» про стягнення шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства, у сумі 521 715,19 грн.

Вирішуючи спір про стягнення шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства, Верховний Суд зробив висновок про таке.

Суди попередніх інстанцій не взяли до уваги та не надали оцінки відповіді на заперечення на позовну заяву та клопотання про долучення доказів, які подано Інспекцією і які, на думку скаржника, підтверджують розбіжності у плані ділянки, відведеної під суцільну санітарну рубку у кварталі №7 відділі 1 пл. 1,5 га Майданського лісництва, на основі якої видано лісорубний квиток для проведення суцільної-санітарної рубки в Майданському лісництві, із межами фактичного вирубання. Не надано оцінки як доказу висновкові Національного лісотехнічного університету України, яким, на погляд скаржника, встановлено зміщення лісокористувачем лісосіки та здійснення незаконної рубки 90 дерев за межами контуру відведення ділянки до рубки у названому лісництві.

Тому оскаржувані судові рішення підлягають скасуванню з передачею справи на новий розгляд до суду першої інстанції. У такому розгляді суду необхідно врахувати викладене, встановити обставини і оцінити докази, зазначені в цій постанові, дати їм та доводам сторін належну правову оцінку та вирішити спір відповідно до закону. За результатами нового розгляду має бути вирішено й питання щодо розподілу судових витрат зі справи.

Детальніше з текстом постанови КГС у складі Верховного Суду від 11 вересня 2018 року справи №909/1041/16 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76972118>.

3.2. За межі повноважень суду касаційної інстанції виходить встановлення обставини, чи перебувають у користуванні відповідача земельні ділянки, на яких виявлено порушення природоохоронного законодавства

Верховний Суд розглянув касаційну скаргу за позовом Державної екологічної інспекції в Луганській області (далі – позивач) до державного підприємства «Севєродонецьке лісомисливське господарство» (далі – відповідач) про стягнення на користь держави 41 586,76 грн збитків.

За результатами розгляду справи Верховний Суд зробив висновок про таке.

Посилаючись на те, що земельні ділянки, на яких виявлено порушення природоохоронного законодавства, не перебувають у користуванні відповідача, останній у порушення вимог статей 33, 34 Господарського процесуального кодексу України (у редакції, чинній до 15 грудня 2017 року) не надав жодних документів, які б підтверджували ці обставини ні до суду першої, ні до суду апеляційної інстанції. При цьому зі складеного позивачем акту перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства №98, який підписаний, зокрема, директором відповідача, вбачається перебування вказаних земельних ділянок у віданні саме відповідача.

Встановлення відповідних обставин не може мати місце на стадії касаційного перегляду судових рішень, оскільки виходить за межі повноважень суду касаційної інстанції в силу імперативних приписів статті 300 Господарського процесуального кодексу України.

У даному випадку відповідач, не наводячи в касаційній скарзі жодних аргументів у спростування висновків судів попередніх інстанцій по суті заявлених позовних вимог, намагається домогтися перегляду судових рішень в повному обсязі лише з формальних міркувань

Детальніше з текстом постанови КГС у складі Верховного Суду від 27 лютого 2018 року у справі №913/1031/16 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72448849>.

3.3. Порушення вимог щодо ведення лісового господарства, встановлених у сфері охорони, захисту та використання лісів, є підставою для покладення цивільно-правової відповідальності на постійного лісокористувача, вина якого полягає у протиправній бездіяльності у вигляді невчинення дій щодо забезпечення охорони та збереження лісу від незаконних рубок на підвідомчих ділянках із земель лісового фонду, що має наслідком самовільну рубку (пошкодження) лісових насаджень третіми (невстановленими) особами

27 березня 2018 року Верховний Суд розглянув справу за позовом державної екологічної інспекції в Івано-Франківській області до державного підприємства «Болехівське лісове господарство» про відшкодування шкоди, заподіяної лісу внаслідок порушення норм лісового законодавства, в сумі 291 335,35 грн.

За результатами розгляду справи Верховний Суд зробив висновок про таке.

Організація і забезпечення охорони та захисту лісів, яка передбачає здійснення комплексу заходів, спрямованих на збереження та охорону лісів, зокрема, від незаконних рубок та інших пошкоджень, покладається на постійних лісокористувачів. Порушення вимог щодо ведення лісового господарства, встановлених у сфері охорони, захисту та використання лісів, є підставою для покладення на постійного лісокористувача цивільно-правової відповідальності. При цьому, не важливо, хто конкретно здійснював незаконне вирубування дерев на ділянках лісу, наданих у постійне користування, оскільки визначальним є факт порушення постійним лісокористувачем встановлених правил лісокористування, що спричинило завдання державі збитків внаслідок незаконної рубки дерев третіми особами на підконтрольній постійному лісокористувачу ділянці лісу.

Системний аналіз статей 19, 63, 64 Лісового кодексу України свідчить, що обов'язок щодо забезпечення охорони лісових насаджень покладено саме на постійних лісокористувачів, які відповідають за невиконання або неналежне виконання таких обов'язків, зокрема, у разі незабезпечення охорони та захисту лісів від незаконних порубок дерев. Отже, цивільно-правову відповідальність за порушення лісового законодавства мають нести не лише особи, які безпосередньо здійснюють самовільну вирубку лісів (пошкодження дерев), а й постійні лісокористувачі, вина яких полягає у протиправній бездіяльності у вигляді не вчинення дій щодо забезпечення охорони та збереження лісу від незаконних рубок на підвідомчих їм ділянках із земель лісового фонду, що має наслідком самовільну рубку (пошкодження) лісових насаджень третіми (невстановленими) особами.

Детальніше з текстом постанови КГС у складі Верховного Суду від 27 березня 2018 року у справі №909/1111/16 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73160556>.

3.4. За самовільне знищення газону при проведенні будівельних робіт на земельній ділянці, переданій в користування для будівництва об'єкта, нараховується та стягується розмір відшкодування за шкоду за наявності самого газону, вини відповідача в такому знищенні, протиправної поведінки та причинового зв'язку між протиправною поведінкою та збитками

17 квітня 2018 року Верховний Суд розглянув касаційну скаргу за позовом заступника прокурора міста Києва в інтересах держави в особі Державної екологічної інспекції в місті Києві та Київської міської ради до товариства з обмеженою відповідальністю «Будінвестгруп» про стягнення шкоди в сумі 17 000 000,00 грн, завданої державі внаслідок самовільного знищення газону при проведенні будівельних робіт на земельній ділянці.

За результатами розгляду справи Верховний Суд зробив висновок про таке.

За змістом статей 68, 69 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», статей 26, 40 Закону України «Про рослинний світ», статті 56 Закону України «Про охорону земель» шкода, заподіяна внаслідок

порушення законодавства України про охорону земель, підлягає відшкодуванню в повному обсязі.

Згідно зі статтею 1166 Цивільного кодексу України для застосування такої міри відповідальності як відшкодування шкоди (збитків), потрібна наявність повного складу цивільного правопорушення, як-то: протиправна поведінка, дія чи бездіяльність особи; шкідливий результат такої поведінки (збитки); причиновий зв'язок між протиправною поведінкою та збитками; вина правопорушника.

Установлені судами обставини щодо недоведеності позивачем належними доказами наявності газону, за знищення якого відповідачеві нараховано шкоду, вини відповідача в такому знищенні, протиправної поведінки та причинового зв'язку між протиправною поведінкою та збитками, унеможливають задоволення позовних вимог про стягнення шкоди, завданої державі внаслідок самовільного знищення газону при проведенні будівельних робіт на земельній ділянці, переданій в користування для будівництва об'єкту.

Детальніше з текстом постанови КГС у складі Верховного Суду від 17 квітня 2018 року у справі №62/171-51/369-2012 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73631137>.

4. Судова практика у справах зі спорів, що виникають у відносинах, пов'язаних з утворенням, збиранням і заготівлею, сортуванням, перевезенням, зберіганням, обробленням (переробленням), утилізацією, видаленням, знешкодженням та захороненням відходів

4.1. Для настання відповідальності та відшкодування шкоди, спричиненої засміченням земель, необхідно довести факт виявлення на відкритому ґрунті сторонніх предметів і матеріалів, сміття без відповідних дозволів, що призвело або може призвести до забруднення навколишнього природного середовища, прямого чи опосередкованого шкідливого впливу на здоров'я людини

27 вересня 2018 року Верховний Суд розглянув справу за позовом Державної екологічної інспекції в Івано-Франківській області до фізичної особи-підприємця про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок засмічення земельної ділянки відходами, у розмірі 899 316,00 грн.

Вирішуючи спір про відшкодування шкоди заподіяної внаслідок засмічення земельної ділянки відходами, Верховний Суд зробив висновок про таке.

Колегія суддів касаційного суду по даній справі, що переглядається, погодилася з правовим висновком, викладеним у постанові Верховного Суду від 13 квітня 2018 року у справі №904/6886/17.

Для визначення порядку розрахунку розмірів відшкодування шкоди суб'єктами господарювання та фізичними особами в процесі їх діяльності через забруднення земель хімічними речовинами, їх засмічення промисловими, побутовими та іншими відходами наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 27 жовтня 1997 року №171 затверджено Методику визначення розмірів

шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства.

Відповідно до приписів природоохоронного законодавства умовою кваліфікації такого правопорушення, як засмічення земель, що є підставою для настання відповідальності та відшкодування шкоди, спричиненої таким засміченням, є необхідним доведення факту виявлення на відкритому ґрунті сторонніх предметів і матеріалів, сміття без відповідних дозволів, що призвело або може призвести до забруднення навколишнього природного середовища, прямого чи опосередкованого шкідливого впливу на здоров'я людини.

За таких обставин, суд касаційної інстанції погодився з висновком суду апеляційної інстанції, що факт наявності сміття не є достатнім для того, щоб вважати землю засміченою і як наслідок виникнення обов'язку відшкодувати шкоду. Обов'язковою ознакою засмічення є таке засмічення земель, що призвело або може призвести до забруднення навколишнього природного середовища. Відтак позивачу необхідно було встановити факт того, що засмічення призвело або може призвести до забруднення навколишнього природного середовища, чого останнім зроблено не було.

Детальніше з текстом постанови КГС у складі Верховного Суду від 27 вересня 2018 року у справі №909/6/18 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76905569>.

4.2. Поза межами розгляду справи судом касаційної інстанції перебуває оцінка обставин, встановлених судом апеляційної інстанції, пов'язаних з відсутністю обов'язкових умов відповідальності відповідача, та правомірність дій щодо збереження твердих побутових відходів на полігоні

05 червня 2018 року Верховний Суд розглянув касаційну скаргу за позовом першого заступника прокурора Київської області в інтересах держави в особі Державної екологічної інспекції в Київській області та Глибоцької сільської ради Бориспільського району Київської області до товариства з обмеженою відповідальністю «Еко-Сервіс» про відшкодування шкоди, заподіяної державі внаслідок порушення законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Вирішуючи спір про відшкодування шкоди, заподіяної державі внаслідок порушення законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, Верховний Суд зробив висновок про таке.

Згідно з положеннями статей 224, 225 Господарського кодексу України, статті 1166 Цивільного кодексу України, статей 68, 69 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» суд апеляційної інстанції в розгляді даної справи, з'ясувавши, на відміну від місцевого господарського суду, обставини, пов'язані з відсутністю обов'язкових умов відповідальності відповідача та правомірність його дій щодо збереження твердих побутових відходів у спеціально відведеному і призначеному саме для цього місці – на полігоні, дійшов висновку

й про відсутність підстав для задоволення заявленого в цій справі позову з огляду на його необґрунтованість.

Аргументи касаційної скарги даного висновку не спростовують. Зазначаючи про неправильне застосування апеляційним господарським судом норм матеріального права та порушення норм процесуального права, прокурор у касаційній скарзі фактично вдається до заперечення обставин, встановлених судом апеляційної інстанції, та зазначає про незгоду зі здійсненою цим судом оцінкою доказів зі справи, зокрема, висновку судового експерта (який також є доказом у ній).

Водночас у даному разі суд касаційної інстанції не має можливості надати оцінку кожному з аргументів касаційної скарги, оскільки усі ці аргументи, як у цілому, так і кожний окремо, стосується виключно питань встановлення обставин справи та оцінки доказів у ній, а як одне, так і інше перебуває поза встановленими статтею 300 Господарського процесуального кодексу України межами розгляду справи судом касаційної інстанції. Невиконання ж стороною зі справи (позивачем) свого процесуального обов'язку щодо доведення у суді попередніх інстанцій тих обставин, на які вона (сторона) посилається як на підставу своїх вимог (статті 43, 33, 34 Господарського процесуального кодексу України в редакції, чинній на час прийняття оскаржуваної постанови) не може бути надолужене в суді касаційної інстанції в силу наведеного припису статті 300 Господарського процесуального кодексу України.

Детальніше з текстом постанови КГС у складі Верховного Суду від 05 червня 2018 року у справі №911/3160/15 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74570780>.

5. Судова практика у справах зі спорів, що виникають у відносинах галузі охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, відтворення його природних комплексів

5.1. Правовий статус земель лісового фонду дозволяє прийняття компетентним державним органом рішення про надання земельної ділянки у довгострокове користування приватному підприємству, що може бути підставою для подальшого укладення договорів про рекреаційну діяльність

10 жовтня 2018 року Верховний Суд розглянув справу за позовом заступника прокурора Хмельницької області в інтересах держави в особі органу, уповноваженого державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах – Міністерства екології та природних ресурсів України до Національного природного парку «Подільські товтри», приватного підприємства «Беркат плюс» про визнання недійсною угоди на рекреаційну діяльність №КП-014 від 13 червня 2017 року.

Вирішуючи спір про визнання недійсною угоди на рекреаційну діяльність, Верховний Суд зробив висновок про таке.

Верховний Суд не бере до уваги твердження скажника про те, що при створенні Національного природного парку «Подільські Товтри» як об'єкта природно-

заповідного фонду загальнодержавного значення згідно з Указом Президента України від 27 червня 1996 року №474/96 у постійне користування парку передавалися землі Кам'янець-Подільського державного лісогосподарського підприємства, зокрема, 321,74 га на території Устянської сільської ради, і правовий статус цих земель лісового фонду не було змінено, у зв'язку з чим лише прийняття компетентним державним органом рішення про надання земельної ділянки у довгострокове користування приватному підприємству «Беркат плюс» може бути підставою для подальшого укладення договорів про рекреаційну діяльність, оскільки судами попередніх інстанцій встановлено обставини укладення оспорюваної угоди саме як правочину з надання рекреаційних послуг населенню на території об'єкта природно-заповідного фонду, а не договору оренди земельної ділянки лісогосподарського призначення.

Суд касаційної інстанції також вважає безпідставними доводи скаржника про те, що умовами пунктів 1.2, 4.4 угоди №КП-014 фактично передбачається можливість порушення приватним підприємством «Беркат плюс», яке не є власником чи користувачем земельних ділянок природно-заповідного фонду, містобудівного законодавства шляхом будівництва і розміщення господарських і житлових об'єктів (готелі, мотелі, кемпінги) і тимчасових споруд, не пов'язаних з діяльністю Національного природного парку «Подільські Товтри», оскільки за змістом абзацу 4 частини першої статті 21 Закону України «Про природно-заповідний фонд України», пункту 4.3.3 Положення та пункту 1.2 угоди №КП-014 зона стаціонарної рекреації призначена для розміщення готелів, мотелів, кемпінгів, інших об'єктів обслуговування відвідувачів парку, у зв'язку з чим дозволено приватному підприємству «Беркат плюс» розміщувати готелі, мотелі, кемпінги в зоні стаціонарної рекреації (при наявності погодження компетентного органу, рішення), встановлювати споруди з метою організації відпочинку, ночівлі, прокату спорядження, споживання їжі, продажу продуктів, напоїв, а прокурором не доведено розміщення зазначених об'єктів у інших функціональних зонах, де відповідна діяльність заборонена.

Детальніше з текстом постанови КГС у складі Верховного Суду від 10 жовтня 2018 року у справі №924/1257/17 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77294110>.

5.2. Видача національним природним парком дозволу надавати населенню усі види рекреаційних послуг на конкретній території земель природно-заповідного фонду не тотожна передачі в користування земельної ділянки іншого цільового (лісогосподарського) призначення з метою ведення підприємницької діяльності, що виключає порушення вимог лісового чи природоохоронного законодавства при вчиненні цього правочину

02 жовтня 2018 року Верховний Суд розглянув касаційну скаргу за позовом заступника прокурора Хмельницької області в інтересах держави в особі органу, уповноваженого державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах – Міністерства екології та природних ресурсів України до Національного природного парку «Подільські Товтри», товариства з обмеженою

відповідальністю «Острів відпочинку» про визнання недійсною угоди про рекреаційну діяльність №КП-010 від 01 червня 2017 року.

Вирішуючи спір про визнання недійсною угоди про рекреаційну діяльність, Верховний Суд зробив висновок про таке.

Відповідно до статей 43–45 Земельного кодексу України, частин другої та третьої статті 20 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» до земель природно-заповідного фонду включаються, зокрема, національні природні парки. До складу територій національних природних парків можуть включатися ділянки землі та водного простору інших землевласників та землекористувачів.

Суди першої та апеляційної інстанцій на підставі належної правової оцінки наявних у справі доказів у їх сукупності достеменно встановили, що предметом оспорюваного правочину є виключно надання парком дозволу товариству надавати населенню усі види рекреаційних послуг на визначеній території земель природно-заповідного фонду (площею 10,3 га), але аж ніяк не передача в користування земельної ділянки іншого цільового (лісгосподарського) призначення з метою ведення підприємницької діяльності, що виключає порушення вимог лісового чи природоохоронного законодавства при вчиненні цього правочину.

Суди також достовірно встановили, що передача в постійне користування Національному природному парку «Подільські Товтри» земель площею 3015 га, включаючи 104,14 га на території Рудської сільської ради Кам'янець-Подільського району Хмельницької області, яка (передача) передбачала зміну цільового призначення земель (із земель лісового фонду в землі природно-заповідного фонду) відбулася на виконання Указу Президента України від 27 червня 1996 року №474/96 «Про створення національного природного парку «Подільські Товтри» як об'єкта природно-заповідного фонду загальнодержавного значення.

За таких обставин, на спірні правовідносини щодо використання об'єкта природно-заповідного фонду не поширюються норми статей 1, 18, 46, 47 Лісового кодексу України.

Колегія суддів враховує лист Державної екологічної інспекції в Хмельницькій області від 28 вересня 2017 року №4195/03, на який посилався прокурор в позовній заяві та з якого чітко вбачається, що ані в результаті проведення у жовтні-листопаді 2016 року планової перевірки дотримання Національним природним парком «Подільські Товтри» вимог природоохоронного законодавства, ані внаслідок проведення пізніше позапланової перевірки та складання актів обстеження земельних ділянок парку не було виявлено будь-яких порушень саме товариством з обмеженою відповідальністю «Острів відпочинку» приписів природоохоронного, лісового чи земельного законодавства внаслідок укладення чи виконання оспорюваної угоди, зокрема, шляхом недотримання режимів охорони, відтворення та використання функціональних зон (заповідної зони, зони регульованої рекреації, зони стаціонарної рекреації та господарської зони).

Детальніше з текстом постанови КГС у складі Верховного Суду від 02 жовтня 2018 року у справі №924/1275/17 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77011932>.

6. Судова практика у справах зі спорів, що виникають у гірничих відносинах (користування надрами)

6.1. Факт вчинення дій щодо отримання спеціального дозволу на користування надрами не засвідчує наявність обов'язку держави в особі уповноважених органів видати такий дозвіл чи компенсувати майнові витрати на отримання дозволу в разі недотримання встановленої законом процедури його видачі

28 листопада 2018 року Верховний Суд розглянув справу за позовом товариства з обмеженою відповідальністю «Полонський гранітний кар'єр» до Державної служби геології та надр України, товариства з обмеженою відповідальністю «Полонський щебеневий кар'єр» про визнання спеціального дозволу недійсним.

За результатами розгляду справи Верховний Суд зробив висновок про таке.

До господарського суду вправі звернутися особи, які вважають, що їх права чи законні інтереси порушуються, не визнаються чи оспорується. Має бути визначено, які права позивача порушені відповідачем та якими законодавчими актами передбачено право позивача на звернення з заявленим позовом.

Суд зазначає, що лише встановивши наявність у особи, яка звернулася з позовом, суб'єктивного матеріального права або законного інтересу, на захист яких подано позов, суд з'ясовує наявність чи відсутність факту порушення або оспорення і відповідно ухвалює рішення про захист порушеного права або відмовляє позивачу в захисті, встановивши безпідставність та необґрунтованість заявлених позовних вимог.

Водночас, сам лише факт вчинення позивачем дії щодо отримання спеціального дозволу на користування надрами Центральної ділянки Полонського родовища не може свідчити про наявність обов'язку держави в особі уповноважених органів видати такий дозвіл, адже законом встановлена процедура його видачі, недотримання якої, навіть у випадку понесення особою майнових витрат, пов'язаних з отриманням дозволу, не є законним.

Тому колегія суддів вважає вірним висновок суду апеляційної інстанції про відсутність підстав вважати, що права позивача як особи, яка виявила бажання отримати спеціальний дозвіл на користування надрами Центральної ділянки Полонського родовища, реалізувала його в установленому законом порядку та не отримала його через неотримання всіх необхідних погоджень, були порушені з прийняттям відповідачем через три місяці після повернення позивачу документів рішення про продовження дії дозволу.

Відповідно до усталеної практики Європейського суду з прав людини (рішення у справах «Нелюбін проти Російської Федерації», «Пономарьов проти України» та «Рябих проти Російської Федерації») повноваження вищих судових органів стосовно перегляду мають реалізовуватися для виправлення судових помилок і недоліків судочинства, але не для здійснення нового судового розгляду, перегляд не повинен фактично підміняти собою апеляцію. Повноваження вищих судів щодо

скасування чи зміни тих судових рішень, які вступили в законну силу та підлягають виконанню, мають використовуватися для виправлення фундаментальних порушень, яких у цьому випадку немає.

Таким чином, оскільки правовою підставою для звернення до господарського суду є захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав та законних інтересів, право на позов у особи виникає після порушення відповідачем її права та захисту підлягає порушене право, а встановленими судом апеляційної інстанції обставинами підтверджено відсутність порушеного права позивача внаслідок продовження строку дії дозволу.

Детальніше з текстом постанови КГС у складі Верховного Суду від 28 листопада 2018 року у справі №910/1738/18 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78412704>.

6.2. Використання води у господарсько-побутових потребах без спеціальних дозволів можливе за умови, що продуктивність водозаборів підземних вод не перевищує 300 кубічних метрів на добу

15 травня 2018 року Верховний Суд розглянув касаційну скаргу за позовом Первомайської місцевої прокуратури Харківської області в інтересах держави в особі Державної екологічної інспекції в Харківській області до публічного акціонерного товариства «Укргазвидобування» про стягнення шкоди в розмірі 1 285 845,00 грн, заподіяної державі внаслідок порушення природоохоронного законодавства (забір води з артезіанської свердловини та використання її у власній господарській діяльності без отримання спеціального дозволу на користування надрами).

За результатами розгляду справи Верховний Суд зробив висновок про таке.

Прісні підземні води – це природний ресурс із подвійним правовим режимом, а тому, використовуючи підземні води, слід керуватися і водним законодавством, і законодавством про надра.

Спеціальне водокористування здійснюється на підставі дозволу (на підставі пункту 9 частини першої статті 44, статті 49 Водного кодексу України).

Статтями 16, 19, 21 Кодексу України про надра передбачено, що користування надрами, зокрема, видобування підземних прісних вод, здійснюється на підставі спеціального дозволу на користування надрами.

Відповідно, в законодавстві закріплено обов'язок отримання господарюючими суб'єктами як дозволу на спеціальне водокористування, так і спеціального дозволу на користування ділянкою надр. При цьому спеціальний дозвіл на користування надрами дає право на видобування підземних вод, а дозвіл на спеціальне водокористування – право на їх використання.

Разом із тим Кодекс України про надра передбачає випадки, за яких господарюючі суб'єкти мають право видобувати підземні води без спеціального дозволу.

Статтею 23 Кодексу України про надра закріплено право землевласників і землекористувачів у межах наданих їм земельних ділянок без спеціальних дозволів

видобувати, зокрема, підземні води для власних господарсько-побутових потреб, нецентралізованого та централізованого (крім виробництва фасованої питної води) господарсько-питного водопостачання, за умови, що продуктивність водозаборів підземних вод не перевищує 300 кубічних метрів на добу.

Таким чином, видобувати підземні води без спеціальних дозволів в обсязі, що не перевищує 300 кубічних метрів на добу, суб'єкти господарювання мають право лише для власних господарсько-побутових потреб. У свою чергу, видобуток підземних вод для здійснення господарської діяльності вимагає отримання спеціального дозволу уповноваженого державою органу.

Враховуючи викладене, для застосування до спірних правовідносин положень статті 23 Кодексу України про надра необхідно встановити наявність всіх умов передбачених цією статтею.

Відповідно до Міждержавного стандарту «ГОСТ 17.1.1.04-80», затвердженого постановою Державного комітету СРСР по стандартах від 31 березня 1980 року №1452, який діє в Україні, до господарсько-побутових потреб належать: господарське-питне водопостачання (централізоване та нецентралізоване) територій житлової забудови та громадських будівель міських, промислових районів та сільськогосподарських районів; кондиціонування повітря в громадських та житлових будівлях; полив та миття територій населених пунктів (вулиць, площ, зелених насаджень), робота фонтанів тощо; полив посадок в міських та селищних теплицях і парниках; інші потреби (зокрема, гасіння пожеж, промивання водопровідних та каналізаційних мереж).

Отже, використання води у господарсько-побутових потребах повинно бути підтверджено належними доказами у справі.

Детальніше з текстом постанови КГС у складі Верховного Суду від 15 травня 2018 року у справі №922/2885/16 можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74064024>.

III. Практика Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду у спорах, що виникають у правовідносинах щодо вчинення злочинів проти довкілля

1. Спори, що виникають у правовідносинах у зв'язку з вчиненням злочину, передбаченого статтею 246 Кримінального кодексу України (щодо незаконної порубки або перевезення, зберігання, збуту лісу)

1.1.3 01 січня 2019 року диспозиція частини першої статті 246 Кримінального кодексу України зазнала змін в частині визначення мінімальної межі розміру «істотної шкоди», заподіяння якої тягне за собою караність діяння

07 серпня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду розглянув касаційну скаргу першого заступника прокурора Дніпропетровської області на вирок Дніпровського апеляційного суду від 27 березня 2019 року в кримінальному провадженні, внесеному

до Єдиного реєстру досудових розслідувань за №12017040330000576, за обвинуваченням ОСОБА_1, у вчиненні злочину, передбаченого частиною першою статті 246 Кримінального кодексу України.

29 березня 2018 року вироком ОСОБА_1 визнано винуватим у вчиненні злочину, передбаченого частиною першою статті 246 Кримінального кодексу України, а саме незаконній порубці дерев у захисних лісових насадженнях, вчиненій 02 серпня 2017 року, зі спричиненням Державному підприємству «Марганецьке лісове господарство» шкоди на суму 8017,22 грн. Було призначено покарання у виді обмеження волі на строк 1 рік. На підставі статті 75 Кримінального кодексу України звільнено від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком тривалістю 1 рік, з покладенням обов'язків, передбачених статтею 76 Кримінального кодексу України.

27 березня 2019 року суд апеляційної інстанції скасував вирок лише в частині призначеного покарання, в іншій – залишив без змін.

Прокурор у касаційній скарзі просив скасувати не лише вирок апеляційного суду, а й в порядку статті 433 Кримінального процесуального кодексу України вирок місцевого суду, закривши кримінальне провадження стосовно ОСОБА_1 на підставі пункту 4 частини першої статті 284 Кримінального процесуального кодексу України, у зв'язку з декриміналізацією злочину.

«Диспозиція частини першої статті 246 Кримінального кодексу України в редакції станом на час вчинення поставленого ОСОБА_1 у вину діяння передбачала кримінальну відповідальність за незаконну порубку дерев або чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, що заподіяла істотну шкоду, а також вчинення таких дій у заповідниках або на територіях та об'єктах природно заповідного фонду, або в інших особливо охоронюваних лісах.

На час вчинення інкримінованого діяння ОСОБА_1, при вирішенні питання, чи шкода, яка була заподіяна незаконною порубкою, є істотною (оціночне поняття), потрібно було у кожному конкретному випадку враховувати вартість, екологічну цінність, кількість незаконно вирубаного лісу, розмір шкоди, завданої довікілью й обчисленої за відповідними таксами.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження українських лісів та запобігання незаконному вивезенню необроблених лісоматеріалів» №2531-VIII від 06 вересня 2018 року, який набрав чинності з 01 січня 2019 року, до статті 246 Кримінального кодексу України були внесені зміни.

Зокрема, зазнала змін диспозиція частини першої цієї статті, де було зазначено, що кримінальна відповідальність передбачається за незаконну порубку дерев або чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, перевезення, зберігання, збут незаконно зрубаних дерев або чагарників, що заподіяли істотну шкоду.

Згідно з приміткою до статті 246 Кримінального кодексу України в цій редакції, істотною шкодою вважається така шкода, яка у дві тисячі і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян, або інша істотна шкода, завдана

навколишньому природному середовищу в частині забезпечення ефективної охорони, належного захисту, раціонального використання та відтворення лісів.

Тобто, з 01 січня 2019 року діяння, в якому обвинувачується ОСОБА_1, перестало бути кримінально караним, оскільки, заподіяна ним шкода не могла вважатися істотною.

Відповідно до частини четвертої статті 5 Кримінального кодексу України, якщо після вчинення особою діяння, передбаченого цим Кодексом, закон про кримінальну відповідальність змінювався кілька разів, зворотну дію в часі має той закон, що скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи.

Згідно з пунктом 4 частини першої статті 284 Кримінального процесуального кодексу України кримінальне провадження закривається в разі, якщо набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою.

За таких обставин суд касаційної інстанції скасував вироки стосовно ОСОБА_1 та закрити кримінальне провадження щодо неї на підставі пункту 4 частини першої статті 284 Кримінального процесуального кодексу України.

Детальніше з текстом постанови ККС у складі Верховного Суду від 07 серпня 2019 року у справі №180/290/18 (провадження №51-2671км19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83589887>.

Аналогічний правовий висновок зроблено в постанові ККС у складі Верховного Суду від 17 вересня 2019 року у справі № 183/4569/18 (провадження № 51-1911км19) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84449674>.

1.2. Диспозиція статті 246 Кримінального кодексу України передбачає, що одним з обов'язкових елементів складу цього злочину є наявність істотної шкоди, завданої об'єкту злочинного посягання, тобто доквіллю, розмір якої визначається на підставі висновку експерта

22 січня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду розглянув касаційну скаргу засудженого на вирок Деражнянського районного суду Хмельницької області від 18 січня 2017 року та ухвалу Апеляційного суду Хмельницької області від 12 квітня 2017 року щодо ОСОБА_6, засудженого за вчинення злочину, передбаченого статтею 246 Кримінального кодексу України (далі – КК України).

ОСОБА_6 визнано винуватим у незаконній порубці дерев, що заподіяло істотну шкоду Спеціалізованому лісгосподарському підприємству «Флора» (далі – СЛКП «Флора») на загальну суму 10 353,97 грн.

У касаційній скарзі засуджений, посилаючись на пункти 1 і 2 частини першої статті 438 Кримінального процесуального кодексу України, просить скасувати постановлені щодо нього судові рішення та закрити кримінальне провадження на підставі пункту 2 частини першої статті 284 Кримінального процесуального кодексу України.

Відповідно до абзацу 3 пункту 9 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» від 10 грудня 2004 року №17 у справах про злочини, відповідальність за які передбачена статтею 246 КК України, шкода визнається істотною, коли: були знищені певні види дерев у тій чи іншій місцевості; погіршилися породний склад, якість, захисні, водоохоронні й інші екологічні властивості лісу; виникли труднощі у відтворенні заліснення в певній місцевості; знизилась якість атмосферного повітря; змінились ландшафт місцевості, русло річки; сталась ерозія ґрунту; тощо. Якщо внаслідок незаконної порубки дерев, чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях істотна шкода не настала, винна особа за наявності до того підстав несе відповідальність за статтями 64-67 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Наявність шкоди довкіллю та її розмір має бути доведено визначеними законом засобами доказування. Пунктом 6 частини другої статті 242 Кримінального процесуального кодексу України передбачено, що розмір шкоди довкіллю визначається на підставі висновку експерта.

В цьому кримінальному провадженні експертиза для визначення шкоди, завданої довкіллю, не проводилась. Суд першої інстанції ґрунтував свій висновок про наявність істотної шкоди лише на підставі розрахунку Державної екологічної інспекції, який не може вважатися висновком експерта.

Зазначені обставини мають істотне значення для правової оцінки діяння засудженого, однак не були належно перевірені в порядку апеляційної процедури.

Колегія суддів дійшла висновку, що ухвала апеляційного суду на підставі пункту 1 частини першої статті 438 Кримінального процесуального кодексу України підлягає скасуванню, а провадження – призначенню на новий розгляд у суді апеляційної інстанції.

Детальніше з текстом постанови ККС у складі Верховного Суду від 22 січня 2019 року у справі №673/902/16-к (провадження №51-3905км18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80037139>.

2. Спори, що виникають у правовідносинах у зв'язку з вчиненням злочину, передбаченого статтею 240 Кримінального кодексу України (щодо порушення правил охорони або використання надр)

2.1. Положення статті 23 Кримінального процесуального кодексу України слід розглядати як такі, що автоматично висувають вимогу про нове дослідження доказів у суді апеляційної інстанції кожного разу, коли мова йде про скасування виправдувального вироку

05 липня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду розглянув касаційну скаргу засудженого ОСОБА_2 та захисника засудженого ОСОБА_3 – адвоката ОСОБА_1 на вирок Апеляційного суду Волинської області від 13 вересня 2017 року щодо ОСОБА_3 та ОСОБА_2, засуджених

за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого частиною другою статті 240 Кримінального кодексу України, з призначенням кожному з них покарання у виді штрафу в розмірі 600 (шістсот) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 10 200 (десять тисяч двісті) грн.

ОСОБА_3 та ОСОБА_2 обвинувачувалися в тому, що в ніч з 12 на 13 травня 2015 року, у порушення вимог статей 16, 17, 18, 19 Кодексу України про надра, статті 9 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» (в редакції від 06 лютого 2015 року), умисно, без отримання спеціального дозволу на користування надрами та ліцензії, без акту, що засвідчує гірничий відвід, без оформлення в установленому порядку документів, що посвідчують право на земельну ділянку, прибули в урочище «Медвеські поля» («Лоше»), що на території Маневицької селищної ради Волинської області, за попередньою змовою між собою та іншими невстановленими особами, кримінальне провадження щодо яких виділено в окреме провадження, незаконно видобували із застосуванням механізму кустарного виробництва №3, ззовні схожого на мотопомпу для видобування корисних копалин, шляхом гідророзмиву ґрунтової поверхні, та інших знарядь (сачків, лопат, гофрованих та пожежних рукавів тощо) дорогоцінне каміння – бурштин-сирець, який відповідно до Закону України «Про державне регулювання видобутку, виробництва використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» (в редакції від 16 жовтня 2012 року) та постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення» №827 від 12 грудня 1994 року є корисною копалиною загальнодержавного значення і дорогоцінним камінням органогенного утворення.

Як вбачається з матеріалів кримінального провадження, суд першої інстанції на підставі зібраних та перевічених у судовому порядку доказів, з урахуванням показань обвинувачених ОСОБА_3, ОСОБА_2, показань свідків та інших доказів наявних у кримінальному провадженні, дійшов висновку про недоведеність винуватості ОСОБА_3 та ОСОБА_2 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого частиною другою статті 240 Кримінального кодексу України.

Кримінальне провадження щодо ОСОБА_3 та ОСОБА_2 судом апеляційної інстанції, розглянуто з істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону, з огляду на наступне.

«... положення статті 23 Кримінального процесуального кодексу України слід розглядати як такі, що автоматично висувають вимогу про нове дослідження доказів у суді апеляційної інстанції кожного разу, коли мова йде про скасування виправдувального вироку. Наприклад, якщо апеляційний суд робить лише іншу юридичну оцінку ситуації, але не ставить під сумнів установлені судом першої інстанції фактичні обставини справи, це не вимагає нового безпосереднього дослідження доказів цим судом.

Однак у ситуації, коли апеляційний суд під час апеляційного розгляду вбачає, що доводи апеляційної скарги учасника кримінального провадження в частині неповноти судового розгляду (стаття 410 Кримінального процесуального кодексу

України) та/або невідповідності висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження (стаття 411 Кримінального процесуального кодексу України) виглядають обґрунтованими та потребують перевірки, така перевірка здійснюється шляхом повторного дослідження обставин, встановлених під час кримінального провадження, із дотриманням вимог статті 404 Кримінального процесуального кодексу України, що включає безпосереднє дослідження та оцінку доказів щодо таких обставин.

Разом із тим, у даному кримінальному провадженні апеляційним судом у порушення вказаних вище вимог обставини, встановлені під час кримінального провадження, повторно не досліджувались у повному обсязі».

Вирок суду апеляційної інстанції скасовано і призначено новий розгляд у суді цієї інстанції.

Детальніше з текстом постанови ККС у складі Верховного Суду від 05 липня 2018 року у справі №164/1509/15-к (провадження №51-375км18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75241902>.

2.2. Винуватість особи має бути доведена поза розумним сумнівом (частина друга статті 17 Кримінального процесуального кодексу України)

26 вересня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду розглянув касаційні скарги засудженого ОСОБА_1 та захисника. на вирок Сарненського районного суду Рівненської області від 20 травня 2016 року та ухвалу Апеляційного суду Рівненської області від 12 жовтня 2016 року, за обвинуваченням ОСОБА_1 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого частиною другою статті 240 Кримінального кодексу України.

За вироком суду ОСОБА_1 засуджено за незаконне видобування корисних копалин загальнодержавного значення, а саме бурштину-сирця.

ОСОБА_1 призначено покарання у виді обмеження волі на строк 2 роки. На підставі статті 75 Кримінального кодексу України звільнено від його відбування з випробуванням з іспитовим строком 2 роки та покладено на ОСОБА_1 певні обов'язки, передбачені частиною першою статті 76 Кримінального кодексу України.

Стягнуто з ОСОБА_1 на рахунок Немовицької сільської ради 453,46 грн на відшкодування збитків, заподіяних земельним ресурсам.

У касаційних скаргах захисник та засуджений ОСОБА_1 ставлять вимогу про скасування судових рішень відносно останнього з підстав порушення вимог кримінального процесуального закону та неправильного застосування закону про кримінальну відповідальність. Вказують, що суд не надав належної оцінки доказам, поклав в основу вироку недопустимі докази, зазначають, що судом не встановлено всі необхідні елементи складу кримінального правопорушення, передбаченого частиною другою статті 240 Кримінального кодексу України. Просять закрити кримінальне провадження.

Колегія суддів дійшла висновку, що «суд першої інстанції провів судовий розгляд у межах висунутого обвинувачення, безпосередньо дослідив докази і надав їм належну оцінку, та дійшов обґрунтованого висновку про те, що вони підтверджують участь засудженого у кримінальному правопорушенні.

Частина друга статті 17 Кримінального процесуального кодексу України передбачає, що винуватість особи має бути доведена поза розумним сумнівом.

На переконання Суду, у кримінальному провадженні відносно ОСОБА_1 цей стандарт доведення винуватості дотримано. Адже за допомогою належних, допустимих та достовірних доказів, що були досліджені у суді першої інстанції, суд дійшов висновку, що існує єдина версія, якою розумна і безстороння людина може пояснити факти, встановлені в суді, а саме – винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, щодо якого їй пред'явлено обвинувачення».

«Оскільки незаконне видобування корисних копалин загальнодержавного значення є закінченим з моменту початку видобування, а фактичні дані, які містяться у вищенаведених протоколах та показаннях свідків, переконливо свідчать про те, що дії ОСОБА_1 були спрямовані саме на видобування таких корисних копалин, а саме бурштину-сирцю, то висновок суду про доведеність винуватості засудженого у вчиненні інкримінованого злочину є обґрунтованим.

Зазначене у вироку формулювання обвинувачення, визнане судом доведеним, відповідає диспозиції норми кримінального закону, якою встановлено кримінальну відповідальність за вчинені ОСОБА_1 дії, які правильно кваліфіковані за частиною другою статті 240 Кримінального кодексу України. Вирок суду є законним, обґрунтованим та за своїм змістом відповідає вимогам статті 374 Кримінального процесуального кодексу України».

Касаційні скарги залишені без задоволення, а рішення судів попередніх інстанцій – без змін.

Детальніше з текстом постанови ККС у складі Верховного Суду від 26 вересня 2018 року у справі №572/1493/15-к (провадження № 51-2246км18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76930410>.

IV. Практика Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у справах, що виникають у правовідносинах щодо порушення природоохоронного законодавства

1. Спори, що виникають у правовідносинах із порушенням законодавства про охорону тваринного світу

1.1. Кожен має право на представництво у суді екологічних інтересів суспільства та окремих його членів з метою захисту порушених екологічних прав людини та громадянина або з метою усунення порушень вимог екологічного законодавства

28 серпня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду, розглянувши справу за позовом ОСОБА_1 до ПАТ «Укртелеком» про захист тварин від жорстокого поводження, прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Відповідно до статті 50 Конституції України кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Екологічні інтереси населення можуть підлягати судовому захисту на підставі частини сьомої статті 41 Конституції України, відповідно до якої використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі, а також приписів статті 66 Конституції України, відповідно до якої ніхто не повинен заподіювати шкоду довкіллю.

Міжнародним документом, який закріпив зобов'язання держав у сфері доступу до правосуддя в екологічних справах, стала Орхуська конвенція, яку ратифіковано Законом України №832-XIU від 06 липня 1999 року, тому її положення відповідно до статті 9 Конституції України є нормами прямої дії, а положення національного законодавства про процедури і механізми судового захисту порушених екологічних прав та інтересів можуть їх конкретизувати.

Для забезпечення належної реалізації, зокрема, екологічних прав Орхуська конвенція передбачає у статті 9 право і гарантії доступу до судового й адміністративного оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що вчинені з порушенням права на доступ до інформації чи права на участь у процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля.

У справі, що переглядалася, ОСОБА_1 звернулася до суду з зазначеним позовом, оскільки під час ремонту даху приміщення будівлі Лубенського відділу ПАТ «Укртелеком» – працівники ПАТ «Укртелеком» закрили горище будівлі разом із голубами, які не мали змоги вилетіти на вулицю. На її прохання дозволити перевірити наявність птахів на горищі будівлі начальник Лубенського відділу ПАТ «Укртелеком» відмовив. Голуби та інші птахи тепер живуть на вулиці під дощем, вітром та мерзнуть на морозі.

Відмовляючи в задоволенні позову, суд першої інстанції, з висновками якого погодився суд апеляційної інстанції, виходив з того, що ОСОБА_1 не обґрунтовано та не доведено, яким саме чином використання ПАТ «Укртелеком» власної будівлі

для надання телекомунікаційних послуг населенню м. Лубни та Лубенського району порушує її прав і, в разі порушення, які саме її особисті немайнові або майнові права порушуються відповідачем.

Верховний Суд не погодився із таким висновком та вважав, що суди застосували обмежене тлумачення чинного законодавства, частиною якого є Орхуська конвенція, проігнорувавши, що право на захист порушеного конституційного права на безпечне довкілля належить кожному та може реалізовуватися особисто будь-якою зацікавленою людиною.

У справі, що переглядалася, позивач звернулася до суду не з метою захисту своїх прав та інтересів, а про захист довкілля, захист тварин, у тому числі занесених до Червоної книги України.

ОСОБА_1 пред'явила вимоги до ПАТ «Укртелеком» про: а) визнання дій працівників ПАТ «Укртелеком» жорстоким поведженням з тваринами; б) зобов'язання працівників ПАТ «Укртелеком» відкрити отвори у надбудові горища з метою забезпечення вільного доступу птахів і тварин до природнього середовища.

Верховний Суд вказав на право кожного вимагати припинення діяльністю фізичної та юридичної особи, яка завдає шкоди довкіллю.

Задовольняючи частково касаційну скаргу ОСОБА_1 та направляючи справу на новий розгляд до суду першої інстанції, Верховний Суд вказав на необхідність перевірки доводів позивача про жорстоке поведженням з тваринами ПАТ «Укртелеком», у тому числі з тваринами, занесеними до Червоної Книги України.

Детальніше з текстом постанови КЦС у складі Верховного Суду від 28 серпня 2019 року у справі №539/369/19 (провадження №61-10863св19) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84091946>.

1.2. Шкода, завдана внаслідок вилову риби без відповідних правовстановлюючих документів на території ландшафтного парку, відшкодовується в повному обсязі

15 липня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду, розглянувши справу за позовом керівника Костянтинівської місцевої прокуратури Донецької області, який діє в інтересах держави в особі Катеринівської сільської ради Костянтинівського району Донецької області, до ОСОБА_3 про стягнення збитків, заподіяних порушенням законодавства про природно-заповідний фонд, прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Згідно зі статтею 17 Закону України «Про тваринний світ» рибальством вважається промислове добування риби, водних безхребетних і морських ссавців, а також любительське і спортивне рибальство та добування водних безхребетних у рибогосподарських водоймах.

Відповідно до статей 16, 21 Закону України «Про природно-заповідний фонд України» на території природних заповідників (національних природних парків) забороняється будь-яка діяльність, що суперечить цільовому призначенню заповідника, порушує природний розвиток процесів та явищ або створює загрозу

шкідливого впливу на його природні комплекси та об'єкти, а саме, зокрема, мисливство та рибальство (промислове рибальство).

У справі, що переглядалася, встановлено, що ОСОБА_3 11 квітня 2016 року о 10 год. 20 хв. на водоймі «Клебан-Бик» (регіональний ландшафтний парк) здійснювався лов риби забороненим знаряддям – кубарем (металевий каркас, обтягнутий капроною сіткою, d – 5 мм) у період нересту без правовстановлюючих документів, незаконно виловлено – окунь звичайний у кількості 350 шт.

Розмір шкоди, заподіяної внаслідок порушення відповідачем режиму природно-заповідного фонду, підтверджується розрахунком, який здійснено відповідно до Постанови Кабінету Міністрів №541 від 24 липня 2013 року «Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України», і складає 49 350,00 грн.

Вина відповідача у вчиненні адміністративного правопорушення встановлена постановою Костянтинівського міськрайонного суду Донецької області у справі №233/2447/16-п від 24 травня 2016 року.

Верховний Суд вважав, що ухвалюючи рішення про задоволення позовних вимог, суд першої інстанції, з висновком якого погодився й апеляційний суд, враховуючи вказані норми матеріального права, встановивши фактичні обставини справи, які мають суттєве значення для її вирішення, дійшов обґрунтованого висновку щодо наявності підстав для відшкодування відповідачем шкоди, завданої внаслідок незаконного вилову риби забороненим знаряддям у період нересту без відповідних правовстановлюючих документів на території ландшафтного парку.

Детальніше з текстом постанови КЦС у складі Верховного Суду від 15 липня 2019 року у справі №233/3706/16-ц (провадження №61-16815св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83105406>.

1.3. При вирішенні питання про відшкодування шкоди за незаконне вилучення (добування) об'єктів тваринного світу факт повернення незаконно вилученої (добутої) риби у середовище свого перебування значення не має

10 січня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду, розглянувши справу за позовом Державної екологічної інспекції у Полтавській області до ОСОБА_4 про відшкодування збитків, завданих державі внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, дійшов висновку, що для відшкодування збитків за незаконне вилучення (добування) об'єктів тваринного світу не має значення чи повернута незаконно вилучена (добута) риба у середовище свого перебування, чи ні.

У Законі України «Про тваринний світ» (в редакції, чинній на момент виникнення спірних правовідносин) передбачено, що: громадяни зобов'язані відшкодовувати шкоду, заподіяну ними тваринному світу внаслідок порушення вимог законодавства про охорону, використання і відтворення тваринного світу (абзац п'ятий частини другої статті 10); відповідальність за порушення законодавства

в галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу несуть особи, винні в незаконному вилученні об'єктів тваринного світу з природного середовища (абзац четвертий частини другої статті 63).

Постановою КМ України від 21 листопада 2011 року №1209 затверджені такси для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок незаконного добування (збирання) або знищення цінних видів водних біоресурсів.

У справі, що переглядалася, рішенням Миргородського міськрайонного суду Полтавської області від 02 червня 2017 року у задоволенні позову відмовлено, оскільки уся незаконно виловлена ОСОБА_4 риба була випущена у р. Хорол.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції та задовольняючи позовні вимоги Державної екологічної інспекції у Полтавській області, апеляційний суд вважав, що судовими рішеннями в адміністративній справі, які набрали законної сили, встановлено незаконне добування ОСОБА_4 риби, а також винність його дій, а тому факт повернення риби в річку значення не має.

Верховний Суд погодився з висновком суду апеляційної інстанції про наявність правових підстав для задоволення позову та зазначив, що у спірних правовідносинах для відшкодування збитків за незаконне вилучення (добування) об'єктів тваринного світу не має значення чи повернута незаконно вилучена (добута) риба у середовище свого перебування, чи ні.

У зв'язку з цим, Верховний Суд вважав за необхідне касаційну скаргу ОСОБА_4 залишити без задоволення, а рішення апеляційного суду Полтавської області від 05 жовтня 2017 року залишити без змін.

Детальніше з текстом постанови КЦС у складі Верховного Суду від 10 січня 2019 року у справі №541/307/17 (провадження №61-30797св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79112640>.

2. Спори, що виникають у правовідносинах із порушенням законодавства про охорону рослинного світу

2.1. Звертаючись із позовом в інтересах держави в особі Державної екологічної інспекції з дотриманням вимог статті 23 Закону України «Про прокуратуру», прокурор є належним позивачем та має рівні права з іншими учасниками процесу

У постанові від 06 червня 2018 року, прийнятій за результатами розгляду справи №607/1557/17 за позовом заступника керівника Тернопільської місцевої прокуратури в інтересах держави в особі Державної екологічної інспекції у Тернопільській області до ОСОБА_1, третя особа – Великоберезовицька селищна рада Тернопільського району Тернопільської області, про відшкодування шкоди, спричиненої внаслідок незаконної вирубки дерев, Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду дійшов таких висновків.

Ухвалою Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 08 лютого 2017 року, залишеною без змін ухвалою апеляційного суду Тернопільської області від 23 березня 2017 року, позовну заяву заступника керівника Тернопільської місцевої прокуратури в інтересах держави в особі Державної екологічної інспекції у Тернопільській області про відшкодування шкоди повернуто позивачу.

Рішення судів мотивовано тим, що позивачем не доведено наявності обставин, які б свідчили про неможливість Державної екологічної інспекції у Тернопільській області самостійно звернутися до суду.

Верховний Суд не погодився з таким висновком судів першої та апеляційної інстанцій з огляду на наступне.

У справі, що переглядалася, встановлено, що ОСОБА_1 самовільно пошкодив 11 дерев, а саме: три дерева породи ясен, одне дерево породи слива та сім дерев породи клен, які межують з його господарством, за що був притягнутий до адміністративної відповідальності за статтею 153 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Державна екологічна інспекція у Тернопільській області направила до Тернопільської місцевої прокуратури копії матеріалів щодо порушення природоохоронного законодавства ОСОБА_1 для пред'явлення позову в інтересах Державної екологічної інспекції у Тернопільській області до суду.

Відповідно до частини другої статті 45 Цивільного процесуального кодексу України (в редакції, чинній на час розгляду справи) прокурор здійснює представництво інтересів громадянина або держави в порядку, встановленому законом. При цьому він може його здійснювати на будь-якій стадії цивільного процесу, зокрема, може вступити за своєю ініціативою у справу, провадження у якій відкрито за позовом інших осіб.

З огляду на зазначене, Верховний Суд вважав передчасним висновок судів про те, що позов в інтересах держави в особі Державної екологічної інспекції у Тернопільській області подано особою, яка не має повноважень на ведення справи, оскільки позивачем не доведено наявності обставин, які б свідчили про неможливість Державної екологічної інспекції у Тернопільській області самостійно звернутися до суду, а тому вважав за необхідне касаційну скаргу заступника прокурора Тернопільської області задовольнити, ухвалу Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 08 лютого 2017 року та ухвалу Апеляційного суду Тернопільської області від 23 березня 2017 року скасувати, а справу направити на новий розгляд до суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови КЦС у складі Верховного Суду від 06 червня 2018 року у справі №607/1557/17 (провадження №61-17407св18) можна ознайомитися за посиланням <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74659751>.

2.2. Суд на підставі положень статті 1193 Цивільного кодексу України може зменшити розмір відшкодування шкоди, завданій внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, враховуючи майновий стан заподіювача шкоди

15 квітня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду, розглянувши справу за позовом Державної екологічної інспекції в Рівненській області до ОСОБА_4, третя особа – Дубенська міська рада Рівненської області, про стягнення збитків, вважав правомірним та обґрунтованим висновок суду апеляційної інстанції про зменшення розміру відшкодування шкоди, спричиненої порушенням природоохоронного законодавства.

У справі, що переглядалася, судами встановлено, що невідомі особи за замовленням ОСОБА_4 без відповідного дозволу видалили 4 дерева у м. Дубно, про що складено протокол про адміністративне правопорушення.

Рішенням Дубенського міськрайонного суду Рівненської області від 06 вересня 2017 року в складі судді Ралець Р.В. позов задоволено. Стягнуто з ОСОБА_4 на користь Дубенської міської ради Рівненської області збитки в розмірі 17 000 грн.

Змінюючи рішення суду першої інстанції та зменшуючи розмір збитків, що підлягають стягненню з ОСОБА_4, з 17 000 грн до 400 грн, суд апеляційної інстанції виходив із того, що відповідач є особою з інвалідністю, добровільно відновила видалені нею дерева, тому відповідно до частини четвертої статті 1193 Цивільного кодексу України наявні підстави для зменшення розміру відшкодування шкоди, завданій відповідачем.

Статтею 28 Закону України «Про благоустрій населених пунктів» передбачено, що зелені насадження в межах населених пунктів підлягають охороні та відновленню, а видалення дерев, кущів, газонів та квітників здійснюється в порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України.

Установивши фактичні обставини у справі, на підставі наданих сторонами доказів, суд першої інстанції дійшов обґрунтованого висновку про наявність підстав для відшкодування відповідачем шкоди, заподіяної нею внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього середовища.

Відповідно до частини четвертої статті 1193 Цивільного кодексу України суд може зменшити розмір відшкодування шкоди, завданий фізичною особою, залежно від її матеріального становища, крім випадків, коли шкоди завдано вчиненням злочину.

Верховний Суд вважав, що враховуючи майновий стан відповідача, апеляційний суд дійшов обґрунтованого висновку про наявність підстав для зменшення розміру майнової шкоди.

Детальніше з текстом постанови КЦС у складі Верховного Суду від 15 квітня 2019 року у справі №559/2215/16 (провадження № 61-1056св18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81436676>.

Аналогічний правовий висновок зроблено в постанові КЦС у складі Верховного Суду від 19 червня 2019 року у справі №742/1968/16-ц (провадження № 61-22002св18) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82738197>.

2.3. Місцева рада, на адміністративній території якої скоєно порушення природоохоронного законодавства, є належним позивачем у справі про відшкодування шкоди, завданої таким порушенням

27 червня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду, розглянувши справу за позовом першого заступника керівника Білоцерківської місцевої прокуратури Київської області в інтересах держави в особі Лобачівської сільської ради Володарського району Київської області до ОСОБА_4 про відшкодування шкоди, заподіяної унаслідок порушення природоохоронного законодавства, прийняв постанову, в якій зазначив таке.

У справі, що переглядалася, встановлено, що 12 травня 2016 року та 13 травня 2016 року ОСОБА_4 на території Лобачівської сільської ради Володарського району Київської області здійснив незаконну порубку дерев.

Вироком Володарського районного суду Київської області від 29 червня 2016 року ОСОБА_4 визнано винним у вчиненні злочину, передбаченого статтею 246 Кримінального кодексу України, а саме: 12 травня 2016 року та 13 травня 2016 року ОСОБА_4 на території Лобачівської сільської ради Володарського району Київської області здійснив незаконну порубку дерев, чим завдав державі матеріальну шкоду на суму 199 040,30 грн, йому призначено покарання у виді штрафу у розмірі 50 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що становить 850,00 грн.

Згідно з розрахунком, який проведено державним підприємством «Білоцерківське лісове господарство» відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 23 липня 2008 року №665 «Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди заподіяної лісу», розмір шкоди, заподіяної ОСОБА_4 унаслідок незаконної порубки дерев, становить 199 040,30 грн.

Рішенням Володарського районного суду Київської області від 10 жовтня 2016 року позов прокурора задоволено. Рішенням апеляційного суду Київської області від 22 грудня 2016 року рішення районного суду скасовано та ухвалено нове рішення про відмову у позові прокурора.

Рішення апеляційного суду мотивовано тим, що прокурором, який звернувся до суду в інтересах держави в особі Лобачівської сільської ради, не надано суду належних та допустимих доказів порушення відповідачем прав, інтересів чи завдання шкоди саме сільській раді, оскільки матеріальна шкода заподіяна державі в особі Київської обласної державної адміністрації, а ліс та земельна ділянка відносяться до лісового фонду, постійним користувачем земельної ділянки є Держлісгосп України

Верховний Суд не погодився з висновком суду апеляційної інстанції та зазначив, що шкода, заподіяна порушенням природоохоронного законодавства, відшкодовується шляхом перерахування коштів на єдиний розподільчий казначейський рахунок відповідної місцевої ради, на адміністративній території якої скоєно правопорушення, на користь зведеного бюджету.

Задовольняючи позов, суд першої інстанції на підставі належним чином оцінених доказів дійшов правильного висновку про те, що Лобачівська сільська рада Володарського району Київської області є належним позивачем у справі, оскільки

відповідач здійснив незаконну порубку дерев на її території, розподілення коштів до Державного, обласного та місцевого бюджетів здійснюватиметься згідно вимог статей 29, 69-1 Бюджетного кодексу України, вина ОСОБА_6 у завданні майнової шкоди унаслідок незаконної порубки дерев встановлена вироком суду, який набрав законної сили і ним не оскаржувався.

Посилаючись на зазначене, Верховний Суд вважав за необхідне рішення апеляційного суду Київської області від 22 грудня 2016 року скасувати, а рішення Володарського районного суду Київської області від 10 жовтня 2016 року залишити в силі.

Детальніше з текстом постанови КЦС у складі Верховного Суду від 27 червня 2018 року у справі №364/1080/16-ц (провадження №61-24141св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75099447>.

3. Спори, що виникають у правовідносинах у зв'язку із забрудненням навколишнього середовища

3.1. Державна екологічна інспекція може виступати в справі позивачем або відповідачем, проте не має повноважень пред'являти позов в інтересах інших осіб

30 травня 2018 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду, розглянувши матеріали касаційної скарги Державної екологічної інспекції у Житомирській області на ухвалу Апеляційного суду Закарпатської області від 17 травня 2017 року, прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Пунктом 6.17 Положення про державну екологічну інспекцію в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі та статтею 20-2 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» передбачено повноваження інспекції вживати в установленому порядку заходів досудового врегулювання спорів, виступати позивачем та відповідачем у судах, а не пред'являти позов в інтересах інших осіб.

У справі, що переглядалася, Державна екологічна інспекція у Житомирській області як орган державної влади звернулася до суду з позовом в інтересах держави в особі Вересівської сільської ради, у якому просила стягнути з ОСОБА_4 на користь Вересівської сільської ради 967 741,92 грн у відшкодування шкоди, заподіяної відповідачем внаслідок демонтажу бетонних стовпів з хмільників в межах земельної ділянки, яка перебуває в оренді у ТОВ «ВО Агро-Пром-Сервіс», та засміченням навколишнього природного середовища, посилаючись на частину першу статті 45 Цивільного процесуального кодексу України (в редакції, що діяла на момент ухвалення судових рішень).

Рішенням Іршавського районного суду від 03 лютого 2017 року позов задоволено. Стягнуто з ОСОБА_4 на користь Вересівської сільської ради 967 741,92 грн заподіяної шкоди. Вирішено питання про розподіл судових витрат.

Ухвалою апеляційного суду Закарпатської області від 17 травня 2017 року позовну заяву Державної екологічної інспекції у Житомирській області в інтересах держави в особі Вересівської сільської ради до ОСОБА_4 про відшкодування шкоди залишено без розгляду як подану особою, яка не має повноважень на ведення справи.

Верховний Суд погодився з висновком суду апеляційної інстанції про те, що чинним законодавством, яким визначаються повноваження такого державного органу як Державна екологічна інспекція України чи її структурних підрозділів, не передбачено право на звернення до суду із позовом в інтересах інших осіб, та вважав за необхідне касаційну скаргу Державної екологічної інспекції України залишити без задоволення, а ухвалу апеляційного суду Закарпатської області від 17 травня 2017 року – без змін.

Детальніше з текстом постанови КЦС у складі Верховного Суду від 30 травня 2018 року у справі №301/2060/16-ц (провадження № 61-26207св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74536834>.

3.2. Відшкодування шкоди, завданої вивозом будівельного сміття, можливе лише за умови доведеності факту спричинення шкоди навколишньому природному середовищу

27 червня 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду, розглянувши справу за позовом Державної екологічної інспекції у Волинській області до ОСОБА_1 про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, прийняв постанову, в якій зазначив таке.

Єдиною підставою для цивільно-правової відповідальності за завдання шкоди є правопорушення, що включає як складові елементи: шкоду, протиправне діяння особи, котра її завдала, причинний зв'язок між ними, а також вину заподіювача шкоди.

Так, під час вирішення спорів про відшкодування шкоди за статтею 1166 Цивільного кодексу України доказуванню підлягає факт спричинення шкоди, протиправність дій заподіювача шкоди і його вина, причинний зв'язок між протиправною дією та негативними наслідками.

Відсутність хоча б одного з таких елементів виключає відповідальність за заподіяння шкоди.

У справі, що переглядалася, відповідно до акту перевірки Державної екологічної інспекції у Волинській області на земельній ділянці, яка знаходиться поблизу с. Хрипалічі на території П'ятиднівської сільської ради Володимир-Волинського району, виявлено насип будівельних відходів, змішаних із ґрунтом, сформований для з'їзду із дороги с. Хрипалічі м. Володимир-Волинський. У ході проведення перевірки не здобуто достатніх даних щодо вчинення громадянином ОСОБА_1 кримінального правопорушення, передбаченого статтею 252 Кримінального

кодексу України, в його діях вбачаються ознаки адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 91 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Вина відповідача не встановлена, до адміністративної відповідальності за порушення правил охорони та використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду відповідач ОСОБА_1 не притягувався.

Верховний Суд погодився з висновками судів першої та апеляційної інстанції про те, що позивачем не зазначено правових підстав для стягнення шкоди з відповідача та не доведено належними і допустимими доказами, що вивіз відповідачем бою цегли та бетону призвело або може призвести до забруднення навколишнього природного середовища. Тобто не доведено спричинення шкоди навколишньому природному середовищу.

Детальніше з текстом постанови КЦС у складі Верховного Суду від 27 червня 2019 року у справі №154/2094/16-ц (провадження № 61-12781св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82826413>.

3.3. При вирішенні питання відшкодування моральної шкоди, спричиненої особі ушкодженням здоров'я внаслідок забруднення навколишнього природного середовища підприємством, судам необхідно встановити причинно-наслідковий зв'язок між захворюваннями та можливими викидами шкідливих речовин в атмосферне повітря

25 лютого 2019 року Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду, розглянувши касаційну скаргу ОСОБА_4 на постанову Апеляційного суду Харківської області від 11 вересня 2018 року у справі про поновлення права на безпечне докiлля та відшкодування шкоди, прийняв постанову, в якій зазначив таке.

У справі, що переглядалася, ОСОБА_4 звернулася до суду з позовом, мотивуючи його тим, що ПрАТ «Харківський коксовий завод» є підприємством, що виробляє речовини першого класу небезпеки, у тому числі діоксин, який є забруднювачем навколишнього природного середовища та входить до групи небезпечних хімічних речовин.

Вказаними протиправними діями ПрАТ «Харківський коксовий завод», які у першу чергу полягають у викиді діоксину, її здоров'ю завдано шкоди, оскільки у неї з'явився ряд захворювань, а саме: бронхіальна астма, пневмосклероз, емфізема легенів, порушення імунітету та пігментація шкіри.

Крім того, за однією адресою з ПрАТ «Харківський коксовий завод» знаходиться інше підприємство – приватне акціонерне товариство «Термолайф» (далі – ПрАТ «Термолайф»), яке здійснює виробництво мінеральної вати, також забруднюючи при цьому атмосферне повітря.

Рішенням Ленінського районного суду м. Харкова від 05 березня 2018 року та постановою Апеляційного суду Харківської області від 11 вересня 2018 року у задоволенні позову ОСОБА_4 відмовлено.

Відмовляючи в задоволенні позову, суди не заперечували можливості набуття ОСОБА_4 певних захворювань, наявність яких підтверджена належними і допустимими доказами, у зв'язку з факторами впливу навколишнього природного середовища. Однак, наявні в матеріалах справи докази не свідчать про заподіяння шкоди здоров'ю позивача саме діяльністю відповідачів і про наявність причинно-наслідкового зв'язку між її захворюваннями і можливими викидами відповідачами шкідливих речовин в атмосферне повітря.

Оскільки доказів протиправності дій відповідачів позивач не надала, як і наявності шкоди та причинно-наслідкового зв'язку між протиправними діями (бездіяльністю) і шкодою, а також позивачем не обґрунтовано розмір моральної шкоди, то підстав для задоволення позову ОСОБА_4 немає.

Верховний Суд погодився з такими висновками судів попередніх інстанцій та зазначив, що єдиною підставою для цивільно-правової відповідальності за завдання шкоди є правопорушення, що включає як складові елементи: шкоду, протиправне діяння особи, котра її завдала, причинний зв'язок між ними, а також вину заподіювача шкоди.

Таким чином, відшкодування моральної шкоди можливе у випадку порушення прав особи, наявності ознак неправомірності або протиправності в діях осіб, які порушують ці права, та доведеності особою втрат немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ.

Оскільки будь-яких порушень у діях ПрАТ «Харківський коксовий завод» і ПрАТ «Термолайф», яке б призвело до забруднення навколишнього природного середовища, яке у подальшому могло спричинити шкоду здоров'ю позивача, не встановлено, а позивач у порушення вимог статей 12, 81 Цивільного процесуального кодексу України не надала суду належних і допустимих доказів на підтвердження заподіяння шкоди її здоров'ю саме діяльністю відповідачів і про наявність причинно-наслідкового зв'язку між її захворюваннями та можливими викидами шкідливих речовин в атмосферне повітря, суд апеляційної інстанції дійшов правильного висновку про відмову в задоволенні позову ОСОБА_4.

Детальніше з текстом постанови КЦС у складі Верховного Суду від 25 лютого 2019 року у справі №2012/4613/2012 (провадження № 61-46639св18) можна ознайомитися за посиланням <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80330456>.

Огляд судової практики Верховного Суду у спрах, що виникають у сфері захисту довкілля та екологічних прав. – Київ, 2019. – 111 стор.

Застереження: видання містить короткий огляд деяких судових рішень. У кожному з них викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua